

Knihovna Samostatnosti.

Sbirka poučných spisů a pojednání o otázkách časových.

*

svazek VI.

Dr. AUGUSTIN SMETANA :

Paměti kněze z církve vyobcovaného.

*

V Praze 1900.

Knihovna univ. prof.
Dr. KARLA LAŠTOVKY

77-C-229

Paměti kněze z církve vyobcovaného.

Vlastní životopis

Dr. AUGUSTINA SMETANY.

(S předmlouvou Alf. Meissnera).

*

Z německého originálu přeložila
LEONORA POHOŘSKÁ.

— (Knihovny Samostatnosti sv. 6.) —

V PRAZE 1900.

Nákladem „Tiskového a vydavateelského družstva „Samostatnosti“, zapsaného
společenstva s omezeným ručením v Praze“.

Tiskem J. Paka v Kolíně.

Předmluva překladatelčina.

Ve své předmluvě k německému originálu právem tvrdil Alfr. Meissner, že tyto paměti mocným dojmem ho uchvátily a že budou zralejšího čtenáře povzbuzovati k vážnému přemýšlení. I já po přečtení této knihy byla jsem překonána září proudící se z velikého ušlechtilého, trpícího ducha. S Meissnerem lze vůbec v jeho předmluvě souhlasiti: avšak na jedno pochybné tvrzení dovolila bych si upozorniti: jakoby totiž Smetana nabyv za tehdejších poměrů toliko německého vzdělání, byl hlasatelem německé vědy a jakoby, obíraje se německou filosofií, nadšen jsa Herbartem, Kantem i Hegelem měl daleko větší význam pro Němce. Já aspoň shledala v jeho memoirech ducha hluboce a ryze českého, jenž mi připomíná slova jiného Němce, staříka, jehož jsem byla poznala za svého pobytu na Rusi. Považován za podivína, poněvadž držel se starých zvykův a pravd, prost byl vši národnostní ješitnosti a německé zpupnosti, avšak jako jinoch byl přístupný novému proudu moderních svobod. Stařík tento nejednou mi opakoval: „Vy, Čechové, můžete opravdu býti hrdými na svého Husa. Žijete Husem, aniž o tom víte. Světlo z hranice jeho vzkřísilo vás z mrtvých a dosud vyskytují se u vás silní mužové. O, Čechové nebyli, nebudou a nemohou nikdy býti dobrými katolíky!“

Tato slova zazněla mi v paměti po přečtení Smetanových utrpení. A každý poctivý Němec uzná-

vá i naši domácí pravdu a právo. A z tohoto důvodu nelze tudíž Smetanu pokládati za hlasatele německé vědy, nýbrž za hlasatele české pravdy, čímž nabývá toliko pro nás největšího významu.

Protož s radostí uvítala jsem vybidnutí p. dra. Makovického v Žilině k novému českému překladu, jakož i ochotu družstva „Samostatnosti“ vydati tuto významnou knihu. Má-li Smetana všeobecný kulturní a historický, jakož i filosofický význam, tož pro nás Čechy největší ceny nabývá její význam nábožensko-mravní, ukazující a povzbuzující nás, jakým směrem měla by se nésti naše nová reformace... A je-li modlitbou „pozdvížení mysli k Bohu“, může kniha tato posloužit vydatně i v tomto ohledu. Byltě modlitbou všechen ušlechtilý život i smrt Husova, a může býti modlitbou i obrozením Smetanovo utrpení pro pravdu a volnost. — „Bůh je ne v síle, leč v pravdě“.

V Žilině na Slovensku, 1. října 1900.

Leonora Pohorská.

Předmluva Alfr. Meissnera.

Uveřejniv minulého roku v právem rozšířeném listě „Die Presse“ článek věnovaný památce Augustina Smetany, kněze řádu křížovnického a suplujícího profesora filosofické stolice v Praze, nevěděl jsem, že je v pozůstalosti zesnulého úplná jeho biografie, podávající jistě jasnější a pestřejší obraz jeho vývoje a zkoušek, nežli jaký jsem mohl podati já. Od té doby tyto memoáry, které autor psal v posledních letech svého života nose již zárodek smrti v hrudi, dostaly se do Lipska, a já, podávaje několik slov čtenáři jako úvod, plním toliko přání svého přítele nakladatele.

Vytištěné archy, jež mně bylo dopřáno přehlížeti, uchvátily mne mocným zájmem a myslím, že upoutají každého zralejšího čtenáře jak v kulturně historickém, tak i v ohledu filosofickém a k přemýšlení jej povzbudí.

Se stránky kulturně-historické směřují k tomu, aby vládu i veřejné mínění poučovaly o nespočetných nedostatecích naší nižší i vyšší národní výchovy, kdežto s jiné strany odhalují nám nitro ušlechtilého a nešťastného srdce lidského. Trvale a hluboce melancholicky dojíká čtenáře, provází-li tohoto přísného a ušlechtilého idealistu trpkou školou života, poznává-li jeho zkušenosti i sklamaní a vidí-li tuto bytost, v níž pojí se dětinná něžnost se stoickou klidností, vykrváceti v boji za samostatnost svého přesvědčení.

Připadá mi, že tyto skromné listy svým podáním převyšují účinek i nejlepšího románu, a nutno zajisté

prohlásiti muže, jenž tyto listy psal, za nejzvláštnější zjev své doby.

Třeba mně rozuměti. Nikoli tím, že od církve odpadl, je Smetana zvláštním. Vymaniti se z pout jistých dogmat a proklamovati jako on humanismus za náboženství budoucnosti — k tomu netřeba za našich dnů žádné zvláštní duševní síly. Středověký názor světový zničila osvěta téměř na dobro a náboženské přesvědčení kněží naší doby je asi stejným s přesvědčením vzdělaných laiků. Zvláštním je Smetana v tom, že tento konflikt odpykal sám bez jakéhokoliv kompromisu, zatím co tisíce jiných hlásají to, čemu sami nevěří. Či chtěl by někdo tvrditi, že všechny ty tisíce kněží katolického vyznání věří těm zázrakům a dogmatům, o nichž učí?

Smetana byl tedy v nejpřísnějším slova smyslu mravní charakter. Neměl toho, pro tento život tak potřebného daru akomodace a žil jen pravdě nebo tomu, co za pravdu uznával s takovou důsledností, jakou jiní osvědčují jen pro vlastní prospěch nebo zábavu. Co mu bylo pravdou, musilo býti projevono. Spis ten působil na mne tragikou, nikoliv však onou školáckou tragikou, již bývá podkladem vina, nýbrž onou nekonečně hlubokou tragikou, která ukazuje a učí, „jak převrácen je svět“ a jak opravdu šlechetnému a ideálnímu člověku těžko, ba skoro nemožno bývá probíti se světem....

Jak nyní se mají věci, je náboženství ještě mnohým a přemnohým velkým anaestetikem, bolesti mírnícím lékem, jehož význam podceňovati lze toliko tomu, kdo světské bídy nepoznal. Bylo by zle, kdyby všichni ti lékaři, již jej mají podávati, zřekli se toho se stoickou opravdovostí Smetanovou; a bylo by i zlým svěděctvím pro mravnost toho stavu, kdyby se nevyskytl občas jednotlivec, jenž by měl zmužilost pravdy a jenž by při změně svého přesvědčení jen zlobu strživ, srdnatě jako Smetana čelil jak nejistotě a bídě, tak i veřejnému opovržení.

Smetana byl rodem i povahou Čech. Svoji povahou, během i koncem svého života podobá se Karlu Havlíčkovi, onomu šlechetnému, svému přesvědčení věrnému

a neohroženému bojovníku českého tisku, kterýž za režimu Bachova od ženy a dítěte odloučen, v ultramontánním Briksenu „internován“, do vlasti se navrátil, aby v ní zemřel. Měl jako tento tvrdou hlavu, směr blouznivosti s bezohlednou logikou a nezlomný charakter. Má však pro nás Němce daleko větší význam, poněvadž dalek národnostního záští, nezapíral a cítil se býti žákem německé vzdělanosti. Přál bych si, aby Čechoněmci mohli se vykázati politickými charakterly tak veliké váhy....

Nejméně pak nadál bych se výčitky, aby raději tato kniha byla zůstala netištěna, poněvadž dotýká se mnohých bolavých míst klerikálního a občanského života. Doby, kdy vyléčení očekávalo se od zatajení, chvála bohu již minuly a zdá se, že konečně i ve vyšších kruzích jest uznána zásada, že třeba věděti, kde je jaký nedostatek, aby stala se náprava. Nynější vláda rakouská, kteráž jala se prováděti svobodu náboženskou i v Tyrolsku, není již tou starou, předbřeznovou, ultramontánním duchem živenou vládou. Nechat i biskupové varují klerus svých diecésí před čtením této knihy; *brachium seculare*, o čemž ani okamžik nepochybují, nebude překážeti rozšíření knihy, kteráž není hanopisem, nýbrž jen ospravedlněním.

V Praze, 29. ledna 1863.

Alfred Meissner.

Z předavku ku předmluvě Alf. Meissnera

ke III. vyd. z r. 1865.

...Před několika roky jakoby jména trpitelova ani nebylo; teprve tyto paměti seznámily svět s uprchlíkem z pražského kláštera křižovnického. Zatím jsme se k svému největšímu podivu dověděli, že Smetana již v klášteře, ba snad ve své cele měl velkého předchůdce; spisovatele knihy „Virey“ a „Lebensbilder aus beiden Hemisphaeren“, Karla Sealsfielda, pod pravým jménem Karla Postela. Snaživý duch pudil jednoho i druhého, ač byli povah tak různých, z klášterního svazku. Sealsfield, duch větší, probloudil svět, uložil své bohaté vědění, svůj nekonečný cit do celé řady živoucích knih, zahaluje tajemství svého původu až do poslední hodinky. Rozpor mezi knězem a člověkem pudil jednoho za moře, druhého nechal zemřít v osamělosti a chudobě pod střechou malé komůrky; smíření mezi vírou a vědou nenalezl z nich nikdo.

V Praze, 31. srpna 1864.

Alfred Meissner.

Kapitola první.

Moji rodiče. — Dorůstání ve stínu církve. — Gymnasium. —
Ročníky filosofie. — Moje dispozice ku stavu duchovnímu.

Ukončiv r. 1830. s prospěchem ne obyčejným, nýbrž výtečným gymnasium na Novém Městě v Praze, byl jsem přes veškeru píli — jakž později jsem poznal — tak nevědomým, že jsem mohl bezmála znovu počítí dráhu gymnasiálních studií na některém cizozemském ústavě. Než nikoliv sám sklízel jsem ovoce předbřeznového gymnasiálního vzdělání, druhým žákům nevedlo se lépe. A jakž mohlo býti jinak, když rakouská vláda před r. 1848. velice se přičiňovala, aby systematicky uspávala ducha studující mládeže, či raději ani vůbec neprobudila? Vždyť jí nebylo potřebí učenců, nýbrž jen dobrých poddaných. Roztomilá! Bylať přesvědčena, že ne ona k vůli národům existuje, nýbrž naopak, že národové jsou na světě k vůli ní. Kromě toho byla si jista, že toto jinak velmi výnosné hospodářství je božím zařízením. Aby pak toto přesvědčení nezůstalo dobrým poddaným utajeno, o to starali se již zbožní otcové samospasitelné víry, kteří odjakživa nebyli velkými milovníky příliš rozkvétajícího a křesťanské pokoře škodlivého vědění. Za tuto pak službu, kterou však prokazovali světské vládě toliko ve svém vlastním zájmu, směli se utíkatí se svými dalšími pravdami pod ochranu policejní moci, aniž směl kdo slovem nebo písmem se jich dotknouti; bylot třeba velké temnoty, aby jejich samospasitelné pravdy zůstaly nevyvráceny. Jest

význačno, že se kněží povždy osvědčovali jako nejzarytější nepřátelé svobody tisku a nejhorlivější bojovníci nejničernějšího zařízení lidské společnosti — censury. Vždyť byli to papežové, zejména Lev X., kteří se o toto zařízení postarali: Koho nepoučí o ceně jejich věrouky tato jediná okolnost, že ti neomylníci světla se štítí a otevřenému a přímému boji se vyhýbají — nu, ten si zaslouží, aby dále k jejich stádu náležel.

Jako absolvovaný gymnasista patřil jsem ovšem tělem i duší římsko-katolické církvi. Slychal jsem vždy jen: to a ono jest ti věřiti, abys byl spasen, i věřil jsem. Nenáviděl a bál jsem se protestantů jako zlých lidí, nenáviděl a opovrhoval jsem židy, stejně jako všechny ostatní děti katolicky vychované. Rozumí se, že katolické „náboženské pravdy“ jsem nepochopil, ale přece nezvala se v mé duši ani nejmenší pochybnost. Imponovala mi tehdy zejména představa, kterouž troufal si mně předkládati ještě po vystoupení z katolické církve P. Schneider, katecheta technického ústavu; totiž, že četné miliony po tolik století všemu tomu věří, věč i já věřiti mám. Zvláště když předloživ sobě, že tolik kaplanů, farářů, kanovníků, biskupů, arcibiskupů, kardinálů a papežů jsou katolíky, bylo mi nepochopitelným, kterak mohou býti židé ještě tak umíněnými a protestanté tak zatvrzelými. Již kaplan zdál se mé prostě mysli vyšší bytostí. Ještě jiná okolnost účinkovala zvláště na mé katolické sebevědomí. Milý můj otec byl kostelníkem v chrámě sv. Jindřicha v Praze. V tomto chrámě jsem takřka vyrostl. Tu přísluhoval jsem u oltáře a na kůře zpíval v neděli i ve svátky, tu pomáhal jsem otci před každou slavností v jeho zaměstnání, tu při otci byl jsem i mnohem raději než doma s matkou, kde musil jsem se stále jen učití a psátí, kdežto zde, když jsem si byl před tím napsal svá pensa, mohl jsem si náležitě oddychnouti. Když pak jsem viděl, jak důležité osoby jsou přicházející kaplan anebo farář, poněvadž každý — mého starého dobrého otce nevýjímaje — před nimi se ohýbal, klaněl a ruce jim líbal, jaké že moci a důvěry požívají — o, tu pospíchal jsem domů, abych nemeškaje času naučil se na paměť všemu uloženému „odtud“ až „potud“, abych též jednou jako takový

kaplan anebo farář mohl svému dobrému otci velmi, velmi velikou radost učiniti.

Myšlénka státi se knězem, byla na gymnasiu mojí nejzamílovanější myšlénkou, byla to ostatně také nutná myšlénka, neboť měl jsem býti co nejdříve zaopatřen, abych ulevil od těžkého břemene svým rodičům, kteří mimo mne při nepatrném příjmu měli obstarávat ještě devět mladších dětí. Byla to myšlénka, která mne ani na okamžik neopouštěla ani v obou ročnících filosofie, jež tehdy v Rakousku po šesti třídách gymnasiálních následovaly, ba ještě první léta v klášteře byla mým nejrůznějším přáním. Velmi dobře se ještě pamatuji, kterak v prázdninách po absolvované fysice denně s modlitbami v kapse jsem se plížil do týnského chrámu (aby jen snad se mi proto někteří zlí kolegové nevysmáli), kterak v nejtemnějším koutě se skrčiv, dával jsem volný průchod svým nejzbožnějším citům nemysle na knihu modlitební. Mezi jiným nejvíce mě ovládal cit: že tu stojím v blízkosti Nejvyššího. Pak stávalo se přání mé ještě živějším, byl bych rád třeba do propasti se vrhl, abych tak z nehlubších hlubin mohl pronášeti své modlitby k Všemohoucímu. Případal jsem sobě jako vyvrhel, který již svým bytím uráží majestát Nejsvětějšího a když v kostele při blížícím se pozdvihování vše se utišilo a kněz u oltáře povznášel nejsvětější svátost, tu mi kanuly horoucí slzy po rozpálených lících, a ještě nyní, kdy toto píši, praví mi živá vzpomínka, jak krásným a vznešeným je cit pravé zbožnosti a jak blahodárně působí na lidi, jimž nad zbožnost není vyššího.

Jiné cesty o prázdninách po absolvované fysice konával jsem denně do křížovnického kostela a jeho okolí, abych mohl spatřiti a pozdraviti některého ze svých nastávajících bratří. A bylo mi v mysli tehdy tak jako ženichu, jenž svoji nevěstu brzy má uvéstí domů a stále ji vyhledává, aby ji uviděl; neboť bylo mi již před prázdninami slíbeno přijetí do kláštera. Tyto malichernosti uvádím pouze proto, abych ukázal, jak velmi byl jsem tehdy disponován pro stav duchovní a vstup do kláštera. A když konečně přišel čas skutečného nastoupení, vstoupil jsem v průvodu matčině do

cely mně vykázané, když matka po důvěrných a srdečných napomenutích mne opouštějíc, křížem pozehnala, jakož katolické matky svým dětem při odchodu činívají, tu zastrčil jsem pomalu a tiše závoru svého nového příbytku a klesnuv na kolena, propukl jsem v blažený pláč, prose Boha vroucně, aby mne posvětil na zbožného svého sluhu.

Toto byla první nejkrásnější chvíle mého života; druhý nejkrásnější okamžik svého života zažil jsem, když jsem byl po osmnácti letech z matriky křížovníků vymazán a z církve římsko-katolické vyobcován. — Ovšem osmnácte roků změnil mnoho. A přece k neuvěření, jsou lidé, kteří nemohou to pochopiti. Vyčítali mi, že neměl jsem stav ten opouštěti, když jsem si jej jedenkrát svobodně vyvolil. Stůž zde místo odpovědi: Osmnáct roků stačí k rozřešení hádanky úplného převratu mých názorů; leč bezmyšlenkovití nevědí ničeho o vnitřních metamorfosách. Doufám, že s laskavým dovořením nepředpojatého čtenáře objasním příčiny proměny svého přesvědčení. Ne-li — nuž, ani jinak tato kniha není nadarmo psána.

Kapitola druhá.

Moje filosofická studia. — Rozšíření obzor. — První pochybnost.

Jako absolvent humanitních škol se znamenitým vysvědčením, avšak také se znamenitou nevědomostí počal jsem svoje filosofická studia. Kdo v Rakousku studoval, vzpomene si, jak za Metternicha přivětivě jako oasa kypnuly mu oba ročníky tak zvané „filosofické fakulty“. Ne snad že by věda a její nauka v těchto dvou ročnících byla bývala volnou; naopak každý profesor byl povinen předkládati svoje sešity k prohlédnutí a dobrozdání říditeli, obyčejně vysoce postavenému duchovnímu, jenž sám byl profesorem, vědě však nic nerozuměl, a kterýž opět byl povinen, každého roku tajně na vyšším místě zprávu podati o chování se profesorů. Ale bylo tu na př. v Praze pohromadě sedm až osm set mladých lidí ze všech končin Čech bez gymnasiální dohlídky. Již pro takové množství bylo jim uvolněno ve mnohém; tak na př. bylo jim dovoleno přicházeti s holi do kolegia, což si takový posluchač filosofie zvláště v prvních týdnech nemálo líboval. Také profesori těchto tříd nebyli takovými universálními genii jako profesori gymnas., ježto každý jen svůj předmět zastával, čímž poměr jeho k žákům stal se volnějším; i ta koncese žákům filosofie byla účinná, že se jim říkalo „pane“ a že směli při zkoušení seděti. Ostatně za Metternicha nebylo při žádné rakouské universitě filosofické fakulty; Metternich nepřál filosofii, kteráž

může zkvétati jen za volnosti; aby se však zachovalo u ciziny zdání, učiněna ze dvou posledních gymnasiálních tříd filosofická fakulta, a tak předměty, jimž v cizině vyučuje se v těchto třídách, v Rakousku přednášely se v budově universitní se zmíněnými koncesemi. Jakkoliv vyučování na tak zvané filosof. fakultě bylo nedostačným¹⁾, přece jen o všecek prospěch studií měly tyto dva ročníky zásluhu. Tak zvaná „chlebová studia“ zejména bohoslovecké a právnické, družila se opět důstojně k studiím gymnasiálním. Zacházenoť tu opět se studenty jako s kluky a hlupáky; musili na př. vcházejícím profesorům klobouk a plášť odkládati, odcházejícím dvéře otvírati, všelijaké nadávky často vyslechnouti, demně lekci „odtud“ — až „potud“ nadřítí a pod. Co tu přednášeno, bylo často čirým nesmyslem — musilo to však býti přijato za tak vyloženou pravdu, že nikomu nepřipadlo ani v nejmenším o tom pochybovati. Co v těchto dvou filosofických ročnicích ducha poněkud vzpružovalo a osvěžovalo, bylo stýkání se tolika mladíků ze všech tří gymnasií pražských a ze všech končin Čech, čímž pedantický dozor nad mládeží stával se nemožným.

Velké shromáždění tří až čtyř set mladých lidí cítilo se naproti profesorovi jakousi mocí a nerozpakovalo se pozlobiti pedantického neb hrubého neb nespravedlivého profesora nějakou oposicí, na př. všeobecným dupotem. Že tento oposiční duch nebyl pranic nebezpečným, o tom se pisatel přesvědčil z vlastní zkušenosti; nikdy podobná demonstrace se mu nepřihodila, ačkoliv byl pouze suplujícím profesorem. Jestliže již tato oposice mladíky občas poněkud oživila, měli nad to ještě veliký výběr nových známostí a přátelství, což účinkovalo z pravidla blahodárně. Nynější ministerstvo vyučování nečinilo dosud skoro ničeho pro národní školství rakouské, tak hanebně a křiklavě zanedbané,

¹⁾ Filosofická učebnice byla zprvu upravena komisí, jejíž členy jmenovala vídeňská dvorní studijní komise. Ve filosofii morální bylo mezi povinnostmi dobrého rakouského občana uvedeno: v neděli a ve svátek jíti do kostela a tu buď zpívati s ostatními anebo z knížek se modliti. To byla rakouská morální studijní dvorní komise.

ale za to především jiným pospíšilo si se zrušením obou filosofických ročníků a přidělením jich rozličným gymnasiím. Byla sice zřízena v náhradu „filosofická fakulta“, ale státi se právníkem, medikem nebo bohoslovcem, k tomu netřeba než absolvovati osm tříd gymnasiálních, aniž třeba o novou fakultu filosofickou se starati. Tak ztrácejí mladí lidé místo šesti osm nenahraditelných roků, aspoň ti, kteří studují na kněžských gymnasiích, neboť že tato nebudou lepšími než dříve, o tom svědčí zkušenost neméně nežli poněkud nepředpojatý úsudek. Představme si jen vzdělání lidí, kteří po osm let byli na kněžském gymnasiu, pak vstoupí do semináře neb do kláštera, aby tu absolvovali bohoslovecká studia! Pochybují, že by byli všichni úředníci ministerstva vyučování pro tyto ústavy, ba znám dokonce vlivuplnou osobnost v ministerské kanceláři, která a tout prix byla proti kněžským gymnasiím — než pan ministr vyučování je přesvědčen o dobrotě těchto ústavů a stádo podřízených vyje s vlkem, čímž sice není podporováno obecné nejlepší, ale aspoň vlastní. Nu, a to je konečně také něco.

Co na konec oba tyto filosofické ročníky vyznamenávalo, bylo to, že studia v obou těchto ročnicích byla řízena alespoň poměrně svobodnějším způsobem přes všechna opatrná preventivní a represivní opatření a přes všechna nebezpečí, jež hrozila profesorovi za každé volné slovo. Po prvé na tak zvané filosofické fakultě dověděli jsme se, že pro jednu a touž větu lze uvéstí důvody pro i contra. Že lze též pochybovati o tak zvané pravdě, a že také vážní a povolání mužové v skutku pochybovali o pravdách prostého davu a je popírali; zkrátka že člověk může mysliti. To bylo aspoň tehda pro mne ohromným ziskem. Začalo v mé hlavě trochu svítati. Nemělo to zajisté sice nějakého bezprostředně hlubšího vlivu na moji víru, jak čtenář vidí již z prvního článku; avšak byl to alespoň začátek začátku vymaniti se přece jednou z hlouposti, jíž jsem byl v mládí nesvědomitě a bezprávně napájen. Nejvíce přispívali k tomu tehdejší učitel náboženství (pozdější můj představený v klášteře) a tehdejší profesor L. a to onen nepřímo a tento přímo. Profesor L. přednášel filosofii

Jakobiho, ovšem nauku hodně zastaralou, jež ostatně hodila se již jen do Rakouska, ale byla to přece — filosofie. Za to prý ve druhém ročníku obyčejně v též čas, kdy učitel náboženství demonstroval věčnost pekelných trestů, přednášel toto učení: Člověk jako bytost konečná může se obtížití jen konečnou vinou, ale konečná vina žádného nekonečného trestu nemůže na sebe uvaliti. Tak slýchával jsem alespoň tehda od studujících druhého ročníku. Mně zdála se tato věc samozřejmou; také od jakživa vzpíral se můj cit tomuto opravdu barskému a surovému dogmatu katolické církve; posléze zdály se mně již tehda námitky proti věčnosti trestů pekelných, jež tehdy přednášel profesor náboženství, mnohem rozumnějším, nežli jich vyvrácení¹⁾. Avšak větu: že se stanoviska zesláblého rozumu pravda božského zjevení často se nám jeví právě v opačném světle a že rozum lidí není s božským v prázdňném poměru, dovedl nám též učitel náboženství tak vstřípiti, že hned v zárodku byla udusena každá rozumová pochybnost o katolických dogmatech. Ještě jako bohoslovec prvního ročníku, když mne pochybnost o věčnosti pekelných trestů vždy více soužila, napsal jsem si článek, ve kterém se mně zalíbilo přirovnávat různé nauky protestantské s hořícími za dne svíčkami a učení katolické se vznešeným sluncem božím. Měl jsem protestantům za neodpustitelné, že ve své umíněnosti nezhasnou svíček, aby poznali, že žili v úplném klamu, myslíce, že krásné, přívětivé denní světlo pochází od jejich svíček.

¹⁾ Na jednu z těchto námitek živě se ještě pamatuji. Zníť: Existují-li věčné tresty pekelné, snadno se může státi, že otec do nebe, syn však do pekla se dostane. Může-liž otec, maje vědomí toho, že jest od syna věčně odloučen, náležitě účastniti se blaženosti nebeské? Vyvrácení této jednoduché blízké námitky přes veškeru námahu učitelí náboženství, jak se mi zdálo, nikterak se nedařilo.

Kapitola třetí.

Theologická studia. — Studium astronomie. — Další pochybnosti. — Exegetická studia. — Páter K.... — Můj slib a kněžské vysvěcení.

Přesvědčen, že sice se stanoviska rozumu mnohé dogma zdá se nepochopitelným a neuvěřitelným. že však stanovisko rozumu naproti zjevení není pravým stanoviskem, vstoupil jsem do řádu křížovníckého. Nejdůležitější starostí bylo mi, zbaviti se pochybností o věčnosti pekelných trestů, jež jsem tehda měl takřka za hříšné. To nezdálo se mi těžkým. Učitel náboženství na filosofii, nynější převor, jehož přednáškami ony pochybnosti vnikly do kruhu mých myšlének, bydlil jakožto člen téhož řádu v témže domě jako já. K němu míval jsem zvláštní důvěru; o něm ze všech kněží a profesorů, jež jsem tehdy znal, měl jsem mínění nejvyšší; jemu svěřil jsem svoji duševní chorobu — neboť za chorobu jsem pokládal svůj stav — prose, aby ji zhojil. S roztomilou ochotou navrhl mi, abych jej každého dne před večeří na půl hodiny navštívil. Byl jsem blažen, moha tak často býti v blízkosti muže, k němuž jsem choval až blouznivou úctu. Snaživý jinoch důvěruje tím více muži, o kterém ví, že jej nekonečně převyšuje, čím méně sám sobě podle svého přesvědčení smí důvěřovati.

Bohužel nebyl výsledek mých rozhovorů s tímto ctěným mužem po půl roce nijak uspokojivým. Mé pochybnosti a námitky, jež stále jsem mu předkládal, ne-

mohl ztišiti, právě jako by nemohl zastavití zlý krve tok. Jedenkrátě těšil mne, abych měl strpení; v třetím roce bohosloví, kde přednáší se katolická dogmatika, budu prý zbaven pochyb o pravdě katolické nauky. To zdálo se mi pokynem, že si přeje přerušiti naše kontroverse. I vzdálil jsem se opravdu, jakkoliv tento konec věci byl pro mne bolestným.³⁾

Ve II. ročn. bohosloví začala moje pochybovačnost hrýzti na jiném katolickém dogmatu, totiž na božství Ježíšově. Podnět k tomu byl ten: Toho roku za zimních večerů navštěvoval jsem pravidelně jednoho z nejstarších svých přátel F., abych se učil hvězdářství, jež bylo jeho nejmilejším předmětem; tato věda snad nejvíce osvobodila mne od bezmyšlenkovitosti, již v klášteře tak snadno v uspávající náruč klesáme. Za tyto krásné, poučné chvíle, drahý příteli F., měj můj nezkrácený dík až do konce mého života! Žádná věda bezprostředně nehodí se tak k vysvobození jen poněkud myslícího ducha z úzkých mezí kruhu katolických představ, jako tato. Celé vypravování o božském zjevení stane se

³⁾ Pochybnost o věčnosti pekelných trestů, jež zůstala mi ještě po vystudování dogmatiky, nebránila mi skládati slib řeholní, neboť domníval jsem se, že muž, mnou tak vysoce ctěný, jakým byl můj bývalý profesor náboženství, kdyby v případě pochybnosti slavný slib měl býti křivou přísahou, jistě by se mne byl prve optal, jsem-li již zbaven nyní oné pochybnosti, o které již z dřívější doby věděl. Po druhé upokojil jsem se rozumným výkladem, že totiž věčnost trestů pekelných je v tom smyslu pravdou, že vzpomínka na zlé skutky v tomto životě ani v životě posmrtném nikdy nevyvizí. Po třetí slýchal jsem tak často říkati: „Člověk může všemu věřiti, chce-li jen opravdově“. Nuže, přes pozůstalé a jen z polovice odstraněné pochybnosti chtěl jsem věřiti ve věčnost trestů pekelných. Proč? Poněvadž jsem chtěl složití slib řeholní, poněvadž právě tak nebylo mi lze sněsti myšlénky: po léta v klášteře býti živ a teď vystoupením nevděku se dopustiti, jako pro své pochybnosti způsobiti svým rodičům bolest (již bych byl ovšem časem zmírnil). Konečně, přiznávám se, můj charakter nikterak nebyl vyvinut, poněvadž osmnácte let svého života žil jsem doma jako dítě a po té tři roky až ke slibu strávil v klášteře. Když však později svým vystoupením ještě většího nevděku vůči řádu jsem se dopustil a své dobré rodiče ještě méně jsem mohl ušetřiti, tím byl vinen můj charakter, pravdu nade vše milující, jehož jsem časem nabyl. Tomu, kdo nedůslednost v tom vidí, nebráním v úsudku, avšak ten pranic nerozumí vývoji charakteru, poněvadž snad sám na sobě toho nezkusil.

malichernou bájkou, pohlédneme-li jen jedenkrátě do vznešené ekonomie všehomíru. U mne však takovýto účinek nebyl ještě na dlouho možným. Předně myslil jsem tehdy ještě méně nežli málo, a pak moje přesvědčení o božskosti křesťanského zjevení bylo ještě příliš pevným, aby nepovstal místo úplného odpadnutí od křesťanství prudký boj mezi poznáním rozumovým a zbožnou věrou. Tam nad hvězdami, myslil jsem tehdy, bydlí Všemohoucí, ale jako slunce stojí ku svým planetám v poměru fysickém, tak obyvatelé jejich v poměru duševním. Z těchto krásných a božských obyvatel slunečních přichází občas některý na pomoc pozemským obyvatelům planet, hrozí-li jim v jejich pokroku k dobrému nějaké nebezpečí. Takovou božskou sluneční bytostí, jež mohla hlásati božské pravdy a konati zázraky, (mohla na př. kráčet po vodní hlubíně, aniž se potopila, poněvadž jako sluneční bytost nebyla vázána planetární tíhou) mohl býti snad Kristus. Tak nauka o božském zjevení s naukou hvězdářskou lépe souhlasila. Záleželo toliko ještě na tom, shodují-li se výrocky písma svatého s tímto názorem, anebo jemu alespoň neodporují. Studoval jsem tehda právě exegesi nového zákona u pátera K., kterýž jest také členem řádu křížovníckého a nyní profesorem této vědy na universitě vídeňské. Vyučování exegesi na bohosl. fakultě v Rakousku nemůže býti nazváno právě účelným. Podle starého zvyku vykládal P. K. po celý semestr místo obsahující nejvýše 2 až 3 stránky; ke každé čarce, abych slovem přednášky tyto charakterisoval, snesl celou literaturu vykladačů. Těžko lze pochopiti, jaký užitek takové zacházení s theologií mělo pro duši; sloužiloť hlavně profesorovi k tomu, aby se mohl vytasiti se svou hrozitánskou učeností, (kteráž ovšem někdy svou podstatou stávala se až nechutnou). Nebylo-li by účelnějším celé svaté písmo s kandidáty duchovenstva pročísti, na souvislost, na vzájemné doplňování jeho částí a na vzájemný vztah jednotlivých míst jim poukázati a tak jim pro jejich povolání podati celkový dojem jejich svaté knihy, jež po celé jejich žití má zůstati nejvyšší instancí — o tom nelze vůbec pochybovati. Profesori theologie však držívají se obyčejně té zásady, že kur-

sorická četba svatého písma ponechána býti musí privátní píli. Můj milý bože! Chlebová studia a privátní píle! Mladí lidé jsou z pravidla rádi, když zbavivše se studií, k chlebu se dostanou. Co se však neděje ve školní době, děje se ještě méně v praxi a tak je zcela přirozeno, když — nepřeháním — jsou u nás duchovní, kteří po celý svůj život písma svatého od začátku až do konce ani nepřčetli! Avšak pardon! Zapomínám, že jsem byl dán římsko-katolickou církví do klatby a že do klatby danému nejméně přísluší těm, kdož do klatby jej dali, udíletí dobrých rad. Tož ještě jedenkrát prosím za odpuštění!

Mně ovšem zdálo se tenkrát takové podávání písma svatého se strany profesorovy býti nejlepším; ba měl jsem plán, stůj co stůj celé svaté písmo i s tou čárkovou literární důkladností prostudovati. Vždyť každá čárka dle mého tehdejšího pevného přesvědčení byla původu božského. Snad bych se byl stal zbožným eksegetem, kdyby nebyl P. K. uhasil můj theologický zápal tímto způsobem. V evangeliu Janově vyštěřil jsem si místo, nevím již které, jež odpovídalo mé oblíbené svrchu popsané hypotese o božství Ježíšově. Dobře si je i všecky možné její výklady předloživ, její souvislost a paralely vyhledav, a vůči učenému profesoru tak se opatřiv, abych se snad nestal směšným, vzal jsem si bibli pod pažď, zaklepal jsem skromně na dveře, vstoupil s hlubokou poklonou, prose pokorným hlasem, jak již to klášterním mravem, o laskavé vysvětlení jednoho těžkého místa.

Přátelsky usmívavě tvářil se P. K. uslyšev, na čem mi záleží. (Jest to muž jinak velmi dobromyslný a přísnost jeho vypadá vždy jako nucená.) Když jsem pak vždy a vždy s novou námitkou vyrukoval, jestliže předešlou mi vyvrátil, nebo zase s jiné strany na něj doléhal, tu se měnil jeho přívětivý úsměv v temnější a temnější vráska, a když konečně v horlivosti pro pravdu, již jsem hledal, slep pro přísnou tvář svého učitele, po jeho poučení, jež zdálo se býti posledním jeho slovem, chtěl jsem být i se vši skromností přece ještě na své námitce setrvati (vždyť jednalo se mi jen o tu stále nade vše, nade vše drahou, svatou pravdu!), tu stal

se opět, avšak trochu posměšně přívětivým a pravil mi takto: „Milý pane bratře! Zdá se mi, že toliko nějakou záminku hledáte, abyste z naší řehole dobrým způsobem vystoupil. Snad jste zapředl milostný poměr. Přiznejte se bez obalu, netřeba, abyste takovými oklikami (ukázav na bibli) přání svoje realizoval“. Čtenář, který po tomto vypravování může se vžítí do mé tehdejší nálady, snadno pochopí, jakým dojmem tato slova na mne působila. Z prvu byl jsem všecek zaražen, zpamatoval se však poněkud ze svého uleknutí, zakoktal jsem několik slov za odpuštění, že jsem tak dlouho obtěžoval, a vplížil jsem se s bibli pod pažď, avšak tenkrát všecek zaražen a smuten opět do své cely. — Tedy láska měla býti pohnutkou mé horlivosti pro vědu? — Ovšem, láska, a to ta, jež člověka zušlechťuje, posvěcuje a oblažuje jako žádná jiná — láska k svatě pravdě! — —

Veliká mínění, jež jsem měl tehda o každém učiteli, jmenovitě o universitním profesoru, nevyhnutelně musila dojít po takovéto zkušenosti změny. Tož muž, o němž bylo mi předpokládati, že celý svůj život vědě zasvětil, nepřetržitě z lásky k pravdě o svojí vědě badá a zkoumá, že jemu samému s různými pochybnostmi bylo bojovati atd., takový muž nemohl pochopiti, že mladík z čistého zájmu pro pravdu takto může se o vědu zajímati, jak jsem já s exegesí učinil. Nechci svému bývalému profesoru pro tento názor ničeho vyčítati, bohužel však je to ostrý rys charakteru stejně, jako živý doklad nemravnosti našich veřejných poměrů. Slyší-li pak tito lidé o někom, že svému přesvědčení tu neb onu obět přinesl, ó, tu mžourajíc očima, vždy lépe vědí, že něco jiného v tom asi vězí; neboť sami nejsou zvyklí z podobné pohnutky něco činiti. Budeme míti později ještě příležitost k tomuto tematů se vrátiti.

Utrživ si již u druhého profesora naší řehole se svojí mladickou badatelskou horlivostí tak slavné fiasko, umínil jsem si k profesorům již nechoditi, což jsem také po šestnácti letech věrně zachovával. Nezbyvalo mi po tomto případě nic jiného, než omeziti se jen na sebe a rady hledati v knihách, o nichž jsem zvěděl, že jejich účelem jest uvésti v soulad katolicismus

s rozumem. V tomto svém předsevzetí ještě více jsem se utvrdil, když jsem byl ve svých nadějích, jež jsem skládal v dogmatiku třetího ročníku, náležitě sklaman. O důvodech rozumových neb dokonce o námitkách proti dogmatům katolické církve velmi málo jsme slyšeli a když — tu důkazy ze sv. písma nebo z tradicí vždy nepochybně všechno potvrdily. Po notně nudném, suchopárném výkladu, jež každý žák znal již předem, přednášel profesor jednotlivé lekce, jimž pak žákům právě tak od slova k slovu bylo se naučiti nazpaměť a je odříkati. Toto mechanické, bezmyslénkovité memorování jde v bohosloví tak daleko, že mnohý profesor má za zlé žáku, řekne-li místo et příklonné que nebo atque. Z toho lze si učiniti úsudek o duchu, ve kterém přednáší se vědy na bohosloveckých učilištích.

Privátně ve druhém roce bohosloví zaměstnával jsem se Hermesovou dogmatikou, jmenovitě jeho filosofickým úvodem k této dogmatice. Toto dílo je práci znamenitou (ač v celku pochybenou) a mohla mladíku názorů, jaké jsem tehda měl, imponovati. Neméně příznivý dojem vzbudila ve mně zajímavě psaná (ale, jak nyní uznávám, přepjatá) náboženská filosofie Eschenmayerova, již jsem také silně excerpoval. Tyto a podobné knihy byly mi dostatečnou zárukou, že důkladným badáním lze učiniti zadost všem požadavkům rozumu a zároveň zůstati dobrým katolíkem a křesťanem. Zatím však ani nejlepší knihy nevyhovovaly dosud živé mé touze moci se přidržeti nějaké vědecké notability. K profesorům bohosloví neměl jsem již důvěry; profesor však musil to býti, i zvolil jsem tedy tehdejšího profesora filosofie Exnera, pozdějšího radu v ministerstvu vyučování. Moje prosba z prvu pozůstávala v tom, aby mi ob čas ze své bohaté knihovny půjčil tu neb onu knihu. S největší ochotou, již osvědčoval každému, zvláště pak svým žákům, nabídl mi všecek svůj poklad knihovny. Smím-li vůbec mluvit o vědeckém vzdělání, vdčím za to té okolnosti, že jsem mohl po 14 až 15 let používat laskavého dovolení prof. Exnera. Sám neměl jsem naprosto prostředků, abych si mohl opatřiti vědecká díla, a knihovna klášterní neobsaho-

vala z novějších, zvláště filosofických děl skoro ničeho. Nebyli po ruce ani němečtí klasikové. (Nynější převor ovšem vyplnil mnohé z těchto mezer ihned po svém nastoupení.) Pokud paměť moje potrvá, zachovám nejrůznější dík nikoliv ministeriálnímu radovi, nýbrž profesorovi Exnerovi. Jestliže jsem ve vědě něco vykonal anebo ještě vykonám, má nemalý v tom podíl podpora, již on svými knihami mně popřával.

Tento muž se svými zdánlivě odpuzujícími, suchými a odměřenými způsoby nebyl z počátku snadno přístupným; avšak časem můj poměr k němu byl v celku důvěrným, pokud to ovšem má závislost na něm připouštěla — bylť jsem jeho asistentem a posléze jeho suplentem na pražské universitě. Rok 1848., kterýž tak mnoho přeměnil, zničil i tento poměr, kterýž mi byl jinak tak drahým. Bolestná nevole, která již nyní myslím se zmocňuje, nedopustí, abych v tomto spisku se zmiňoval opět o prof. Exnerovi.

Mezi tím blížil se čas, kdy jsem měl skládati slib, později pro mne tak osudný. Tři závazky, poslušnosti, čistoty a chudoby pranic mne nelekalý (později se ještě zmíním o ceně těchto slibův), avšak měl jsem odpřísáhnouti i to, že věřím všemu, co katolická církev předpisuje k věření, ba více, měl jsem vlastně též přísáhati, že v š e m u t o m u b u d u v ž d y c k y v ě ř i t i. První nezdálo se mi tak obtížným; měl jsem pro to důvody, které jsem již uvedl; druhé však mi způsobovalo těžkosti, když jsem musil připustiti, že bych, kdyby má víra v budoucnosti byla vědou ohrožena, pro stav duchovní stal se nadobro neschopným. S takovýmto duševním stavem měl jsem ovšem slibu zanechat; ale jakkoliv vědomí býti nevěřícím knězem, kteréž mnohý i z mých známých tak pohodlně v sobě nese, již tehda bylo mi strašlivou myšlénkou, moje praktické zásady byly, jak již poznamenáno, přece jen málo zralými, že nyní mi připadá, že jsem byl tehda spíše dítětem než mladíkem. Abych přešel tomuto strašnému stavu pravdě podobně mně hrozícímu, prosil jsem před skládáním slibu převora o dovolení, abych směl se podrobiti přísným doktorským zkouškám z filosofie a připravovati se pro nějakou profesuru filosofickou.

Toto východiště tím spíše jsem si volil, čím více los prof. Exnera od naší známosti zdál se mi býti závidění hodným. Kdyby mi byl převor tuto prosbu odepřel, myslím, že bych se byl přes svoji nezralost, pobídnut jsa touto oposicí, poprvé vzmužil k rozhodnému kroku. Mnohých trudů, jichž jsem jako člen řehole zakusil, byl bych si ušetřil. Osud však chtěl jinak. Převor vyhověl přání mému s podmínkou, abych dokončil dříve studia bohoslovecká. S úplným klidem a resignací skládal jsem tedy slib.

Kapitola čtvrtá.

Zacházení před slibem a po slibu. — Inspektor juniorum. — Pastorační theologická studia. — Jak je mi Schillerův verš zhoubným. — Exkurse z theologických studií v době předbřeznové.

Již první dni po slibu spadlo mi bělmo s očí; lekl jsem se rozhodného kroku, jež jsem učinil. Náš tehdejší „inspektor juniorum“ křížovník M...., kaplan ve Vídni, uložil sobě příjemnou povinnost předkládati převoru o nás „mladých“ občas tajné charakteristiky. Aby pak náležitě svůj „špiclovský úřad“ zastával, nařídil při jisté příležitosti, abychom pivo, jež jsme vedle řeholního zvyku před každým svátkem dostávali zdarma, pili u něho v komnatě, tudíž abychom pod jeho dozorem se bavili. Většina nás nechala pivo pivem a zůstala doma. Bezprostřední následek toho bylo, že když jsem já a můj spolužák, křížovník W..... prosili převora, jemuž mezi tím byla oznámena tato hrozná insubordinace, o dovolení, abychom směli jeden večer strávit u známého přítele, který nás pozval, přivítal nás převor tak sprostými nadávkami, že jsem podobných před tím jakživ neslyšel, a jež jsem pak nikdy nemohl zapomenouti.

Tam tedy došel jsem s mužem, v jehož ruce a libovůli byl odevzdán všecek můj příští osud! Děsil jsem se té myšlénky, než bylo — trop tard (příliš pozdě). Nepředpojatý vidí v této insubordinaci hrdość mladých lidí a pravou vinu v chování dotěrného inspektora; avšak

převor z pravidla má nerad, jeví-li jeho podřízení trochu hrdošti. Hrdost vždy bývá spojena s jistou samostatností, kteráž nesnáší se s křesťansko-katolickou pokorou, v níž si libuje nejraději panovačná choutka bývalého otroka na despotu povýšeného. Pozoruhodným však zůstane, že v prvních třech letech mého života v klášteře, tedy před složením slibu, nikdy se mi nedostalo nejmenší urážky ani slovem ani skutkem. Před skládáním slibu zachází se v klášterech přes všechnu zdánlivou přísnost s mladíky v celku hladce a přátelivě; po složení slibu toliko s těmi, již se osvědčují jako stvůry převorovy. Ovšem každé pravidlo má své výjimky.

Začínal-li se mi život v klášteře po tomto případě protiviti do opravdy, škola neposkytovala mi za tyto hořkosti žádné náhrady. Naopak! Ve čtvrtém a posledním ročníku bohosloveckých studií učil tehdy P. M..., jehož se báli netoliko žáci, nýbrž i všichni mladší profesori theologie. Na čem zakládala se tato bázeň, nevím; snad byl v blízkém spojení s nejvyšší dvorní policií ve Vídni. Tací lidé byli alespoň v starém Rakousku postrachem všech lidí ne úplně nezávislých.⁴⁾

Jak praveno, nevím proč tento muž byl tak strašným, vím však, že byl surovým, nesvědomitým a pln domýšlivostí. O této trojici svých vlastností podával téměř každou hodinu jasné důkazy. S důstojností, sebevědomím, s odměřeností, ba majestátně vstoupil, volným krokem kráčeje, každého dne na katedru, jakoby nyní

⁴⁾ Neuznávám vaší pokrytecké zásady: „De mortuis non nisi bene.“ (O mrtvých mluví jen dobře), spíše: „Cuique suum“ (Každému, co mu patří). Kdybyste chtěli, aby platila vaše bezmyšlenkovitá zásada, nemusili-liž byste všechny knihy dějin spáliti a všechny profesory dějin vyhnati? Že v Rakousku existuje strana, kteráž by nejraději všecken dějepis ze škol i ze života vyobcovala, lze snadno pochopiti; když před rokem 1848. strana tato byla u vesla, dějiny v učebnicích tak překroutila a přelhalá, že, přísně vzato, za Metternicha v Rakousku ani žádným dějinám se nevyučovalo. Není-li spis tento příspěvkem k dějinám, tož přece je určen, aby poskytl čtenáři pohled do theologických studií v Rakousku; je-li pak Pater M. nositelem krásného ku u v theologické panorámě, nechať tedy zaujme místo, jež mu náleží. Ostatně, kdyby M. ještě žil, jak jej znám, dovedl by se pozvnesti nad škrábanici vyobcovaného.

nejvyšší pravda národům měla býti zvěstována anebo jakoby alespoň měl býti soudný den. Z toho všeho však nebylo nic, uslyšeli jsme jen několik pravidel pastoraální moudrosti, notně otřepaných neb směšných, poněvadž nepraktických, jež profesor ovšem bral tuze do opravdy. Takovým pravidlem bylo na př. toto: Činili v nějaké společnosti nějaký „svobodomyšlník“ kaplanovi námítky proti některému dogmatu katolické církve, a nemůže-li tento hned je vyvrátiti, nechť naznačí svobodomyšlníku, že není tu místo ani čas o podobných věcech mluvíti. Kdyby však společnost trvala na disputu, nechať kaplan omluví se a pozve k sobě „svobodomyšlníka“ na zítřejší den. Mezitím má se poraditi s farářem, a kdyby tento dogmatiku snad byl zapomněl, pečlivě do knih nahlédnouti a tak obrněn střetnouti se se svobodomyšlníkem. Takováto pravidla pastoraální moudrosti měl tento muž, jak již praveno, za velmi důležitá.

Aby však svoje posluchače za vážnost svojí nauky částečně odškodnil, uštědřil kolegiu skoro každodenně jeden nebo dva vtipy, nad nimiž strhl se obligátní smích. Běda tomu, kdo v těchto vtipech vtípu nenašel, jim s ostatními ve sboru se nesmál, když byl profesor, přednášeje vtíp, svým he—he—he! dal k tomu znamení. Běda mi! — jáť nemohl se smáti! Jedenkráté byly vtipy ponejvíce tak nudny, že jen takový M... mohl se jimi kochati. Co však bylo při tom nejhoršího, vědělo se již napřed o každém příštím vtípu, jenž byl ke každé přednášce připojen, neboť je měli nejstarší M...ovi žáci ve výkladech na příslušných místech poznamenány. Rok jak rok přijímali noví žáci tyto výklady i s těmito vtipy. M... již asi dlouho horšil se na mne pro tuto moji neúčast v jeho přednáškách (ačkoliv jsem jenom — se nesmál); konečně při jakési příležitosti uzrála jeho nevole a nade mnou vypukla bouře. Přednášel právě cosi o svěcení nebo křtu, nemohu si již vzpomenouti na thema této přednášky. Tu užil Schiller ve svém „Zvonu“ výrazu: „křtíce, posvěťme zvon“. Toto rčení M... právě citoval, aby na pranýř postavil „nevědomost“ básníkovu, jenž myslil, že lze nějaký předmět zároveň křtíti a světiti. Když si byl na tuto „nevědomost“ náležitě se

všech stran posvítit, končil slovy: „iste, Schillerus! — scriba immortalis! — si verum est! He, he, he, he, he!“

Celé kolegium vypuklo ex officio v bouřlivý smích, neboť tentokrát smál se profesor více než jindy. Nevím, byl-li čitelným v mé tváři výraz opovržení k nejpádnému pedantu, jenž by nebyl hoden rozvázati řeménky u obuvi Schillerovy, anebo výraz soucitu nad mými soudruhy, kteří buďto z neznalosti Schillera, nebo jen z úslužnosti k profesorovi odvážili se smáti nezapomenutelnému miláčku německého národa — výraz, jež M... po tomto vtípu byl očekával na všech tvářích, zajisté to nebyl. Bylo nás snadno přehlédnouti; nebyloť nás mnoho. Sotvaže utišil se chechtot, pro profesora a kolegium tak ctihodný, začal mně strašně kázati. Obsahem kázání byla moje „neúčast v jeho přednáškách“ a výsledek (když jsem byl přísvedčil k jeho otázcce, zdali jsem po slibu) sprostá výhrůžka, abych si jen dal pozor, jak se mi v mém stavu ode dneška povede! S vědomím své nevinny a pocitem bezmocnosti vůči svému představenému přijal jsem klidně a s resignací toto veřejné pokárání; toliko když mezi jiným ve svém kázání se vyjádřil, že dal by mne odvésti k vojsku, kdybych nebyl po slibu, tu vrátila se mi smutná vzpomínka na vojáky, jež jsem vídal na blízku svatojindříšského kostela cvičiti, jak byli kopáni, pažbami tlučeni, jak je kaprál ve tvář bil, a jak tu stáli klidně a pokorně a všecko musili přijímati jako by to již tak přinášela křesťanská láska k bližnímu.... Sám jsem byl takovým ubohým otrokem a měl jsem nad sebou tak zlého kaprála, jenž mne směl beztretně podle rozmaru morálním kopáním a bitím častovati. — Než, pod Metternichovou otcovskou péčí rozvíjely se ve všech stavech podobné květy humanity! Žel, ještě podnes jsou lidé, horující pro tyto doby! Jsou důstojnými reprezentanty starého Rakouska všemi civilisovanými národy právem nenáviděného! Doufejmež, že časy jejich již se nevrátí!

Nevím, jak dalece poměr prostého vojáka k představenému odpovídá požadavkům humanity; ale jisto jest, že stát, jenž pod jakoukoli formou třeba jen trpí otroctví svých příslušníků, nepatří již mezi civili-

sované státy, neboť je společností barbarů. Opovržení nejhodnější formou otroctví byly však v Rakousku před r. 1848. — kláštery. Že v novém Rakousku nejsou, jakými byly dříve, to dokazuje moje vystoupení z kláštera, za něž jsem byl pouze duchovně potrestán, což je zcela v pořádku. Světské úřady neviděly příčiny zakročiti proti mně na důkaz, že vláda rakouská již neuznává závazku slibu řeholního pro státní občany. Jak s různých stran jsem se dovídal, a jak již před svým vystoupením sám jsem seznával, postavil jsem svojí budoucnosti v Rakousku nepřestupnou barikádu, byťť již vysoké kruhy velmi rozhořčeny nad mým krokem — ale vždyť Rakousko ohromně pokročilo, máť konstituci a tato konstituce — není planým snem a svoboda náboženská není lží, jakkoliv negativní následky jejího vykonávání jsou nebezpečnými.

Výhrůžku svou splnil M... tím, že mi na konci roku po zkoušce, jíž nesměl býti přítomen žádný z mých soudruhů (!), napsal do vysvědčení v theologii co možná nejhorší známky, totiž jedničky z „prospěchu“, „pilnosti“ a „mravů“. Více se neodvážil tento dobrý muž, křesťanskou spravedlností se vyznamenávající (jednomu z kolegů, jenž byl znám jako hlupák a jenž po celý rok byl jeho frisérem, dal samé výborné známky), poněvadž jsem, jak čtenář rád uvěří, již z opatrnosti tolik péče nevěnoval žádnému předmětu školních studií, jako právě vědě pastorální, která kromě toho je nejlehčím předmětem bohosloveckých studií.

Takovými byla moje bohoslovecká studia. Snadno lze pochopiti, že moji lásku k stavu duchovnímu valně potlačila. Tíže lze pochopiti, proč páni z konsistoře nevyužili k formulí exkomunikační této mnohem závažnější okolnosti, že totiž již v bohosloví byly označeny moje mravy první (špatnou) známkou, na místo za vlasy přitažené včítky, že jsem v theologii nabyl jen povrchných vědomostí. Kdyby byli řekli: Augustin Smetana, tolikátého a tolikátého narozený, tolikátého a tolikátého k slibu řádu křížovnického připuštěn, tolikátého a tolikátého na kněžství vysvěcen, podle veřejného vysvědčení ze dne tolikátého a tolikátého v theologii byl oddán špatným mravům atd., to by bylo více

hluku nadělalo, než výčitka povrebních vědomostí; také, jak později shledáme, byla by bývala ona výčitka spíše ve smyslu katolických kněží než tato. Ale snad báli se pánové z konsistoře výčitky, že připouštějí nemravné lidi k vysvěcení; pravděpodobnější však jest, že o této mé špatné známce z mravů ničeho nevěděli.

Byla to první a poslední špatná známka z mravů, již jsem v životě svém dostal a jako poslední byla mi velmi milou, neboť měl jsem již bohosloveckých studií až po krk.⁵⁾

⁵⁾ Kdo se chce důkladněji poučiti, jaká jinak ještě tato studia byla, nechať si přečte před r. 1848. v Lipsku vyšlé dílko: „Aus dem Hörsaal“. Že však tato studia i při konstituci a svobodě vyučování nejsou nyní lepšími, k tomu podávám čtenáři malý doklad v listě, jež jsem v době, kdy jsem redigoval politický časopis „Union“, obdržel od jednoho bohoslovce, a jenž zní doslova takto:

V Praze 17. února 1850.

Vaše Blahorodí!

Ve Svém časopise zmínil jste se o dotyčném zjevení panny Marie, i dovoluji si Vám oznámiti paralelku k tomuto příběhu z přednášek německého docenta theologické fakulty velebného P. Kristofa o pastorální theologii. Mezi mnohými případy blahoslovených, těšících se nebeskými viděními a posedlých ďáblem, uvedl na důkaz, že i za našich dnů taková ještě existují a že jich vyléčení i nyní vykonává se jen mocí zaklínání, tento příběh z devatenáctého století. (1) V Tyrolsku žije pod ochranou kněze ďáblem posedlá žena, nad níž ďábel již takové moci dosáhl, že ji může proměnit ve všechny možné podstaty, z nichž jen kněz zaklínáním přivede ji zase do lidské podoby; tak prý se jedenkrát kněz díval klíčovou dírkou do její světnice a vida světnici zdánlivě prázdnou, po dlouhém hledání upozoroval ji na stropě jako malé, na hřebíku pověšené klubko! Když pak byl přede dveřmi vyslovil slova zaklínání, s lomozem spadla v lidské podobě se stropu. Často nadobro zmizí, ale při slovech zaklínajícího kněze opět se navrátí!

Vaše Blahorodí, znáte velmi dobře smýšlení zmíněného docenta P. Kristofa, abyste se tomu příliš divil, avšak myslím; že nebude nezajímavým Vašemu čtenářstvu tento úryvek z přednášek z pastorální theologie.

Jeden z bohoslovců.

Pro svět, aspoň pro rozumný svět, čerta již dávno není, a již i hoši z gymnasia stydí se věřit v tohoto směšného hastroše, ale v theologii, rozumí se, hraje ještě dosud velkou úlohu:

„Čert mu-i přece čímsi být,
jakž mohli by býti čerti?“

V bohosloví má svou pojišťovnu na život ve vlastním slova smyslu.

Že bohoslovecká studia nebudou také pro nejbližší budoucnost lepšími, o to postarala se laskavost pana Lva Thuna, svolivší ke všem přáním biskupů, a tak, po něvadž rakouští biskupové jsou mocnější než dříve, bude nyní nesmysl bujeti v plném květu na bohosloveckých ústavech. Pan hrabě však proti své vůli prokázal katolické církvi špatnou službu; biskupové jsou jako malé děti žádající ostrého nože, aby se pořezaly, práhli po větší moci a dosáhli jí, aby mohli proti sobě samým hůře nežli největší kacíři a svobodomyšlníci proti církvi zuřiti. Mezi tím, co se vrací duchovní vzdělání katolického kleru vždy více ke stanovisku středověkému, vyvíjí se vzdělání občanské a stává se stále všeobecnějším při tisku ne příliš nemírně střeženém. Tím stává se vždy propast mezi středověkým katolicismem a dobou novou větší a konečně nepřeklenutelnou. Tak rakouští biskupové i s ministerstvem vyučování svým způsobem přispěli k tomuto výsledku. Dobré věci „svobodomyšlníků a osvícenců“ není nebezpečno, ukáže-li se na přirozený běh věcí v katolické církvi, neboť jakkoliv i často se tak stávalo, přece pro jisté lidi dějepis ani neexistuje a — Ouos deus perdere vult, dementat! (koho bůh chce zničit, toho zbaví rozumu.) — Jest to však ta vznešená, božská ironie, kterouž duch času vetkává v dějiny světa, — že při boření starých mrtvých historických forem pracovatí musejí jejich vlastní zaslepení nositelé, — kdežto všechny zdravé síly hledající a tušící, pracují o utvoření nové pozitivní formy. Krátkozrací přátelé katolicismu jásalí nad posledními výnosy rakouského ministerstva kultu a rozvážliví nepřátelé katolicismu též; velká většina však byla rozhořčena tímto porušením řádů velkého Josefa. Císař přirovnáván k ministru. Přirovnání nedopadlo ve prospěch tohoto. — —

Mnozí bohoslovci se sice trochu ostýchají, že u víře v tak zřejmou hloupost jsou v světě zcela osamotněli, avšak s trochou vrozeného vtipu pomohou si z rozpaků. Rektor pražského semináře P., jehož ochraně bylo svěřeno kvítí stavu duchovního, vyjádřil se jako profesor theologie v jedné přednášce o všeobecné nevěře v čerta takto: „Pánové, čert si z toho pranic nedělá, nevěří-li se v něj; naopak, je mu to ještě milejším!“ Co takový theolog všecko neví; i to, z čeho čert si něco dělá a z čeho nic!

Když jsem bohoslovecká studia způsobem právě líčeným ukončil, obrátil jsem se se větší horlivostí k studiu filosofie, neboť chtěl jsem z tohoto předmětu skládati první přísnou zkoušku pro hodnost doktora filosofie. Nepředpojaté studium mé katolické víře, jež po zkušenostech v bohosloví zůstala ještě neporušena, nebylo právě příznivým. Filosofie a katolicismus nehodí se dobře k sobě, již proto ne, že filosofie vždy jen hledá, kdežto katolicismus již všecko nalezl. Kdo však ještě něčeho hledá, když byl vše nalezl, je právě takovým bláhovcem, jako katolík, který ještě také chce být filosofem a — naopak.

Takto horlivě studoval jsem po celý rok, neboť tak dlouho bylo mi čekati na vysvěcení, jež podle církevního zákona uděluje se teprve ve dvacátém čtvrtém roce, poněvadž po ukončení bohosloví bylo mi teprve dvaadvacet let a biskup může vysvěcení dispensovati jen od jednoho roku. Nevím již určitě, kolik víry mně studium filosofie, již po prvé osvobozen od školního nátlaku jsem byl poznal, ještě zanechalo, myslím však, že jsem nebyl dosti katolickým ku přijetí vysvěcení. Mohl jsem se jím však důkladnějším studiem filosofie opět státi. Vždyť praví Baco Verulámský: „Filosofie byvši ochutnána, od Boha odvrací, důkladně byvši studována přivádí nazpět k Bohu.“ A jestliže jsem neměl tehdy ani práva sám sebe klamati, neměl-li jsem, nemoha po slibu již vystoupiti, dáti se vysvětit, to jest do životně se zavřítí? Zkrátka v naději, že věnuji-li se povolání učitelskému, nedostanu se do žádné srážky s vírou, dal jsem se vysvětit. Odbyl jsem první rigorosum a to s nejlepším prospěchem, i doufal jsem, že dalším mým přípravám k profesuře nebudou kladeny žádné překážky. Že jsem o přípuštění k první zkoušce musil převora několikrát v určitých lhůtách, jež mi udával, prositi, zdálo se mi býti s jeho strany opatřením opatrnosti, abych se jen se zkouškou nepřeháhlil. Teprve později jsem poznal, že tento věrolomný muž jen mne chtěl zdržovati, aby mne unavil. Brzo přes odbyté rigorosum ubíral jsem se na venkov do správy duchovní.

Kapitola pátá.

Moje první kněžská stanice. — Peníz otčenáškový. — Ťertův ocas a rohy. — Xantippa na faře. — Myšlénky o celibátu. —

O škole národní.

Chladného, zimního dne zimního ujížděl jsem na saních do své obce. S nevolí, neboť jsem si byl právě opatřil látku k studiu všeobecných dějin, z nichž jsem chtěl skládati druhé rigorosum, co zatím neobmezená vyšší vůle odtrhla mne od mého pravého povolání a přikázala mě k jinému, jakoby chtěla plány mé zmařit. Jednu dobrou stránku ovšem měla tato změna mého postavení. Ušel jsem aspoň tehda v klášteře panujícímu, titěrnému, ba zneuctívajícímu dozoru, jenž mne stál mnoho slz. Přišel-li některý z nás mladých místo o půl sedmé večer o třech čtvrtích na sedmou, mohli jsme býti jisti, že některý z představených na nás číhá, aby nás pořádně vypeskoval, ba stávalo se nezřídká, že se tento představený, jestliže jsme zrychlili kroky, abychom zmeškaný čas nahradili, jako za zloději po nás se rozběhl. Tak stalo se i mně v posledních letech před vysvěcením. Ještě dnes žene se mi krev do hlavy studem při vzpomínce na toto snižující, zneuctívající zacházení. A co bylo příčinou mého častějšího opozdění, jež ostatně nemohlo v klášteře zaviniti nejmenšího nepořádku? Byl jsem tak uvyknul rodinnému životu, že ještě za svého pobytu v křižovnickém klášteře s řídkými výjimkami pravidelně každého dne trávil jsem svou

svou volnou odpolední hodinu v kruhu svých rodičů, bratří a sester a jen v kruhu těchto. Často, když vyměřený čas rychle mi uplynul, a já na špehouna v klášteře pomyslí, spěšně jsem sáhl po klobouku; leč — „zůstaň ještě několik minut“: prosili mne doma, a já, jenž z tichého, krásného rodinného míru měl se ubírat mezi chladné stěny nesrdečnosti klášterní, zapomněl na špehouna ještě na několik minut. Toho protivného číhatele by jsem sice nyní zbaven, avšak žel, též od milých rodičův a sester byl jsem po prvé na delší čas odloučen; než jinochu jest opustiti krb rodinný a musí do světa a já — nebyl jsem již opravdu žádným dítětem. Ale moje studia! pomyslí jsem si dále, kde najdu na vesnici knih. povzbuzení, literárních spojení? Tato myšlénka velmi mne zarmucovala, a jenom tím jsem se těšil, že snad má misie dlouho nepotrvá, a že prakticky se vzdělám a že budu moci dobře a spasitelně na kazatelně a ve škole i v životě působiti. S takovými a podobnými city a myšlénkami přišel jsem na nové mi určené místo. Dobrý přítivý farář přijal mne srdečně, hospodyně — s jakousi autoritou. Zkušenosti, jichž jsem nabyl v tomto působiti, nejsou právě zvláště důležité, avšak pro duchovní stav katolické církve dosti význačné, tak že je chci v krátkosti čtenářům vylíčiti. Hned první neděli poznal jsem důležitost přísloví: *aliter in theoria, aliter in praxi* (jinak v theorii, jinak v praxi), jež theologové tak rádi vyslovují. Po službách božích daroval jsem peníze „za otčenášky“ kostelníku, jemuž chudoba ze vsí jeho tváře a ze všech záplat jeho svátečního kabátu vyzírala, již z pouhé sympatie k jeho stavu, jelikož sám jsem byl synem kostelníkovým. Farář, jenž to zpozoroval, při stole mi domlouval. Svoje ne luteránské, nýbrž katolické stolní kázání rozdělil ve tři díly: Po prvé, pravil, škodíte takovémuto jednáním sám sobě, pak škodíte mně a posléze svému následníku. Užasl jsem, že jsem spáchal něco, co má tak zlé následky; avšak on své thema dokazoval mi zcela správně. „Škodíte sobě, neboť peníz otčenáškový je podstatnou částí vašich příjmů; škodíte mně, neboť také bych nesměl peníz otčenáškový bez jakéhosi studu strčiti do kapsy, konečně škodíte svému nástupci, neboť by i na něm kostelníci totéž požadovali.

„*Aliter in theoria, aliter in praxi!*“ Jako hoch slyšel jsem kdysi vyprávěti krásnou příhodu o venkovském kaplanu. Zimního dne potkal jedenkrátě chudého, bosého pocestného, zul svoje boty a punčochy, aby oděl chudého hochu a šel sám bos svou cestou dále.... Tento prostý příběh často za mlada nadchnul mne pro stav duchovní. Takovým kaplanem chtěl jsem za mlada, kdy jsem ještě neznal věty v katolické církvi tak předležité: *aliter in theoria, aliter in praxi*, také *býti*. Jaké stolní kázání bylo by mi od mého faráře vyslechnouti, kdybych cosi podobného býval učinil?

To bylo první a poslední napomenutí, jež mi udělil za všechen čas, který jsem u něho trávil, jinak tento dobrý muž při stole vynasnažoval se mne a hospodyně, či vlastně hospodyně a mne baviti anekdotami. Ze ku počtě hospodyně vyprávěla se občas také nějaká neslušná, rozumí se samó sebou, ona slýchala je ráda. I já byl v tomto ohledu za těch pět roků, jež jsem strávil v klášteře, značně otužilým. Katoličtí kněží až na řídké případy dobře se vyznají v necudných řečech, čili jak se v Rakousku říká, „ve sviňачení“ (také krásný následek milého celibátu). Významnou v tomto ohledu jest anekdota, již jsem si od svého faráře byl zapamatoval. Za hospodským stolem sedělo několik kněží, kteří „sviňачili“. Slepý žebrák přistoupil k jejich stolu se slovy: „Prosím, velební pánové, darujte mi něco!“ K otázce jednoho z nich, kterak ví, že jsou kněžími, odpověděl: „Inu, trošku jsem vás poslouchal!“

Trpčícího napomenutí, než od faráře, dostalo se mi na této stanici od okresního vikáře a to po školní zkoušce. Děti při veřejné školní zkoušce z náboženství, odbyvané za předsednictví vikářova (jenž tu na vsi hrál úlohu arcibiskupa), odpovídaly přirozeně tak, jak byly slýchaly od svého katechety; tak mezi jiným, že čerti tak jako andělé jsou pouzí duchové, bez těla, tudíž i bez rohů a ocasů. Toto „poučení“ dítek o čertech nelíbilo se vikáři. Od stolu stranou mne zavolav, poukazoval na to, jak nedobře je bráti lidu jeho starou svatou víru v čertovy rohy a ocas a že doufá, že se vynasnažím, abych jeho dobře míněného napomenutí uposlechl. Vikář byl muž starý, dobrosrdečný, a jak často jsem o něm

slýchával, poctivý. Jeho napomenutí vzhledem k těmto vlastnostem mne neuráželo. Přisvědčil jeho mínění, slihuje dle jeho nařízení ve škole postupovati. Bylť tak starým a tak dobrým, že se mi zdálo nemožným proti němu vystoupiti, ale tento případ byl důkazem, že tento do nebe volající blud, že totiž je třeba lid v hlouposti udržovati, ba přímo jej klamati, jest mezi katolickým duchovenstvem tak zahrnzděn, že jsou jím prosáklí i ti poctiví a dobře smýšlející. Kněz katolický dovoluje si sám pro sebe mnohému nevěřiti a mnohé zase v jiném smyslu bráti, takže z toho povstává zcela jiné dogma; ale ten hloupý lid nesmí vybědnouti z nejhrušší pověry. Tak platí rád knězi T a x a s t o l a e, odvádí mu co nejrychleji desátek, je šťasten, přijme-li kněz to neb ono jako dar, jsou tak jako dobří poddaní, kteří nejsou učenými, co nejtrpělivěji atd.

Jest se mi zmíniti ještě o jedné zkušenosti, kterou jsem učinil na této stanici, poněvadž v přirovnání s výše uvedeným nabývá všeobecného významu. Týče se celibátu. Od té doby, co jmenovitě Rehořem VII. byl takřka násilně zaveden, až po dobu přítomnou, býval vždy nevyčerpatelným pramenem nejhrušší nemravnosti. Jak je si vysvětliti, že sami církevní hodnostářové, jimž přece tak velice na srdci leží mravnost lidí, udržují se vši starostlivostí toto skandalosní zařízení? Z neznalosti toho nemravného a nepřirozeného, které se v ustanovení tom ukrývá, zajisté nikoliv, neboť již sv. Bernard pravil: „Hovadem byl by, kdo by nepozoroval, že se všem neřestem dvéře i vrata otvírají, jestliže se spořádané manželství odsuzuje“. Avšak vlastní blaho těmto pánům více na srdci leží než mravnost a blaho lidu. Trváním celibátu udržuje se hierarchie a touto pak značné statky hodnostářů církevních. Takto mohou pak vésti onen neapoštolský život, jenž jejich smyslnosti a ješitnosti poskytuje bohaté náhrady za mnohá strádání, která jim ukládá stav duchovní, odpíraje jim život rodinný. Pomocí statkův a svého hierarchického postavení mohou preláti katolické církve hráti onu komedii, v níž prosté, vznešené křesťanství proměnili, a kterou vydávají za křesťanství, což jim nerozumci, zejména děti a staré báby věří do nejmenších podrobností. Co se

týče jejich vlastní mravnosti, nechať mnozí z těchto pánův přidrží se staroněmeckého přísloví: „Es ist kein feyner Leben auff erden, denn gewisse Zins haben von seinem Lehen, eyn Huerlein daneben und unserem Herrn Gott gedienet!“ (Není pěknějšího života na zemi, než mítí jisté obročí, při tom mítí děvče a sloužití Pánu Bohu.) Jest to tedy jen špatná nemravná vůle, která udržuje celibát. Nejtrpčí zkušenost, již církev t. j. její představitelé učinili dosud se zlými následky celibátu, zkušenost reformace (neboť tato vznikla následkem znemravnělosti kněžstva) nepřiměla jich k tomu, aby odstranili toto zařízení, mravnosti lidu i kněžstva nanejvýš záhubné a proto nemravné. Sv. concilium v Tridentě usneslo se ve své nekonečné moudrosti zachovati celibát. Následky tohoto nesmyslného ustanovení se dostavily. Přirovejme jen moc a úctu církve, kterou měla ještě za doby reformace, s nynější její autoritou a shledáme, že za poslední tři století šlo to s touto autoritou velmi rychle s kopce a že církev, aby naposled nezůstala osamocenou, musí se nyní křečovitě namáhati, misionáře mezi věřící posílati, katolické spolky mezi katolíky zakládati.⁶⁾ Církev cítí, jak se v nynější době boří půda pod stolcem papežským a sedadly biskupskými, neboť byl to jen despotismus, jenž po tři století v Evropě již takřka odumřelý katolicismus udržoval zdánlivě na živu. Tomuto však rok 1848. přes následovavší reakci odzvonil umíráčkem, tak že svaté máti církvi právě tak málo může pomoci, jako ona v r. 1848. mohla pomoci jemu. Teprve až politická svoboda, jež nyní již v katolických zemích nedá se zcela potlačiti, přinese větší vzdělání lidu, čímž bude zvýšena i jeho mravnost, pak opovrhování většinou katolického kněžstva, následkem celibátu nevyhnutelně znemravnělou, stane se všeobecnějším, vliv jeho na lid se zeslabí, a tím církev přiblíží se svému konci....

Leč zabíhám daleko, chtěl jsem toliko vyličiti poměr svého faráře k jeho kuchaře. Nepřátelé celibátu uvalují z pravidla zlé případy, jako: smilstvo, cizoložství, zahubení plodu, ano vraždu dítěte jakožto následky ne-

⁶⁾ Církví rozumím tu vždy toliko představenstvo církevní; Pojímám tedy věc zcela ve smyslu rakouských pp. biskupův.

přirozeného celibátu na kněžstvo, ačkoliv zcela dobře by měli uvaliti všecko to na svědomí kněžských hodnostářů, jakkoliv by se tito necítili tímto břemenem příliš obtíženými; zkušenost, již jsem nabyl na své první kněžské stanici, nutí mne odhaliti ještě jiný následek celibátu, a to ono bezejmenné doživotní neštěstí často nejlepších a nejpoctivějších mužův, kteří by jako otcové v rodině byli bývali šťastni právě tak, jako celibátníci byli nešťastnými. K těmto náležel i můj farář. Bylť nad míru dobrosrdečným a dobrým člověkem, ale jak jsem měl hned prvního dne příležitost pozorovati, byl úplným otrokem své kuchařky, nevzdělané to, zlomyslné a škaradé ženštiny, již jako vesnickou služku vzal k sobě a jež vůči nebohému faráři měla více požadavků, než jakákoliv tyranská manželka troufá si požadovati na svém úplně pantoflovém rytíři. Jest neuvěřitelné, jak poměr takový může se zvrhnouti. Ubohý farář nejen že neměl žádné své vůle, nýbrž ani žádného svého názoru, alespoň nesměl projevit ani svou vůli, ani svůj názor bez dovození své kuchařky. „Dnes půjdeme na procházku“, pravila jednou brzy po mém příchodu na faru kuchařka svému „panáčkovi“, bezpochyby, aby mně vštíplá pojem o své svrchovanosti; — „dnes půjdeme na procházku, „panáčku“. — „Ano, ano, milá Katynko! dnes půjdeme na procházku“, odpověděl dobrosrdečný farář. „Anebo zůstaňme raději doma“, pokračovala kuchařka. „Máš pravdu, Katynko, zůstaňme doma“, replikoval farář po druhé. — „Ne“, zvolala Katynka, „pojďme přece“. — „Nu, myslíš-li, pojďme tedy přece“, zněla ozvěna z úst farářových, a kuchařka pohlédnuvši na kaplana, dala mu na srozuměnou, koho vlastně má poslouchati. Pocítil jsem právě tolik soustrasti s ubohým farářem, jako opovržení se zpupnou hospodyní. —

Na této stanici nebylo lze ani mysliti na nějaký jen zcela snesitelný styk s někým. Sešla-li se odpoledne vesnická honorace „u sklepa“, chápala se obyčejně milé hry v karty. Chtěl-li jsem pro změnu také mezi lidí, musil jsem též do „sklepa“, leč vzdálil jsem se často a na vštěvoval rodinu domácích, jejíž členem byla i mladá, roztomilá dívka, kterou jsem zvláště rád vídal a ní rozmlouval. Čistšího a nevinnějšího poměru nad tento ne-

bylo. Mělt jsem příliš vznešený pojem o cti a povinnostech kněze, abych myslil na věci, jaké mi podkládala ohyždná hospodyně ze žárlivosti, poněvadž jsem jí nevěnoval žádné pozornosti. Jednou odvážil se farář sám jíti se mnou do hostince. Vábila ho hra v karty, již byl náruživě oddán. Tu mohla aspoň kuchařka na ubohém faráři vylíti si svoji dlouho zdržovanou zlost, jež vlastně patřila mně. S večerem kráčeli jsme srdnatě domů, já za farářem spěchajícím a hovořícím o polévce, na niž se dnes zvláště těšil. Vstoupivše kráčeli jsme do čeledníku, kde se obyčejně večerávalo. Avšak tu právě před nosem bouchnuto dveřmi a kuchařka spustí strašidelný rámus, z něhož bylo slyšeti slova, pro faráře málo povznášející: „Že prý kuchařka „panáčkovi“ na—“ Jako politý studem spěchal chudák do své ložnice, aby dal svému hladovému žaludku o dobré polévce aspoň sníti. Kaplanovi, v duchu se smějícímu ovšem nezbylo nic jiného, než následovati příkladu svého principála. Druhého dne odprosil farář kuchařku za nepřijemnost ji způsobenou, že totiž šel se mnou někam, kde nerada mne viděla, a krásný ten poměr faráře s kuchařkou byl opět in statu quo ante (po starém). Avšak to nebylo ještě nejhorším, co jsem zvěděl o tomto poměru. Jedenkráte po delší procházce omdlel mi starý pán právě před večerí. Prvním, co učinila přichvátavší kuchařka, bylo, že sáhouc omdlelému do kapsy, vyndala klíče od pokladny a spěchala do jeho pokoje, aby zmocnila se hotových peněz, jež bych já v případě smrti farářovy musil jménem řádu zabavití. Ani mi nepřipadlo překážeti kuchařce v jejím počínání plném lásky a duchapřítomnosti: zůstalť jsem u omdlelého, kterýž se konečně v mých rukou vzkřísil.

Jakkoliv tento sprostý a nelaskavý čin jeho Katynky musil pana faráře rozhořčiti, neodvážil se přece nikdy učiniti jí ani nejmenší výčitky, ba nezměnil ani své přívětivě se usmívající tváře, kterou měl ustavičně pro ni pohotově. Šťastným, rozumí se, dobrý ten muž v tomto poměru nebyl. Náklonnost jeho k této staré, ohyždné Xantippě dávno byla již zmizela, i poutal ho k této drzé ženštině až do smrti pouze strach před veřejným skandálem. Často v její nepřítomnosti odlehčila sobě

utrápená jeho mysl tichým povzdechem, jež jsem já v myšlénkách doprovázel prudkou kletbou proti celi-
batu. Jeho strach před tímto zlým andělem byl tak mo-
cným, že si sotva troufal mně, jehož měl dosti rád, je-
muž důvěřoval a kterého znal jako zřejmého nepřítele
své kuchařky, svůj žal občas vylíčiti, avšak jen tak z da-
leka — per ambages — po okolcích a stále při tom sta-
rostlivě se ohlížeje.

Po několika měsících byl jsem vlivem kuchařčiným
na faráře, jenž přes svoji náklonnost ke mně musil žá-
dati převora o mé přesazení (nehodilť jsem se zřejmě
pro tuto stanici), k své nemalé radosti odvolán zpět do
Prahy a tak navrácen studiím, svým milým rodičům a
sestrám a přátelům. Trpkou vzpomínku jsem si zachoval
z této první stanice, vzpomínku na strašně zanedbaný
venkovský lid, jenž v pravdě jen svým přirozeným po-
stavením, málo však kulturou se rozeznával od svého
milého dobytečka. Byly však také národní školy za Met-
ternichovy něžné a otcovské vlády takovými, aby lidi
vzdělávaly? Hladový učitel odkázán více na své příjmy
z hospody než na příjmy ze školy, měl málo chuti a lá-
sky ku svému povolání. Po celé noci jako šumař jsa za-
městnán, přenechával často pomocníkovi, jenž by se ho-
dil pro svou nevědomost a surovost spíše za pluh, školní
žezlo, t. j. metlu, kterouž uměl tento výborně švihati po
zádech a bosých nohou chudých, často z daleka v zimě
sem příšlých malých dětí, takže bití bývalo hlavním,
počítání pak, čtení a psaní jen vedlejším předmětem vy-
učování. Bití uměl takový ctihodný kandidát učitelství
též lépe, než čísti, psáti a počítati. Na nějakou důklad-
nou nápravu tohoto školního zlořádu nebylo možno
ani pomyslet, jelikož všecka hierarchicky naladěná
spřež od Metternicha až po nejnižšího školního dozorce
byla tohoto systému lid klamajícího účastna. Kdež by
tu bylo lze proniknouti s nějakou stížností? Nezbyvalo
tehda poctivci nic jiného, než cit nejspravedlivějšího o-
povržení vůči těmto nesvědomitým, velkým pánům,
kteří způsobovali lidu nezodpovědným způsobem větší
škody, nežli celé bandy zlodějů a lupičů. Žel, reforma
školní, jež by měla vlastně začít u národních škol,
ani za nynějšího ministerstva vyučování v Rakousku je-

ště nepronikla ku školám národním. Chudý lid může če-
kati! Jen když především církev, t. j. podle novějšího
smyslu v Rakousku páni biskupové dosáhli svých práv,
v nichž je kacířký Josef zkrátil. To bylo především
nutné!

Kapitola šestá.

Moje druhá kněžská stanice. — Jsem nástrojem bez vůle. — Německý básník je mi opět záhubným a příčinou mého vypovězení.

Po příchodu do Prahy obdržel jsem v krátkce místo kaplana při klášterním chrámu, což vždy bylo považováno jako malé vyznamenání (nevím ovšem, z jaké příčiny mi uděleno, bezpochyby z vrchnostenského rozmaru). Mně by ovšem bývalo milejším, kdybych vzdálen všech kněžských starostí byl mohl dokončiti studia pro své povolání, neboť již kázání, jež konati mi bylo, překážela mi značně, zejména krátce před přísnou zkouškou, kdy člověk věnuje rád každý okamžik svému předmětu; avšak těšil jsem se, že přece svého cíle dosáhnu, byť i pomaleji.

Byl jsem spokojen a šťasten. Myslím, že tehdejší můj farář, jenž nyní vede duchovní správu u sv. Petra v Praze, H. Černý, neodepře mi svědectví, že jsem svých povinností v nejšířším slova smyslu nezanedbával. Než neměla mi dlouho zářiti hvězda blaha a spokojenosti. Po odbytém rigorosu ze všeobecných dějin, stal jsem se opět hříčkou sultánského rozmaru svého představeného. Tentokrátě však sám jsem byl viněn svého neblahého osudu. Jednou v klášteře při stole vyslovil jsem se o náboženských předmětech mnohem svobodněji, než bylo na vyšším místě milo. (Poněvadž pak v každém klášteře existuje úplně organisovaný špehounský system a la Sedlnický, dovídá se převor o každém slově, jež některý z jeho „milých bratří“ pronáší; neudné vtipy dělali.

„sviňačiti“ není nebezpečným.) — Po druhé urazil jsem osobně neprozřetelně samého představeného, což ovšem bylo na váze mých hříchů těžším než provinění první. Urazil jsem tedy svého představeného takto: Právě v době, kdy pohostinsku v Praze vystupoval vídeňský herec La Roche, nařídil velmistr, aby kněží, kteří by chtěli do divadla a jimž obyčejně dostačovalo pouhé dovolení převorovo, u něho samého o ně prosili; doufaliť zajisté, že hned tak lehce někdo nebude si troufati jíti do divadla, aby si to u všemohoucího nepokazil. La Roche obléšil svoji pohostinskou hru jako Mefisto ve „Faustu“ Goetheově. Uměl jsem tehdy Goetheova „Fausta z pola nazpaměť se svým přítelem Petr. Bannertem, jenž r. 1848. následkem hanebného udavačství svého kolegy k smrti se utrápil. (Seděloť i v Praze za Metternicha ve sboru profesorském po dvou až třech špiclech); nemohl jsem opomenouti, abych neviděl La Rochea jako Mefista. Vstoupil jsem k velmistru s prosbou, abych směl jíti do divadla. Již sám o sobě byl krok ten dosti pokoujícím, což pak teprve přijetí, jehož se mi dostalo od mého despoty. Změřiv mne od hlavy až k patě, začal takto posvátně mluvit: „Jste řeholníkem! Jest vám tudíž zvykati si vyhýbati se radostem světským! Zůstaňte doma!“ Odvětil jsem skromně, že bych nešel do divadla pro zábavu, nýbrž poněvadž myslím, že představení tak uměleckého díla za spoluúčinkování takového umělce přispívá ku vzdělání divákovu; na to užasnut odpověděl: „Myslíte tedy, že my divadlo nenavštěvující méně vzdělanými zůstáváme?“ Kdybych byl rozhněvaného milostpána tisíckrát za odpuštění prosil, jemu pokorně ruku políbil a s obligátními poklonami ze dveří se vytočil, kdož ví, byl-li by měl tento případ pro mne další následky; leč já nešťastník k jeho posledním slovům jsem pokrčil ramenoma, což bylo dosti zřetelnou odpovědí. Rozkřiknul se na mne rozhořčeně: „Zůstanete doma! Rozumíte! Sic volo, sic jubeo, stat pro ratione voluntas“ (tak chci, tak poručím, na místě rozumu vládně vůle) Zůstal jsem doma a rozjímal, jak sladké je otroctví a jak hezky je zaspívat si:

„Fuehre mich an deiner Hand
wie ein Kind am Gaengelband“

Nemoudré a neskromné pokrčení ramenoma bylo by mi celou budoucnost zkazilo, kdyby totiž prelát, před nímž jsem se toho odvážil, déle byl zůstal na živě. Již po několika dnech navštívil mne nadutý prelát v mé jizbě, aby mi oznámil, že se musím odebrat na jinou stanici a dodal s jizlivou tváří (jež velmi špatně sluší představenému vůči podřízenému): „Vždyt to bylo vaším přáním, abyste byl pro svá studia přesazen do nějakého většího města; proto určil jsem vás do Chebu.“

Započal jsem tehdy právě v Praze poslouchati přednášky z fyziky, abych jak náleží se připravil ke zkoušce z tohoto praktického předmětu. A teď najednou bez nejmenšího tušení byl jsem vypovězen do Chebu, kdež na nejvyš mohl jsem konati studia v pití „bavorského“. Touto zprávou nepříjemně mě překvapivší stál jsem jak ohromen, ani neodpovídaje posmívajícímu se despotovi, uražen do hlubin neodpuštělnou zlovůlí. Odcházeli s vítězoslávou lacino dobytou.

Když přišla doba odjezdu, loučil jsem se s bratřími, mezi nimiž jmenovitě bratří výše postavení litující mne nemálo se divili, že jsem vytržen ze své dráhy studijní bez jakékoli příčiny, aniž kdo o tom věděl. Profesor Beer, pozdější velmistr těšil mne slovy: že se zlost starého pána po nějakém čase utiší a že pak prosbami se mi snad podaří vrátiti se opět do Prahy. Důvěřuje tomuto muži, svatosvatě jsem ho ujišťoval, že tohoto představeného, proti mně tak nepřátelsky zaujatého, nikdy ve svém žití o nic prositi nebudu.

Toto své pevné předsevzetí byl bych také provedl, neboť opravdu pobuřovalo mne ustavičně dožebravání se toho, co mi bylo slíbeno a co se mi tedy mělo dáti. Kolik překážek tento věrolomný představený před každou zkouškou v cestu se mi nastavěl! Chtěl jsem často přes svoje nejvlastnější jasně a zřetelně pochopené povolání sřící se dráhy vědecké, kdyby mne smutné vyhlídky, jež jako nevěřícího kněze mne očekávaly, nebyly odstranily. Tentokrát nezbývalo mi nic jiného, než buďto nechatí šlapati po své vrozené lidské důstojnosti, nebo jít do vyhnanství s nevěřícím přesvědčením. Zvolil jsem toto v předpokladu, že i jako heterodoxní kněz mohu bližním svým býti užitečným. Toto vědomí mělo paraly-

sovati vědomí druhé, že po celý život bude mi zůstatí komediantem. Komediantem, opovržením hodným komediantem jest takový kněz, který proti svému přesvědčení anebo bez něho kněžské funkce vykonává. Kdo vážně věří tomu, že ve mši sám stvořitele všehomíra tvoří, že tomu neb onomu hříchy může odpustiti, toho neb onoho svou modlitbou do nebe povznéstí atd., toho s dovolením mám za člověka velmi omezeného, který nikdy náležitě nečetl v knize přírody a v knize dějin; avšak upřímné úcty nikdy mu neodepru, poněvadž se tato vztahuje ke k a r a k t e r u a nikoliv k n á z o r ů m člověka. Ani sám sebe, ve svém novém postavení v Chebu, nemohl jsem ctíti; avšak neměl jsem mnoho chuti, dáti se zavřítí do duchovní káznice doživotně pro své přesvědčení, aniž by to komu prospělo, aniž bych je aspoň veřejně jsem vyslovil; ostatně neztrácel jsem naděje, že dříve nebo později přivedím změnu ve svém životě, když ne náhodou, přece vlastním činem.

Kapitola sedmá.

Poměry v Chebu. — Sekta Severinianů. — Žena ďáblem posedlá. — Moje kázání. — Křesťanské napomenutí. — Jesuitský kousek a reflexe o něm.

Se smutnou resignací přišel jsem do Chebu a nastoupil jsem svůj nový a poslední kněžský úřad.

Cítil jsem se odkázán sám na sebe. Ke styku měl jsem tu předně jednoho kněze, jebož jsem byl již dříve poznal jako důkladného pokrytce, pak jednoho ožralého dominikána a konečně několik místních kněží, kteří celým svým zjevem i vzděláním připomínali polodivochy. Byl bych zde tedy úplně osamotněl, kdybych náhodou nebyl se seznámil s jedním z chebských profesorů; známost tato byla mi tak vhod, že jsem se po všecken čas svého tavnějšího pobytu k němu přidružil. S ním jsem konal vycházky po okolí, s ním stýkal jsem se po nejvíce. Jeho dům, ježž jedině jsem navštěvoval, byl právě vedle fary. Navštěvy tyto nevíce mi zpříjemňovala, mimo osobnost přítelovu jeho četná přívětivá rodina, upomínající mne často na dům otcovský.

Sotva jsem do Chebu přišel, poznal jsem s největší žalostí, v jak bídném stavu je velký počet obyvatelstva městského i okolí vinou jakéhosi fanatika a několika podvodných kněží. Několik roků před mým příchodem do Chebu založil fanatický dominikán P. Severin sektu zv. „Severiniani“. Účelem jejím bylo uvnitř katolické církve založiti ještě „katoličtější“ spolek, jemuž všecek ostatní katolický svět byl příliš vlažným a příliš zka-

ženým, slovem příliš bezbožným. Po smrti Severinové zmocnilo se několik podvodných kněží spolku, aby pod pláštěm větší nábožnosti dílem svým chtíčům hověli, dílem aby ubohý lid mohli lépe vyssávat. Předbřeznová vláda potřebovala toliko dobrých poddaných, nikoliv učencův; proti Severinianům s tohoto ctnostného stanoviska ničeho se nenamítalo. Spolku súčastnily se většinou ženy a to služky. Rozeznávaly se zevně od ostatních tím, že odívaly se úplně černě, chodíce vždycky se sklopeným zrakem a obyčejně s modlitební knihou pod pažím. Dále byly povinny choditi každého dne do kostela, každých 8 dní se zpovídati a přijímatí, častěji duchovní a představené spolku o duchovní radu a útěchu prositi, každé pouti kde možno se súčastniti, doma častěji pilně se modlívati a — panenský stav zachovávatí. Měšťané i venkované, mající severinianské služky, stěžovali si velmi na lenost a nedbalost jejich. Přirozeně: dvěma pánům nelze sloužiti, a zde služba boží byla před páno-
vou. Co však bylo u těchto zbožných osob nejnápadnějším a politování nejhodnějším, bylo to, že žily nevázaně a že většina jich pokládala se za posedlé ďáblem. Rozhodl jsem se, že budu zabraňovati této ohavné nepleše, tomuto do nebe volajícímu šejdířství chebských kněžourů a za tím účelem důkladně užívati své působnosti ve zpovědnici a na kazatelně. Sám jsem měl případ s osmdesátiletou stařenkou, jež mě den jak den pravidelně po mši navštěvovala, aby se v té své ďábelské zaležitosti poradila. Dábel byl této staré ženě ustavičným druhem. Hledala-li co v truhle, seděl tu schoulen v koutě, chtěla-li jíti spat, ležel již v posteli a nebylo-li ho nikde pozorovat, vjel do ní, aby ji ubohou trápil. Vroucně mne prosila, abych toho ďábla z ní vypudil. Den jak den měl jsem na ni ruce skládati a latinské floskule proti ďáblu odříkávati, den jak den opět přicházela, žalující mi nové utrpení, které jí zlý duch způsobil. Zkusil jsem ovšem napřed ubohou ženu přizpůsobiti její utkvělé myšlence, po té různými představami na ni působiti, na př. že Bůh všemohoucí ustanovil každému anděla strážného, jenž je mocnějším než ďábel, avšak bylo příliš pozdě; žena ta stala se následkem dlouholetých muk již poloblbou a nebylo mi možno zbaviti ji utkvělé

myšlénky. Teprve smrt, velká osvoboditelka od mnohého bludu a klamu, vysvobodila i ubohou nešťastnici od jejích dlouholetých trampot, kněžským podvodem na ní páchaných.⁷⁾

Zželelo se mi tohoto ubohého lidu, klamaného kněžími, opuštěného otcovskou vládou, i začal jsem konati na kazatelně svoje kázání, později za nekřesťanská vyhlášená, t. j. říší ďáblu omezovati. Dle toho, co se mi zdálo zvláštní duševní potřebou, řídil jsem obsah svých kázání. Tak uváděl jsem často, že Bohu jest práce právě tak milou jako modlitba, jež ani všedního dne nemá být zanedbávána; dále: že panenský stav je sice ctihodným, ctihodnějším však stav manželský, vždyt i Maria byla nejenom pannou, nýbrž i matkou, a právě tento poměr nám ukazuje největší její důstojnost. Horlival jsem též proti častým poutím; vždyt bývají z pravidla pokládány za vhodné příležitosti páchat všeliké neplechty, zvláště pak smilstvo takovým způsobem, že se zdá spíše zázrakem, když zázračné obrazy a sochy poutnických míst nad tím oči nevyvalují a rukama nelomí. Také to „kacířství“ jsem uváděl: Matku boží lze přece i v Chebu a kdekoli jinde právě tak uctívati jako na Chlumu. Je to vskutku jedno. Za největší vinu mi kladeno, že jsem nechtěl připustiti, že čert se ještě dosud světem toulá, aby tu a tam nějakého člověka ulovil a že jsem prohlásil zlé žádosti a náklonnosti lidské za ďábly, kteří lidi sužují. Spolek Severinianův napadl jsem přímo, dokazuje, že již jako členové velké společnosti katolické církve můžeme se státi blaženými, jestliže posloucháme jejich předpisův, že u ž š i kruh ve v e l k é m kruhu spíše překáží všeobecné křesťanské lásce, již každý katolík má pro každého cítiti a plniti, než prospívá, činíme-li rozdíl mezi členy užšího a širšího spolku, rozdíl, který jest zcela neplatný. To bylo ovšem velmi „nekřesťanským“, neboť mohlo to tonsurovaným podvodníkům škoditi v jejich vedlejších výdělků a překážeti krásnému mravnímu poměru „chebských pravdomilů“ k Severini-

⁷⁾ Pravý katolický zelota ovšem řekne: „Ano, Smetana nemohl ďábla vymítati, neboť neměl nad ním moci, ježto v něj ani nevěřil.“ Dopřejí mu této interpretace.

ankám; zvláště když moje kázání dodčlávala se výsledku. Nevzdělaný lid snadno lze zaslepiti, ale právě tak uvěstiti i na dobré cesty. Kdyby rakouská vláda, která přenechala biskupům tolik moci, že od nynějška sotva který „svobodomyšlník“ bude moci konati „nekřesťanská“ kázání, uvolnila aspoň poněkud tisk, necht by pak křičeli a se vztekali ohlupovači lidu, jak by chtěli, tisk brzo by jim řemeslo překazil, světlo by brzo zaplašilo tmou a přítel lidu by mohl klidně hleděti budoucnosti vstříci!

Míra mých prohrěšení s kazatelny proti Severinianům se dovršila; bylo nutno, abych byl hrozbou žaloby zastrašen. Obdržel jsem toto písemné napomenutí, jež s autentickou věrností i se všemi pravopisnými chybami⁸⁾ uveřejňuji, poněvadž o tomto „křesťanském napomenutí“, jež zatvrzelé mysli neobměkčilo, později bude učiněna zmínka a bude uvedeno jako doklad mé nekajícnosti.

Zní takto:

Ctihodný pane!

Z lásky k Vám a k pravdě odvažujeme se Vás, ctihodný pane, P. Smetano, napomenouti a prositi skrze Ježíše Krista, kterýž učiněn jest nám moudrost od Boha, i spravedlnost, i posvěcení, i vykoupení, — 1. Korinth., 1., 30., 31. — a zrazovati Vás z Vašich kázání, plných světské moudrosti, jež před Bohem jen bláznovstvím jest — 1. Korinth., 1. Či není to jako stydět se za Kristův kříž a opovrhovati Tím, v němž, jak praví apoštol Pavel, přebývá všechna plnost moudrosti a božství tělesné? Koloss. 2., 2. 4. Jak krásné to přirovnání moudrosti světské s moudrostí Kristovou podle tohoto Apoštola, není-liž pravda? (Verše téhož kazatele 1. Korinth. 1., Kolos. 2. atd.) A překrásné jsou o tom poznámky p. profesora Aallioho v jeho Novém zákoně. Vždyť víte asi, jak veliký světec Augustin praví, že se přímo štítí knih světských mudrcův, poněvadž jméno Ježíšovo se v nich nenachází. Taktéž uvádějí dva velcí bohovědce — Kess a Weiss — o sv. Jeronýmovi toto: „Byl jsem ve snách Kristem důtklivě napomínán, poněvadž jsem knihy světských mudrcův náruživě čítával. Od té doby nikdy již jsem jich nečetl, leda z nouze, nebo jen pro sloh a to velice málo.“ — A nyní zkoušejte a přirovnejte sám učení svoje k učení Kristovu, k jeho neomylné církvi a shledáte, že mnohé klamně a pohoršlivě věty přednášíte. V městě mluví se o tom, a Vy jdete vstříci nebezpečí, že budete u konsistoře obžalován, proto

⁸⁾ V překladě ovšem je list tento bez pravopisných i slohových chyb originálu podán.

chtěli jsme Vás předem zpraviti, chtějíce jako praví přátelé všech nepřijemností Vás uchrániti. I nadějeme se, že jak slovo Boží praví, opustíte studnice nemající vody. — Však rozumíte! — Ó, kdybyste věděl, jak protivnými jsou tak mnohému posluchači Vaše kázání, v nichž bezmála není ani slova ze Zjevení, nýbrž vyskytují se citáty pohanských mudrcův. Ještě jednou prosíme Vás jako praví přátelé v Kristu, abyste nezmíňoval učení Ježíšova, „z jehož plnosti my všichni napojeni jsme“. Joh. 1.

Ve vsi úctě jménem všech účastníků

Vaší ctihodnosti nejoddanější farníci
(následuje šest podpisův).

První dny po obdržení tohoto listu přemýšlel jsem, ne snad z osobní bázně, avšak nikoli bez starosti, jak vzejde osení, jež jsem byl zasel, jak se mám nyní rozhodnouti a který směr svému konání dáti, Avšak tu pomohli mi list sám. Netrvalo dlouho a v celém Chebu bylo rozhlášeno — nepochopitelně jak — že jsem obdržel „výstražný list“. List ten byl prý sepsán se schválně dělanými pravopisnými chybami jedním boдрým kolegou, představeným Severinianův, jedním severinianským občanem pak opsán, načež několika měšťanům k podpisu předložen a do fary odeslán.

Jakmile byl znám původ tohoto listu, byl úžas nad tímto zbožným podvodem velebného mého pana bratra v Kristu všeobecným a tím odůvodněnějším, poněvadž beztoho tento Severinian byl znám jako nejhorší pokrytec. Všude ho tupili a se mu posmívali, a ti nemnozí, kdož ještě k němu lnuli a jeho kázání navštěvovali, odvrátili se od něho a počínal se množiti počet mých posluchačův, k nimž družili se teď i lidé, jichž jindy na kázání nebylo ani vidati. Ubožák dosáhl opaku toho, co chtěl. Avšak ani podepsaným lidem na listu tom, jichž jména byla známa, nevedlo se lépe. To bylo vidno z toho, že tito lidé přicházeli ke mně a prosili mne za odpuštění pro své podpisy, k nimž prý byli svedeni; spolu pak mne prosili o laskavost, abych na znamení smíření prošel s nimi několikrát ulicemi, neboť se báli, že objeví-li se ve městě, budou k a m e n o v á n i, v čemž jsem jim i vyhověl.

Tot příběh onoho „výstražného listu“, který jsem

v Chebu pro svá nekřesťanská kázání od „dobrých křesťanů“ obdržel a jehož uveřejněním po mnoha letech hrozil mi „přítel pravdy“ v „Kath. Blatt aus Maehren“, když jsem byl z katolické církve vystoupil. Teprve nyní byl bych mohl v Chebu jedovatý strom Severinianismu až u kořene podetnouti, než osud určil mi jiné poslání, jinou dráhu.

Avšak nežli opustím svou chebskou stanici, jest mi ještě charakterisovati vlka v beránčí kůži, jehož jsem tam poznal. Jedním z nejhorlivějších představených Severinianů byl téhož času páter, o němž na první pohled mohlo se říci, že „sžírá jej horlivost boží“. Tento zbožný muž plný pokory plížival se denně s brevířem pod pažím do chrámu, aby vykonal svou pobožnost, kromě toho, že sloužil mši sv. Každé soboty chodíval ku zpovědi, aby v neděli v úplné nevinnosti mohl přinášeti oběť mše svaté. Svoje kněžské povinnosti konal s takovou rozkoší a láskou, že tím šťastnějším byl, čím častěji mohl školu navštěvovati, kázati, nemocné těšiti a hříšníkům odpouštěti. Aby svým svěřeným ovečkám klestil cestu do nebe, vydával pilně zbožné knížčky, jmenovitě pro dorůstající školní mládež. Tu pomáhal mládeži jednou ve zpytování svědomí, po druhé poučoval ji o významu mše svaté, po třetí, jak třeba se připraviti k důstojnému přijetí nejsvětější svátosti oltární a t. d. Mimo to měl tento muž ve své knihovně množství spisů pro mládež, jen pro to, aby tato zaměstnávala se užitečnou a křesťanskou četbou. Dle zásady: „Nechte maličkých přijíti ke mně“ vyzýval školní dívky, i když ze školy vystoupnou, aby ho za svého přítele a rádce pokládaly, a častěji ho navštěvovaly, knihy ke čtení si vypůjčovaly atd., což vše se také stávalo. Žel, stávalo se při takových příležitostech více, než státi by se mělo. Zbožný tento páter, jenž při nejmenších příležitostech ve všedním životě oči k nebi obracel (jak obratnými jsou jen ti jezovitě v kroucení očima! Ba i obrazům, chtějí-li, mohou oči obracet), byl přes svoji zbožnost neobyčejně chlípným, a to tak velice, že všecka jeho tak rozsáhlá a na odív stavěná zbožnost byla toliko prostředkem k ukojení jeho chtíčů a sloužila za příkryvku jeho zlým kouskům. S dorostlými školními děvčaty prováděl o-

byčejně tento manévr: Položil na stůl větší peníz, obyčejně tolar a prosil děvčete lichotně, na peníz poukazuje o laskavé dovolení, jež netřeba mi blíže označovati, jež však čtenář uhodne sám. Svolilo-li dítě žádosti jeho velebnosti, dostalo tolar, a chlípny kněz pochutnal si na sladkém ovoci svojí zbožnosti.⁹⁾ Zdráhalo-li se však děvče tvrdošijně vyplniti jeho prosby, pak — co — myslíš, milý čtenáři? — pak vzpřímil se v celé své katechetické majestátnosti, raduje se na oko vroucně, překypoval chvalozpěvy na ctnost a stálost bývalé své žákyně, jež, rozumí se, mohla jen pozvolna se vzpamatovati nad touto náhlou změnou jednání svého bývalého pana katechety. Pevně přesvědčena, že tento zbožný muž konal toliko svou povinnost zkoušeje její vytrvalost, opouštěla dívka jezovitu, který ve skutečnosti počínal si chytře jako had.

Když jsem již jednou zabočil na toto pole, nemohu potlačiti úvahy, vzbuzené tímto vyprávěním. Jest vsuktku až ku podivu, jak lehce bývá se strany vyšších kněží v lůně katolického duchovenstva brána na váhu mravní nedbalost, ba zkaženost. O onom severinianském knězi byly u kněžských úřadů známy mnohé neslušné kousky; nicméně však jedenkrát vysoce postavená duchovní osobnost postavila jej za vzor druhým kněžím. Mezi nižším a vyšším duchovenstvem jest uzavřen jakýsi kompromis. Poklésky nižšího kleru in puncto sexuali (po stránce pohlavní) bývají přehlíženy vyšším klerem z pochopitelných příčin; toliko veřejný skandál se tresce. Toho žádá také přísloví: si non caste, saltem caute (ne-li čistě, aspoň opatrně), věta, která ostatně ani podmíněčně se nebere.

Tomu nasvědčuje zvláštní usus tu a tam potrestati kněze, jenž při poklésku s nějakou ženštinou dal se dopadnouti, ne snad proto, že poklesl, nýbrž proto, že se dal při poklésku přistihnouti. Slyšel jsem alespoň jednoho preláta o tom takto se vyjádřiti. Nápadným je však, že i tak zvaní laikové, obyčejně šosáci, holdují vyslovené tu zásadě, dopřávající ve jménu božím kně-

⁹⁾ Nejbližší mše sv. za vykoupení hříšné duše z očistce tolar ten opět mu nahradila. Jak nabyto, tak pozbyto.

žím nějaké reelní vyrazení, jen když se to stává bez pohoršení. V tom leží leccos. Po prvé vysvítá z této zásady, alespoň se strany laiků jistá humannost, jistá shovívavost k „neyyhnutelné“ slabosti druhého, která tím se stává chvály hodnější, že tento je ne laikem, nýbrž knězem; dále prozrazuje zásada ta jisté mravní rozhořčení proti všemu zlému příkladu, škodlivě působícímu na mravnost. Já pro svou osobu vidím v zásadě té znamení zkaženosti, zkaženosti od základů našich společenských poměrů, jež skrz a na skrz jsou nakaženy pokrytectvím. S čím větší zkušeností, chytrostí a šetrností veřejného mínění někdo umí býti darebákem, tím může činiti nároky na větší shovívavost, ani když jeho darebáctví nelze zapřítí. Pokud se týče mne, myslím: buď je styk kněžův se ženštinou pokléskem anebo ne. V prvním případě pokléskem zůstává, a nástupcové apoštolův, biskupové neměli by v zájmu svého náboženství trpěti poměry tohoto druhu, jsou-li jim třeba jen soukromě známy. Anebo není v jejich očích podobné jednání žádným proviněním, nuže, proč pak trestají toho, jenž není snad v pokrytectví tak vycvičen a vůbec není tak rafinovaný, jako jiní jeho duchovní bratří? Buďte — anebo!

Kapitola osmá.

Neočekávaná udalost přivádí mě opět do Prahy. — Jsem za doktora promován. — Nové povolání mého života. — Supluji při stolici filosofie a poznávám, jak mnoho ještě ve věděni mi chybí.

Šťastným zakončením příběhu připomenutého listu povzbuzen, umínil jsem si od té doby ještě rozsáhlejší měrou zasazovati se o čisté křesťanství proti morovým hlízám, na katolickém organismu se zahrnujícím, (kterýž sám o sobě může nazván býti hlízou křesťanství, rubem tohoto krásného humanního náboženství). Tu přišla chebským křižovníkům z Prahy smutná zpráva, že velmistr řádu zemřel.

Pro mne poselství to nebylo zdrcující. Byl jsem tedy sprostěn těžkého tlaku, způsobovaného mi osobní nenávisťi mého představeného — a tak náhle! A již mi otvíraly opět některé paprsky naděje kýženou budoucnost, již jsem pokládal navždy za pohřbenou! Netajil jsem se v nejmenším se svou radostí nad tímto úmrtím. Přetvařovati se bývalo mi od jakživa nesmírně za těžko; bylo to ovšem proti slušnosti, neboť zemřeli hlava některé duchovní rodiny, mají přece členové její vzítí si na sebe na několik dní smutnou tvář, kloniti hlavu, několikrát se povzdechnouti a nádavkem při příležitosti ještě nějakou tu slzičku uroniti. Sejměte však otroku pouta, řkouce mu, že se již nemusí báti mučitelů a žádejte ho, aby nad tím truchlil!

Prvním mým skutkem, když jsem uslyšel veselou úmrtí zprávu z Prahy, bylo, že jsem psal doktoru a profesoru bohosloví Beerovi, jenž při mém odchodu z Prahy nejvíce účasti a soustrasti mi projevoval, a prosil jsem ho, aby se mne nyní ujal, abych se mohl svým studium opět věnovati. Mohl jsem se nejlepšího výsledku od psaní toho nadíti, neboť znal jsem P. Beera jako podporovatele a přítele věd, mimo to věděl jsem skoro jistě, že nikdo jiný křižovníckým generálem nebude nežli on. Naděje moje nijak mne nesklámaly. S nejuvinnější úslužností odpověděl P. Beer na můj list s podotknutím, že neopomene záležitost moji příštímú představenému řádu na srdce co nejvíceji vložiti. Když přišla doba volby představeného, ohlásil jsem svému faráři v Chebu svůj odjezd do Prahy, zabaliv zároveň skrovné svoje věci, neboť nepochyboval jsem ani v nejmenším, že za těchto okolností budu moci v Praze zůstatí. P. Beer byl všemi bratřimi až na jednoho zvolen, a já — směl jsem v Praze zůstatí, svá rigorosa dokončiti, a konečně odbytí si promoci na doktora filosofie. Kdyby byl velmistr Beer tušil, jaké stanovisko o několik roků později proti řádu zaujmu, zdalíž by mi byl býval tak příznivým? Leč nechci přetřásati to, co pro mne učinil, a po celou dobu svého života zachovám mu srdečný dík, ačkoliv mně poslední dobu, abych pravdě dal svědectví, proti jeho vůli bylo jednati, jakož i z téhož důvodu ještě v tomto spise proti němu jest mně vystoupiti. Není snad pro poctivou mysl bolestnějšího osudu, jako musí-li porušiti vděčnost; býváť právem nevděčnost počítána mezi nejohyznější stránky nemravného charakteru. Leč povinnost vděčnosti nikterak není neobmezena, a proto nesmí nikdo žádati, abychom se z vděčnosti přetvařovali. Odvrhneme-li škrabošku pokrytce a porušíme-li tím povinnou vděčnost, děje se tak jen domněle, neboť vděčnost, která od nás žádá nemravných věcí, konečně ani povinností není, a tudíž porušení její právě proto nelze do kategorie nevděčnosti zařaditi.

Když jsem pro své povolání, pro něž jedině jsem se cítil schopným, dosáhnul aspoň prvního cíle, mohl jsem se oddati vědám svobodněji, t. j. mimo předepsaný způsob. Abych pak nezdál se řádu neužitečným, neboť ale-

spoň starší bratří literární zaměstnání stotožňují s leností, byl jsem jmenován — správcem domácího sklepu, což mi ostatně bylo milejším, než kdybych se byl dostal opět do duchovní správy. Úřad ten nebyl proti mému přesvědčení, aniž ubíral mi času a k tomu dodával mi v konventu jakési vážnosti, ba před služebnictvem jisté důstojnosti, které se těšiti neměl jsem později, po složení tohoto úřadu nikdy již příležitosti. Když jsem se totiž r. 1842. stal adjunktem filosofické stolice pražské university, zbavil mne laskavý představený všeho zaměstnání pro řeholi a dům; i mohl jsem se nerušeně škole a vědě věnovati. Čtyři roky žil jsem v tomto šťastném poměru, ač mi jej přece tu a tam mocně kalily myšlénky, že jsem živ v ústavě a od ústavu, jenž byl po mém přesvědčení zavržitelným.

Právě když léta mého adjunktování rokem 1845. zákonitě minula, byl tehdejší profesor, doktor filosofie Exner, povolán do Vídně k poradě o novém studijním řádu a mně bylo svěřeno suplování jeho stolice, což jsem také v školních rocích 1846. a 1847. zastával. Co jsem v těchto šesti letech svého úřadu učitelského vnitřně i zevnitř zažil, není s účelem spisu tohoto v žádném přímém vztahu. Tudíž pomímám toho; toliko o tom jest se mi zmíniti, že mne postup v studiu filosofie a dějin vždy více a více utvrzoval v přesvědčení „o neudržitelnosti katolického učení“ a že užil jsem toho času, abych tak mnohé dohonil, co jsem na gymnasiu nerinou svojí, nýbrž vinou mizerného školního řádu zameškal a konečně že poznal jsem teprve na cestě po Německu, již jsem podnikl v prvním roce svého adjunktování, co jsou vlastně vědecké školy. Žasnul jsem, slyše v Lipsku přednášku Herrmannovu. Byl jsem absolvovaným filologem, ale příčiněním Herrmannovým seznal jsem, že jsem až dosud nevěděl, co je filologie. V Halle slyšel jsem starého Gesenia vykládati Starý zákon. Můj bože, myslil jsem tehda, nebylo-li by první povinností rakouské vlády poslati všechny své profesory exegese do Halle k staříčkému Geseniově do školy? O způsobu, jakým Ritter v Berlíně přednášel zeměpis, neměl jsem já, rakouský doktor a adjunkt filosofie též žádného ponětí. A všude tato čilá horlivost na universitách, vážná snaha

mládeže, aby se něčemu naučili, a u nás doma ten starý prázdný formalismus ve studiích, ustavičné čtení jmen a napomínání, aby „pánové“ nežvatlali, daremné studování kurs od kursu jen ke zkoušce a pro vysvědčení; což divu, že Vídeň, a nikoliv jen ta, nýbrž celé Rakousko musilo se státi Capuou duchův? Rozhořčen na naše školní úřady, vrátil jsem se domů; byloť zřejmo, že všechno naše školství je založeno dílem na podvodu, dílem na kolosální nevědomosti, nikdy, rozhorlen na nesvědomité chování bývalé dvorní studijní komise, nemohl jsem se odhodlati, abych do Vídně cestu kdy podnikl anebo některému studijnímu radovi se poklonil. Zmiňuji se o tom proto, že tato okolnost nebyla bez vlivu na pozdější moje vystoupení z katolické církve.

Kapitola devátá.

Osudný — nikoliv, slavný rok 1848. — Jsem zvolen za děkana filosofické fakulty. — Přestupek proti způsobilosti. — Otázka bot jako inaugurace pokroku. — Řeč v aule. — Pražské události v týdnu svatodušním. — Reflexe o pokrytectví ve společnosti.

Jest zajisté zbytečnou poznámka, že jest mi tu o roce 1848. mluvíti jen potud, pokud umožnil — mimo mnohé jiné nekonečně důležitější věci — též mé vystoupení z katolické církve. Jaký to rok pro diplomaty, byrokraty, kněžoury a všechny ty oficiální copy! Jak náhle byli se svou státnickou moudrostí v koncích, jak svraštili své vážné úřední tváře a jak jeden na druhého — tak náhle zhloupnuvše — oči vyvalovali! Hle, jak život těchto nositelů pokrytecké civilizace tímto jediným rokem byl otráven, a byť se jim podařilo reakci přes přirozený její cíl rozvinouti, přec již nikdy nenabudou onoho pohodlného pradávného klidu, jemuž se těšili za svého ctihodného Metternicha! Vždy budou se ohlížeti po onom příšerném strašidle svobody, v něž jako smělí svobodomyšlníci nikdy nevěřili, nechce-li zase jednou jako tehda projíti zeměmi Evropy. Nás, kteří jsme povždy věřili v příští takové doby, těší rok tento, třebaš bychom i polovici svého života byli strávili v porobě a třebaš by i nyní opět mocní tohoto světa chtěli zadržeti, ba i k ústupu nutiti pokrok ve vědách, nás povznášející vzpomínka na r. 1848. nade všechny strasti minulosti i možné nehody v budoucnosti. Vždyť tak mnohým zjevil

se v roce tom anděl svobody, a kde zavlály jeho peruti, tam trásli se mocní a omdlévali. Leč brzo ochabl tento anděl, shledav některé národy ještě nezralými a mnohé jednotlivce, kteří hrnuli se v jeho svatý zástup, plnými nečistými myslí a sobeckých úmyslův. Proto zemřel tento anděl, neboť on má lidstvo vykoupiti ve skutečnosti a nikoli jako činili hlasatelé Kristovi, pouze v idej. Kdož však vskutku chtějí býti vykoupeni, musí sami díla se chopiti a přičiniti se, aby se sebe smyli v životě svém špínu své zlištnosti a krotili smysly své. Říše, již stavěti bude svoboda, stane se skutečnou, pozemskou, již nemůže dostačiti změna myslí v pouhé idej, kajícnost, s níž spokojuje se křesťanství. Pokud lidé nestanou se rozumnějšími a lepšími, dotud stavba říše svobody, která však byla aspoň započata, nemůže býti dokončena. Mocní budou sice se starati, aby národy pomocí kněžourů v hlouposti udrželi a nechají bujeti mravy surovců bez všech preventivních a represivních opatření, než duch světa bude co chvíli zvracetí jednání i pomíjení mocných tak, že způsobí právě to, čeho nechťejí, totiž to, co chce o n. Tak objevili se Ludvík Filip a Metternich jako dva největší revolucionáři; zahájili s napjetím všech sil až posud největší revoluci 19. věku, revoluci z r. 1848. Takovými mocnými spiklenci proti dosavadním řádům nemůže se vykazati strana „svobodných“. Reakcionáři mohou býti na ně hrdí!

Ti, kdož nebyli s dosavadním pořádkem spokojeni, avšak duchu světa nedůvěřovali, doufali všeho od doby, kdy obě ty šedivé hlavy reakce přirozeným během věcí s jeviště ustoupí; leč duch světa zachoval je k jejich poškození na živu, aby uviděly, jaké osení zasily!

Diplomat se tomu sice nyní již opět zasměje, že by duch světa měl dělati politiku, neboť tomu rozumí on mnohem lépe: leč duch světa potřebuje ku mnohemu skutku právě takových omezených diplomatů, kteří nevědí, co činí; neboť v tom osvědčuje se čest ducha vůbec, že se jeho vyžilá a odumřelá podoba samy úplně ruší, aby tak duchu material k novým vyšším útvarům zaopatřovaly.

Pro Prahu byl rok 1848. významným již dříve, nežli se uplatnil v převratu doby. Mělť býti skvělým způsobem

bem oslaveno 50leté jubileum založení pražské university Karlem IV. Filosofická fakulta zvolila mne pro tento rok svým děkanem, čehož dotýkám se proto, že právě tato okolnost měla vliv na mé vystoupení z římsko-katolické církve. Na tuto volbu nesmím býti nijak domýšlivým; filosofická fakulta pražské university držela se copařské zásady, volíc svého děkana každého roku podle stáří. Byl jsem náhodou z těch pražských doktorů, kteří ještě děkany nebyli, nejstarším a byl jsem tudíž dle tohoto časového pravidla zvolen. Osmého ledna měl jsem na universitě tak zvanou imatrikulační řeč, ve které jsem ku konci k studujícím volal: „že jimi započíná druhá polovice tisíciletí našeho universitního života a že zároveň mají tuto naši universitu v tomto slavném roce znovu založit.“ Tato slova vyplnila se podivným způsobem v několika týdnech. Hnutí v Rakousku, jak ve Vídni tak v Praze, vyšlo ze studentstva a zreformovalo-li Rakousko být i malounko své vysoké školy, jest to bez odporu dílem jaré mládeže. Zakyslá vídeňská studijní dvorní komise, důstojná to filiálka Německého Bundu, (který v brzku opět Německo bude oblažovati) nebyla by svedla tuto skromnou reformu rakouských universit, řečeno bez přehánění, ani za tisíc let.

Pro ona slova nebyl bych se zajisté o své řeči nijak zmiňoval, kdyby mne k tomu nebyla pobádala jiná okolnost. Dle stanov řeholních bylo mi řeč, nežli jsem ji proslovil, předložiti představenému k cenzuře (v pravém toho slova smyslu). Když byl tento, konaje úřad svůj, rukopis můj seškrtal a opravil, vrátil mi jej s poznámkou, že jsem ho (představeného řádu) příjemně překvapil. Tato příležitost aspoň částečně se mu odvděčiti, požádala mne prositi ho, by dovolil řeč dáti do tisku a jemu věnovati. Prosbě mé bylo vyhověno. Leč sotva byl mi první tisknutý exemplář ke korektuře zaslán, byla prohlášena svoboda tisku. Zastavil jsem nyní tisknutí řeči, neboť — práce tato prošla cenzurou, s mojí ctí se však nesnášelo, abych po oné proklamaci neužil svobody tisku. Pokud nebylo vyhlídky na svobodu tisku, musili jsme, chtějí aspoň něco konati, dáti si líbiti cenzuru, ale nyní? — Zkrátka, netisklo se, a já nepomyslel, že jsem

porušil takto povinnou vděčnost, ba obyčejnou slušnost k svému představenému....

Dne 12. března v poledne přišla ke mně deputace studentů žádajíc mne, abych promluvil pohrobní řeč nad studenty vídeňskými, padnuvšími jako oběť svobody, za něž zítřejšího dne býti mělo v týnském chrámu slavné rekviem. Byl jsem příliš nadšen pro nově nastávající svobodu Rakouska, abych nebyl uposlechnul tohoto vyzvání, — přes lhostů krátké mi vyměřenou. Odpoledne nebylo na práci ani pomyšlení, četní moji přátelé stejně smýšlející hrnuli se ke mně, přinášejíce brzo tu, brzo onu zprávu, jakž bylo přirozeno v oné pohnuté době. Teprve večer bylo mi lze napsati si těch několik slov, jež jsem na druhý den chtěl promluviti.

Z rána před pohrobní slavností chtěl jsem dle stanov řeholních předložiti rukopis svému představenému k cenzuře. Než příhoda, jež mne tehdy rozhořčovala, ale nyní ve vzpomínce již jen komickou mi připadá, přiměla mne k tomu, abych obešel stanovy řeholní a řeč svou bez povolení představeného řádu proslovil. Rozpakoval bych se vyprávěti případ ten, poněvadž je příliš maličerným, kdyby nebyl tak neobyčejně charakteristickou známkou, čeho lze se nadíti od vysokého kleru v oboru reforem, jež, jak každý jen poněkud rozumný uzná, všude časem stávají se nutnými v životě lidském, jak ve velkém tak i v malém.

Reforma byla v březnu r. 1848. i v Praze heslem dne. Nižší a mladší duchovenstvo přemýšlelo tedy ve dny všeobecného jásohu, co by asi bylo možno v našem stavu reformovati. Mysleti na opravdovou reformu, snad aby biskupové a preláti přestali žítí v přepychu, aby žili jako praví následovníci Kristovi místo jako sybarité, nebo aby celibát byl zrušen a aby při církevních porádách všichni členové církve, tudíž i nižší kněžstvo a laikové měli své zástupce, — na takové reformy v stavu, jenž mezi všemi stavy společnosti beze sporu nejtvrdošijněji lpí na starobylých formách, jež později, rozumí se, musejí se státi prázdny a bezmyslenkovitými, — nemohlo býti přes tehdejší nadšení pro svobodu s nějakou vyhlídkou na výsledek ani pomyšlení. Pokoušelo se tudíž mladší kněžstvo, touhou puzeno, aby naproti osvo-

božené společnosti alespoň zevně nestálo tak odděleně, zbaviti se jedné části oděvu — vysokých bot, jež byly jak obtížnými, tak i směšnými, a směti vyměnění těsné přiléhající napnuté nohavice za „volné“ pantalonky. Jak by onen úbor rakouského duchoventva s křesťanstvím souvisel, to bez toho nebyl by mohl vyložiti ani nejtypnější theolog římsko-katolické církve. S katolicismem musí ovšem rozhodně nějak souviseti, neboť cestou petiční mocná ona reforma nebyla vyřízena. Než s katolicismem souvisí ještě kuriosnější věci. Jelikož každý, kdo usiloval o „pantalonky“, správně uznával, že učiniti tuto změnu předmětem písemných petičí bylo by sebe a vůbec celý klerus v posměch uvésti, usnesla se většina obrátiti se v této věci ústně dílem na arcibiskupa, dílem na převory. Převorové vyjádřili se takto: Oni že by to povolili, ale arcibiskup je prý proti tomu. Arcibiskup vyslovil se: On prý pro svou osobu proti tomu ničeho nenamítá, ale že nemůže do práv řeholních představených zasahovati. — Tu bylo třeba přikročiti k písemné petici, byť i jen proto, aby se poznalo, kde vězí ta tvrdší překážka této nevinné a přece ne nepotřebné změny. Petice byla v brzkou napsána a četnými podpisy pražského duchoventva pokryta. Právě v den, na nějž určena zádušní slavnost za vídeňské studenty, měla býti doručena jedním „doktorem bohovědy“ a mou maličkostí panu arcibiskupovi. Tento zvěděv však večer napřed o tomto (zajisté zákonitém) atentátu na „vysoké boty“, tak se uleknul, že rychle poslal svého sekretáře k mému převorovi a tento opět ke mně se vzkazem: J. Milost zakazuje mi ve jménu poslušnosti, již jsem při skládání slavného slibu přísahal, co nejpřísněji, doručiti knížeti arcibiskupovi petici za odstranění vysokých bot.

Pro mne měl zákaz petice jiný význam. Byl jsem jen tím pobouřen, že vysocí duchovní pánové mohou se opovážiti nepohodlné jim prosby si zakázati, kdežto přece dle katolické nauky nejvyššího pána, Boha i s jeho zástupem svatých, smějí věřící za všechno prositi, co na srdci mají. Tož takovým jsem byl otrokem, že jsem ani za nic prositi nesměl! Vymstil jsem se za to, neboť jest mi upřímně vyznati, že nikdy nemohl jsem se spřáteliti s křesťansko-katolickou pokorou, chtěla-li mne sní-

žiti na nerozumnou bytost nebo na pouhý nástroj. Svou řeč v týnském chrámu proslovil jsem, nezjednav si dovolení převorova a nepodrobiv se jeho cenzuře. Znělat takto:

„Akademičtí bratří!

Tak slavnou, tak vážnou a tak povznášející nebyla dosud žádná doba vašeho života jako přítomná. Nikdy ještě nebyly vaše vřelé modlitby k Nejvyššímu tak vroucnými a nevyslovitelnými, jako v této chvíli bolestné, pohrobní slavnosti za naše bratry, padnuvší jako oběť své lásky k svobodě a vlasti. Hleďte, kterak sídelním mčstem táhnou sta ušlechtilých jinochů s prosbou za své právo, za nejsvětější právo člověka, právo svobody ducha! Hleďte, jak surová moc se pozvedá, aby s obvyklou drzou důvěřivostí započala násilný boj proti božskému puzení mladistvě silného ducha! Pohlédte na toho hrdinného jinocha s praporem svobody, jak nadšen pro právo a vlast k lidu se obrací! Pohlédte, jak náhle zakmitne se vražedná zbraň, jak naň míří; zablesknutí! krvácejí klesá a shromážděné množství propuká ve výkřik hrůzy. Rozbouřený lid, naši stateční bratří, vrhají se v krvavý boj, nasazující neohroženě tělesný život, aby získali život ducha, a ztratili onen a tento získali; jako první oběť však — padl bratr Slovan, věren smutnému osudu svého národa, národa polského.

Tam na Freiungu¹⁰⁾ pohlédli krvavé tyto oběti do tmavé hlubiny hrobu; mrtvé pozůstatky, avšak živé zárodky svobody, která tak zázračně rychle z mučednického hrobu vyrostla. Strašný pád tohoto neohroženého jinocha, leč slavnou byla jeho neohroženost; s jeho životem a smrtí spojila Prozřetelnost nenadálé vyplnění osudu milionů lidí, jež poutal nenáviděný muž v otrockých okovech; v okovech otrockých, jež vydávaly tyto miliony před vzdělanými národy Evropy v posměch; v okovech otrockých, které nejušlechtilejší tužbu lidskou, tužbu, jež je nejsvětějším právem, totiž tužbu po svobodě a pravdě označovaly za zločin. Nuže, pouta otrocká jsou svržena, dlouho tlumená tužba milionů po

¹⁰⁾ Náměstí v středu staré Vídně.

svobodě, ta již není zločinem; ta jest ode dneška ctností, naší pýchou, naší radostí!

Volnými a šťastnými cítí se národové Rakouska! Četli jste o jásotu posledních dnů v zemích rakouských, viděli jste její slyšeli v naší zemi, v našem staroslovanském městě! Viděli jste, jak svoboda slavila triumfy, jak nepřítel nepříteli ruce k smíru podával, jak přátelé v tichém, blaženém pláči v náručí si spočívali, jak jeden duch všechny nás uchvátil, všechny nadchl, jak volnými a povznesenými, jak šťastnými všichni se cítili! To byly první květy onoho stromu svobody, kterýž tak rychle povyrostil nad mučednickým hrobem našich padlých bratrů!

Volnými a šťastnými cítí se národové Rakouska. I oni jako jiní musili v šeré dávnověkosti býti vychovávaní a voděni; dávno však byli již jako jiní uzrali i dospěli pro svobodu, dávno již bylo jim toto poutající vodění potupou a poručnickováním nepovolných a krátkozrakých nepřátel pokroku nesnesitelným břemenem. Tu ve dnech našich zdtřil rázem genius lidstva jako hračkou tyto okovy; s ohlušujícím rachotem padají s ujařmených národův a všude to nevčasné poručnictví, které se stalo vůči vzdělanosti tyranstvím, sténá již v posledním svém tažení. Evropa vydobyla si svobody, národové její povstávají z poroby. — Svoboda není již planou domněnkou.

Době naší určeno veliké dílo toto, doba naše je krvácejícím mesiášem století; ještě nedávno posmívali se mu a tupili ho, bili ho, ve tvář mu plivali a ukřižovali ho, leč on nyní vstal z mrtvých, nyní nastává jeho říše, říše boží, říše pravdy, svobody a lásky. Teprve červánky krásné, slavné budoucnosti lidského pokolení právě vycházejí; avšak brzo, brzo zaplane slunce svobody v plné své záři na obzoru 19. století, aby od nynějška mile osvěcovalo osud lidstva, vyšedšího z bouřlivé noci. O, musila přijíti tato doba, doba všeobecné lásky a sbřatření, doba svobody a pravdy. Vždyť tolik obětí přineseno těmto nastávajícím dnům, vždyť veškero lidstvo pracovalo s tak bolestnými námahami k tomuto krásnému cíli.

Teď však nepřekročili jsme ještě práhu tohoto nového

věku, ještě nevyšly světové dějiny ze základního bodu svého obratu, jsme posud ještě uprostřed převratu všech věcí, jenž nové, netušené dny přivolá, síly lidské dosud divoce se kvasí a jednoho především bude nám brzo potřebí. Mním klid, ne onen klid, jímž jsme získávali jen opovržení jiných národův, nýbrž klid, jenž je jako rozvaha zdatného muže a jehož je nám potřebí, abychom nabyté drahocenné statky v život uvedli a tak až do hlubin vzrušenou společnost upokojili.

Vás, akademičtí bratři, především upřímně žádám, abyste v těchto bouřných dobách zaujali stanovisko, hodné Vašeho vzdělání. Především žádám od Vás plnou důvěru k našemu dobru a králi a pánu, jenž nám byl tak dlouho odcizován vinou zlých rádcův, stavících se mezi něho a nás. On, kterýž hroznou vinu jednoho ze svých předchůdcův svého jména, spáchanou na naší drahé vlasti, skoro již odpykal, začež jej od nynějška Ferdinandem otcem zvát chceme, on, jemuž zajisté již známo, jak mnoho i Vy, drazí bratři, k osvobození otčiny jste přispěli, on zajisté neoslyší proseb Vašich, jež v těchto dnech na něho vznášíte. On Vás učiní splněním proseb Vašich účastnými věčné slávy: znovuzaložení po 500 letech staroslavné university naší a obnovení naší Almae Antiquissimae. Vámi, akademičtí bratři, slaví se již nyní jubilejní slavnost university naší; slaví se jako dosud žádná jiná v dějinách světových.

Dále žádám vás, akademičtí bratři, abyste byli zvláště v dnech této světodějně bouře lidu vzorem a příkladem. Na vás teď lid hledí, miluje vás, důvěruje vám, očekává od vás nejlepší; vždyť v brzku jest vám státi se jeho vůdci a učiteli; od vás doufá, že přivoláte doby, doby štěstí naší milované, tak dlouho ujařmené vlasti.

Konečně žádám od vás, akademičtí bratři, v této chvíli posmrtní slavnosti za vaše padlé bratry: jednu pevného sdružení a vytrvalou lásku bratrskou. Krásnějšího pomníku nad tento nemůžete padlým zbudovati. Zbudujte jim její v srdcích svých!

Ano, chceme všichni se sdružit v osvobozený, jednotný národ. Chceme pořádkem, klidem, a mírností dokázat, že hodni jsme byli svobody právě nabyté; avšak nedáme si ji také již vyrvati, nedáme si již znešvařovati to svaté naboženství, jež chce lidstvo osvoboditi; nedáme si již nohama šlapati to svaté právo a nedáme ho již zneužívat jako záminku k nejkřikavějšímu bezpráví. Staliť jsme se svobodnými muži! Svobodná myšlénka smí nyní svobodným slovem býti vyslovena. Bděmež nad těmito svatými statky, bučeme nad svým milovaným, tak dlouho týraným národem! Zde v tomto stánku v semohoucího, jehož svatá vůle v těchto dnech hrozně soudí, neboť „dějiny světa jsou soudem světa“, slibme si pevně žítí ode dneška jen svobodě, pro níž zemřeli bratři naši.

O, my naučíme se ji milovati, tu svobodu, jež vznáší se, padlí bratří, nad hroby vašimi. Spěte krdně dále tam na „Freiungu“ až do shledání! Neposkvrníme toho posvátného klenotu, vámi pro nás vydobytého. Ano, chceme klásti na rakev vaši věnec z imortelek, nejkrásnější, jež chceme vám od nynějška vítí jen ze slov a skutků pravdy, svobody a lásky! Amen.“

Mezi tím povoliv sám sobě výše uvedenou petici, zul jsem vysoké boty, abych jich — nikdy již neobul. To byly první zárodky mé roztržky s mým představeným řeholním. Avšak oplatil mi moji neposlušnost. Tak stěžoval si jedenkrát v oné době jednomu křížovníku, jenž náhodou byl a je mým přítelem, později rovněž vystoupivšímu a vyobcovanému panu Waltrovi, jak musí ve svém domě živiti lidi, kteří pro věc svaté řehole ničeho nečiní a v zcela v jiných směrech se zaměstnávají. Poznámka tato platila mně tak zřejmě, že přítel uznal za dobré, mně ji oznámiti. Ze sdělení toto nebylo pouhým klepem, dosvědčuje ta okolnost, že můj přítel na otázku, dovolí-li mi užítí toho sdělení vůči převorovi, přisvědčil. Obléknuv svůj duchovenský šat, šel jsem se optat převora, zda slova jím pronesená platila mně? Lze si představití to rozhořčení a úžas prelátův, jemuž bylo zodpovídati se svému podřízenému. Ode kdy že je v životě řeholním zvykem, aby představený musil podřízenému klásti účty ze svých řečí? Podotkl jsem zcela zdvořile,

že nutí mne čest otázku tuto položit, poněvadž by mi ode dneška každé sousto v ústech rostlo, platila-li ona slova mně. Převor ujišťoval mne chlácholivě, že nikterak mne na mysli neměl, propustil mne však s výhrůžkou, týkající se mého přítele, že si Waltra zavolá, což se však neuskutečnilo.

Již za prohlášení konstituce pevně jsem se rozhodl opustiti dle svého přesvědčení lůno katolické církve a tím zároveň i řeholí křížovníků. Příhody v klášteře, které jsem již připomenul a které ještě později připomenou, nebyly nijak způsobilými, zviklati mne v mém rozhodnutí. Avšak nechtěl jsem a nemohl jsem úmysl svůj ihned provéstí. Po prvé byly v době, kdy byla konstituce v Rakousku proklamována, všeobecné poměry tak zmateny, že od každého jednotlivce bylo to jen slušné, jestliže seděl se svými plány a zájmy hezky v zákoutí a nerozmnožoval ještě více všeobecný zmatek; dále pak jsem doufal, že se konstituční vláda Rakouska snad již v nedaleké době ujme nutných klášterních reforem, konečně byl jsem děkanem filosofické fakulty, kteráž byla ještě vždy tak převážně katolickou, že bych jí i sobě byl způsobil takovým krokem zármutek a mrzutost.

Ustanovil jsem se čekati s provedením svého rozhodnutí.

Již před konstitucí, abych pravdu děl, bylo mým nezvratným úmyslem nezemřítí jako křížovník; toliko jediná myšlénka: že musím napřed vykonati v klidu svůj životní úkol, totiž napsati dílo, jehož hlavní základy byl jsem si již před mnoha lety sestavil a jímž obecné osvětě alespoň poněkud prospěti jsem doufal, tato jediná myšlénka pohnula mne také před konstitucí svoje přesvědčení zatím zatajovati. Jak rád bych byl pro pravdu svobodu ozelel, leč člověk nemá žítí pro sebe, nýbrž pro všeobecnost a musí často své přesvědčení obětovati většímu plánu. Ale mělo se státi všecko jinak.

Touž dobou, kdy jsem se srazil se svým představeným, začínal jsem se nelíbiti i vysokým školním úřadům rakouským. Již dříve sice došly mne pokyny z dobře zpravené strany, že jsem se ve svých přednáškách často příliš volně vyjadřoval; to však nemohlo dle mého vě-

domí ani mnoho znamenati, neboť v roce 1846. a 1847. nebylo možno ničeho se odvážiti, nechtěl-li kdo se stolice učitelské býti ihned odstraněn. Co mně v očích vídeňských tyranů vysokých škol škodilo, byla netajená radost nad koncesemi, jež vláda byla nucena dáti národům. Za největšího nadšení pro svobodu byli však vyzvědači ve všech stavech tím činnějšími. U mne shromažďovali se často u větším počtu stejně smýšlející přátelé a známí. I bylo tudíž potřebí, aby někdo tento kroužek svobodomyšlných střežil. Členem našeho tabákového kolegia byl muž, jehož jsem si pro jeho důvtipnou učelivost vysoce vážil. Ten se zdánlivým přátelstvím a srdečností, se zdánlivou účastí a zájmem pro naše literární rozpravy uvolil se na nás dávatí pozor. Varovali mne sice před ním, označující ho za tajného udavače; byl jsem však příliš hrdým, abych se ho bál; hovořival jsem s ním rád a nijak netajil jsem se se svými názory, již proto ne, poněvadž jsem se tehda domníval, že se vyzvědačství již přežilo. Rakousko proměnilo se ze státu despotického v konstituční; žádný rozumný nemohl více žádati; čeho bylo se tedy zde báti? A přece byla později moje pohostinnost hanebně odměněna. Zlý můj démon neopomenul donášeti starým copañům, kteří pro vědu jakživi neučinili nejmenšího, všechna moje vyjádření o nich doslovně.

Konečně největší svůj zločin spáchal jsem v tém dni svatodušním. Vídeňský církevní list č. 26. z roku 1850. přinesl to v dopise z Prahy těmito slovy: „Je věru uznáníhodna něžná péče, kterou p. doktor Smetana vždy a vždy mladého osení kněžstva se ujímal. V týmdnu svatodušním vybízel k boji na barikádách....“ Věc je takováto: Již před svatodušní nedělí roku 1848. zmocnila se rozvážných přátel svobody na základě pověstí kolujících o vojsku a jeho připravování důstojnictvem zlé tušení, že by mezi vojskem a občanstvem mohlo dojíti k ostré srážce. Povídalo se, že strana šlechtická odbývá vysoce tajné schůze a radí se, jak by bylo možno, zrušiti koncese vládou lidu udělené. Mámeť dosti příkladů v samé Francii, že reakcionářská strana, ba že sám Ludvík Filip dával vyvolávatí vzpoury, aby tím mocněji mohl prorazití se svými po-

tlačujícími nařízeními. Nikdo nebude přece tak nestydatým, aby chtěl obyčejnému rozumu lidskému namluviti, že vysoká šlechta, vysoké duchovenstvo, vysoký stav úřednický i vojenský upřímně se těšily rakouské konstituci, která tak náhle do rána vyrostla. Když pak v pondělí svatodušní o polednách (já nevyšel jsem ani ze svého bytu) voláno všemi ulicemi pražskými po barikádách a když tyto v okamžiku jako by ze země byly vyčarovány, tu mohl býti podkladem tohoto hnutí útok strany reakcionářské na svobodu císařem lidu udělenou. Neměl jsem ani tušení o podnětu k této politování hodné události. Teprve odpoledne slyšel jsem, že četa mladíků (kdož ví, zdali ne agentem provocateurem navedena) — byli-li to studenti či kdo jiný nemohl jsem zvědětí — táhla kolem paláce komandujícího knížete Windischgraetze a uspořádali mu jakési pereal, kočičinu; na to prý vyřítili se granátníci již připraveni čekající na občanstvo, napadnuše je bajonety. Pro mne nebyla tato zpráva nijakž pohnutkou, abych se účastnil boje, jenž v ulicích pražských ihned vypukl (byloť skoro ustavičně slyšetí palbu z pušek). Když však brzo na to jsem uslyšel zadunětí ránu z děl v mém rodném městě, (a přec voják jest jen pro občana a občanem je živěn), tu projela duší mojí trpka bolest, a ačkoli jsem jakživ na pušku nesáhl, spěchal jsem dolů k barikádám, abych alespoň nepřímo, domlouvou, povzbuzením atd. boje se účastnil.

Revoluce vídeňské a jejího výsledku účastnil jsem se slovy, veřejnou řečí, a neohrožené dílo vídeňských studentův velebil jsem veřejně jako slavné a vznešené; nuže nyní u nás v Praze šlo to do opravdy a naši studentí pravděpodobně mohli se ocitnoutí v postavení svých vídeňských kolegův, i měl bych nyní couvnoutí nebo dokonce se schovati, jako to mnozí dobře smýšlející učinili? Nikdy! Musil jsem se alespoň poněkud přesvědčítí o stavu věcí a připojití se k našim studentům, účastní-li se nějak boje. Šel jsem do Klementina, kdež jsem doufal zastati ozbrojené studentstvo. Mnozí bohoslovci, mezi nimi většina mých žáků, vyložili se zcela nedůstojným způsobem z oken semináře jako k nějakému divadlu. Zavolal jsem k nim,

aby přece, chtějí se též mezi studenty počítati, dolů sešli a k nim se při této příležitosti připojili. Proč se však tehda představení pražského semináře nikde neukázali, aby udržující „mladé osení církve“ ve svém smyslu v kázni a pořádku, důkladně se opřeli každému zlému vnějššímu vlivu? Na této okolnosti zakládá se denunciací vídeňských církevních novin, než ať již tomu jakkoliv, velké škody jsem tímto jednáním církvi nepůsobil; jednak v okolí semináře nedošlo k pouličnímu boji, jednak nenalezl jsem v Klementinu skoro žádných studentův. Pohnutek vypuknuvšího boje jsem beztoho určitě neznal, a proto mizel faktický můj zájem na krvavé srážce. Opustil jsem Klementinum a později i svůj byt, kterýž posléze silnému dešti kulek byl vydán, abych navštívil a upokojil svoje rodiče, kteří jistě byli znepokojeni. Že jsem se ani domněle nesúčastnil spiknutí, jež prý bylo základem (!) povstání v týdnu svato-dušním, dokazuje již ta okolnost, že se mne hradčanská vyšetřující komise žádným způsobem nedotkla.

Pravil jsem však: Súčastnili-li se naši studenti boje, nechtěl jsem nečinně konce jeho vyčkávati a to z této příčiny: Předpokládáme-li, že tehdejší rakouští držitelé moci upřímně konstitučně smýšleli, bylo v době událostí pražského týdne svatodušního hodně nejisto, na které straně bojujících hledati dlužno povstání. Strana šlechtická, spojená s vojskem, byla rozhodně proti konstituci, jí mohla býti nastrojena ta krvavá srážka vojska s občanstvem, pak bylo počínání vojska povstáním, (já alespoň byl jsem úplně spokojen s koncezí, jichž se nám až potud od vlády dostalo, a nebyl bych ani kladl větších požadavků pro náš lid). Znal jsem absolutistickou povahu i moudré pořekadlo, připisované knížeti Windischgraetzovi: *ž e č l o v ě k p o č í n á t e p r v e b a r o n e m*, a tu mělo býti chování studentův pro mne rozhodujícím. Chovámeť svatě přesvědčení, že vzdělaná mládež národa nikdy a nikdy nepropůjčí svého ramene špatné věci. Mládež může jíti daleko ve svém počínání, to jest jí přirozeno; věc však, pro niž hromadně se pozvedá, jest a zůstane *s p r a v e d l i v o u a u š l e c h t i l o u*, byť i nějaká výstřední strana, nējáci krátkozrací sluhové konstituční vlády velmi za

zlé měli mládeži každé vystoupení pro svobodu nebo pokrok. „Ano! studentům dlužno starati se o své knihy, o svou vědu, jim dlužno studovati a nechatí politiky, reformování vládních věcí a dokonce revoltování!“ Ó, té Vaší moudrosti! Jako by toho nevěděli také jiní lidé, kteří mají zdravý rozum! Myslíte však, že svým nudným dlužno pochopíte kdy svět a jeho směr ke všeobecné vzdělanosti a humanitě? Je smutným, když studující mládež opouští posluchárny, staví na ulicích barikády, chápe se zbraní! N e m á s e t a k d í t i ! Zajistě! Ale děje se tak! A kdo je vinen tím, že se tak děje, kdo jest vinen touto neúctou k morálnímu: dlužno?

Vojáci té doby vydobyli si v letopisech humanity postavení ne právě závidění hodného. Honba jejich v Praze i ve Vídni platila přece nejvíce studentům. S jakou katovskou rozkoší zarývaly se surové pěsti do dlouhých vlasů ubohých mladíků, jakoby se bylo zrovna prostým vojákům namluvílo, že revoluce pochází vlastně od dlouhých vlasů, a jak plýtvali s ranami a štulci pařeb! Proč? Bezpochyby proto, že studenti v krásných dnech svobody žádali za zrušení tělesných trestů ve vojsku! Jaký výraz jest tu dosti silným, aby označil chování, jaké prostý voják tehdy projevoval?

Je vůbec pamětihodno, jaké nároky činí světská, vojenská i duchovní hierarchie na všech svých stupních. Tak na př. nerado se vidí, zabývá-li se některý důstojník čtením novin a politikou; k odporučení jistě mu to neposlouží, a přece nelze upříti, že účast v denních udalostech zakládá se na čistě lidském zájmu. Vláda však chce míti důstojníkem zrovna člověka, jenž zříká se svého úsudku a slepě podrobuje se vlivu shora. Uplně touž zásadou i týmž důvodem jako vojenská, řídí se i světská a duchovní hierarchie. Tak pravil mně kdysi jeden představený řehole tonem výčitky: Řeholní kněz nemá se starati o politiku. Když jsem mu co nejposlušněji podotknul, že již jako člověk jsem povinen starati se o osudy moderní společnosti, zdálo se, že nemůže pochopiti, jak řeholní kněz může se cítiti zároveň i člověkem. Člověk, lidskost! Vy krásná jména, kdy přestanete býti jen prázdnými jmény? „N a n a š í ř e h o l i j e v ř e d a t e n j e n u t n o v y ř í z n o u t i“,

pravil o mně v těchto dnech, kdy reakce si byla úplně jista svého vítězství, kterýsi můj řeholní bratr, jeden z těch nemnohých, již mně nepřáli. Tato slova a k tomu všude zmíněný výrok z úst samého mého představeného přiměly mne, abych si pospíšil s vystoupením z řehole. Nebude čtenáře mrzeti, pozná-li blíže člověka, jenž viděl ve mně vřed. Nebyl tak úplně v nepravu se svým úsudkem o mně. Byla-li a je-li řehole zdravým organismem, tu byl jsem na něm bez odporu vředem, ale jakž, je-li řehole, jako všechna zařízení toho druhu, sama vředem na státním organismu? Mnozí se tak alespoň domnívají. Pak byl jsem já na tom shnilém a prolhaném celku kusem zdravého masa, a bylo to v pořádku, když jsem se sám, chtěje se zachrániti, „vyříznul“ z tohoto nebezpečného okolí. Tak vyhověl jsem požadavku svého domácího protivníka.

Než třeba mně muže, jenž o mně se tak vyjádřil, poněkud charakterisovati. Byl to naprostý pokrytec. Nelze mi jinak, než mysliti, že studoval všechny možné přívětivé a ponížené výrazy svého obličejce, aby nejpřívětivější a nejponíženější ukazoval v blízkosti převorově. Tak činil a činí snad až posud ten malicherný člověk pro své ideály: břicho, majetek a peníze. Vykonával „bohoslužbu“ takovým způsobem a s takovou zbožností, že musilo nábožným katolíkům při tom srdce radostí tlouci. Při tom však ani zdaleka nevěřil v něco vyššího, v boha nebo v budoucnost nebo v nějaké zušlechťování lidstva zde na zemi atd. Takovým věcem uměl se jen chytrácky smáti. Jako kněz úřaduje však oním předepsaným způsobem, poněvadž způsob tento je mu opět prostředkem k uskutečnění jeho ideálu: břicho, majetek a peníze. Byliť jsme vůbec v době, již jsem v klášteře trávil, jen o jednom z bratří přesvědčen, že je katolík. Tento velmi dobromyslný člověk byl však také největším omezcem v domě. Tento však mohl také jediný a sám činiti nárok na úctu druhých, zatím však jest známo, že špatného, ale chytrého člověka tisíckrát více respektují než poctivce, jenž jest hloupým. Ačkoliv tedy řadí ve vzdělanějších klášterních společnostech nevěra hojněji, než se venku myslí, poněvadž řeholníci z pravidla velmi dobře umějí ukazovati

se mezi lidem s jistou věřící ovčí tváří, snaží se starostlivě i v klášteře každý jednotlivý Pater svoji nevěru před druhými ukryti. Všichni vědí navzájem o sobě, jak je tomu s každým jednotlivcem, co se týče víry, avšak to jim nevadí ani v nejmenším v jejich dobré společné shodě; obcují navzájem s nejslušnější úctou. Je-li však mezi nimi někdo, kdo nepředstírá víry, již nemá, anebo dokonce vyznává veřejně a hlasitě svou nevěru, ten překáží a získává si všeobecné opovržení. Ovšem! Byť i stav, v němž někdo se nalézá, byl sebe bídnějším a nemravnějšíším, zvyknul-li si jemu a vězí-li v něm celé jeho okolí, nepřipadne mu nikdy stydět se za stav tento, avšak uspalé jeho svědomí musí ho ustavičně znepokojovali a vyrušovali, je-li mu někdo nerovný na očích. Takovým kazimírem byl jsem já; bylť jsem po léta řeholní na obtíž; avšak i mně se řehole stala obtížnou.

Kapitola desátá.

Opouštím byt ve svém klášteře.

Ke konci roku 1848. najal jsem si několik podkrovních světniček ve čtvrtém poschodí, abych je vyměnil v blažené slasti za svůj krásný křížovnický byt na Vltavě. V mojí exkomunikaci stojí: „Augustin Smetana atd. dovedl si roku 1848. jako dočasný suplent na novoměstském pražském gymnasiu vymocí dovolení, aby mohl bydlet mimo klášter.“ Tato věc má se takto: Poněvadž nám rok 1848. přinesl náboženskou svobodu, mohl jsem pomýšletí na to, abych uspořádal poměr svůj k církvi katolické, jejížto nepravdivou podstatu jsem byl již dávno seznal.

A tu bylo se mi starati především o to, abych zádost učinil svému svědomí a nemusil užívatí žádných řeholních beneficí, bytu, stravy, paliva atd., což vše dle mého názoru mi nepatřilo, poněvadž jsem nemohl ve smyslu římsko-katolické církve a řehole žítí, věřiti a působiti. Zda-li mne pokládala ještě většina obecnstva za křížovníka nebo ne, bylo mi lhostejným. Usudek obecnstva nemohl mne učiniti ani lepším ani horším. Stačilo, že jsem byl ve svém nitru od nynějška tak klidným, jak jsem nebyl od svého duševního probuzení. Veřejně vystoupiti jsem tehda ještě nemohl. Věděl jsem jednak, že bych způsobil svému dobrému starému otci velký zármutek, vlastně však nenadešla ještě doba k tomuto kroku; chtěl jsem se totiž až do jisté doby

svého života zaměstnávatí v klidu a míru na vědeckém poli a to nikoli v zájmu svém, nýbrž v zájmu vědy.

Nikdy neběželo mi o to, spáchatí „atentát“ proti katolické církvi, jakž mně někteří podkládali po mém veřejném vystoupení. Kdybych tomu byl chtěl, byl by býval přece rok 1848. k tomu mnohem příznivější než r. 1851., kdy již reakce byla jako mocna ratolest z rakouské půdy povyroستla; květ mladistvého kmene připadal na r. 1849. a ovoce na rok 1850. Zda ještě dlouho ponese strom tento rakouským národům své jedovaté plody? — Ačkoliv jsem nebyl tehda k tomu nakloněn, abych veřejně vystoupil, měl jsem pevný úmysl tak učiniti, nepropustí-li mne převor dobrovolně z kláštera. Když jsem mu přednesl svou prosbu a on zdráhal se mi povoliti, sdělil jsem mu další své pevné rozhodnutí, načež dal mi osm dní na rozmyšlenou s podotknutím, že do té doby promluví o tom s arcibiskupem. Po osmi dnech obdržel jsem žádané povolení; jen jednu obavu ještě převor uvedl, co že tomu lidé řeknou, budu-li bydlet mimo klášter? Já nesdílel této obavy, již pokládám za všeobecnou zásadu pro zcela špatnou morálku; avšak přece jsem velmistroví odpověděl, že jsem najal byt svůj beztoho na blízku novoměstského gymnasia, že tedy lidé budou mysliti, že jsem opustil klášter, abych byl blíže svému novému působišti. Byl jsem, jak veledůstojná konsistoř praví, ustanoven „dočasným“ suplentem tohoto gymnasia.

Toto jest prosté faktum; výraz: „Augustin Smetana dovedl si vymocí dovolení“ atd. sluší přece vykládati, jako bych snad nějakou lstí anebo nějakými nepravými prostředky byl dosáhnul svého propuštění z kláštera. Vůbec celá ta exkomunikace sestavena je v pravém delinkventském slohu. I v rozsudcích nad zločinci bývají, po udání jména i roku narození, uváděny různé menší i větší krádeže, vlastní loupežná vražda až naposled. Ke konci říká se: „Bůh budiž ubohé duši milostiv“ a „pomodleme se za něho zbožně otčenáš, amen“. Velký rozdíl však mezi takovouto publikací a mým exkomunikačním hadrem spočívá asi v tom, že v oné světský soudce uvádí fakta poctivým způsobem, v této však moji duchovní soudcové, jakž

jsem již podotkl, jednali způsobem perfidním, tedy ne křesťanským anebo apoštolským, spíše však římsko-katolickým.

Kapitola jedenáctá.

Mé zkušenosti v roce 1849. — Supluji na vyšším gymnasiu.
— Kapitola o protekcionářství. — Mé přednášky na universitě.

Po mnoha letech nejpohodlnějšího a nejbezstarostnějšího blahobytu v klášteře strávených, přišel pro mě rok nouze a nejtrpčí starosti. Tak mnohé potřeby bylo mi nyní opatřovati, o něž jsem se jakživ nestaral. Mnohý požadavek zůstal neukojen, neboť, poněvadž mi byla remunerační za naše suplování na novoměstském vyšším gymnasiu slíbená velmi pozdě poukázána, musil jsem se ve své domácnosti spokojiti s remunerační dvou set zlatých konvenční měny, jež jsem dostával za své universitní přednášky o dějinách filosofie. Ačkoliv k svízelným těmto přidružením se i choroba duševní, jež se mne zmocnila následkem trpkých zkušeností, nabytých r. 1848. o špatnosti lidské a jež dosud zdraví tělesné mi podkopává, přece přes tuto chorobu žil jsem klidně a pokud jen možno spokojeně. Uvedu hned, co k tomu přispělo, jest mi však ještě zmíniti se, jak jsem nabyl pro rok 1849. obou suplentur; na universitě a vyšším gymnasiu, poněvadž to souvisí nepřímou s dějinami mého vyobcování. Suplování dějin filosofie na universitě bylo mi svěřeno, poněvadž — jak v dekretě mém stálo — p. adjunkt N., jenž obyčejně měl filosofii i s jejími dějinami suplovati, sotva by byl mohl převzít i dějiny filosofie a já prý beztoho suploval oba tyto předměty po dvě léta k spokojenosti atd. Později však představení moji nabyli jiného mínění o mně a o p. adjunktovi N. Když jsme se oba ucházeli o profesuru,

dali jednoduše přednost jemu, ba on brzo na to byl povýšen za úplného ředitele gymnasia, kdežto mně nechtěli ani dovoliti, abych směl vyučovati jako soukromý docent bez jakéhokoliv platu. Míval jsem vždy pevné přesvědčení, že pilné studium vědy („svou pílí smí každý se honositi“) je nejlepší přípravou a nejjistější cestou k profesuře. V tom jsem se trpce sklámal.

Tu pomáhá jistěji než onen prostředek úslužnost, lichocení, podlízání a protekctví, p r o t e k c e. Nikdy nemohl jsem se odhodlati, kdykoli jsem žádal o některou rakouskou učitelskou stolicí, abych šel do Vídně a tam dělal poklony, daň, jež si dávají otroci od otroků platiti. Můj odpor proti „poklonkování“ stupňoval se do té míry, že jsem se nemohl k tomu odhodlati ani tehda, když některý polobůh přijel z Vídně do Prahy. S takovými zásadami domníval jsem se já bloud, že do stanu ve své vlastní profesuru! K tomu přistupovala ještě ta okolnost, že často muž, jemuž bych se byl měl klaněti, za nic nestál! Tak na př. přicházel častěji do Prahy vládní rada H.; tu pak běhali k němu v černých svých šatech, aby Jeho Milosti složili své nejponížnější poklony a sebe sama co nejpokorněji uchovali v nejmilostivější upomínce; a muž tento byl chudý duchem a sám povznesl se jen nízkou podlízavostí. Jiný zvyk, který společnosti rakouské (ovšem také jinde) dodává malé cti, je protekcionářství. Při obsazování veřejných míst jest to, německy řečeno, špatnost, avšak tak všeobecná, že se nikdo již neostýchá býti protektorem anebo protežovaným. Myslilo se, že rok 1848. učiní konec ničemné neřesti, ale s milou reakcí opět ožila i stará neplecha. Bylo by bývalo také škoda toho starého darebáctví.

A jak hanebné jsou často prostředky, jichž se užívá k dosažení protekce! Ví se to velmi zhusta, avšak ani za mák neškodí to vážnosti muži, jenž takto o místo se uchází! Jen když vůbec se neurází zevnější slušnost, jen když dekorum zůstává neporušeno; slušnost je tu věcí hlavní, ostatní, špatnost, je maličkostí. A proč by neměl soused býti povolným ve věcech, v nichž sám potřebuje shovívavosti? Tak ruka ruku myje (jen že naopak stávají se obě vždy špinavějšími). Vysoce po-

stavený duchovní v Praze velmi staral se o to, abych dostal profesuru, sám mne protežovati nemohl, neboť zdál jsem se mu k takovému experimentu příliš nebezpečným; co tedy učinil? Poradil mi jednou, abych se hleděl seznámiti s komornou v domě hraběte S.... Muž, jenž mi tuto radu udělil, byl by se velmi horšil, kdyby někdo o tom chtěl pochybovati, že je skrz na skrz mravním charakterem. Všecka moje duše naplnila se ovšem ošklivostí nad myšlénkou, že bych měl takovým způsobem cíle svého dojíti; proto jsem to v Rokousku nepřivedl dále než na suplenta. Jiné suplentské místo obdržel jsem r. 1849. na novoměstském vyšším gymnasiu, jež právě bylo zřizováno. V době revoluční obrátili k sobě pozornost ze studujících především tak zvaní „posluchači filosofie“ (oba filosofické ročníky měly asi 700 posluchačů). Jakmile reakce opět svého práva nabyla, neměli ve Vídni v ministerstvě vyučování nic pilnějšího na práci, než ročníky ony zrušiti a jako vyšší třídy po různých gymnasiích rozdělit; zároveň ponecháno prozatím provedení těchto nařízení příslušným provinciálním školním úřadům. Mládež byla od r. 1848. ještě poněkud vzrušena a neškodilo tudíž, byli-li na suplentská místa voleni zvláště tací mužové, jimž mládež trochu důvěřovala. Jednalot se všude o jakési zprostředkování, o jakýsi přechod. Tak obdrželi jsme já, i můj přítel dr. Bruna, týdnem svatodušním kompromitovaný, místa oblíbená sice dole, avšak nenáviděná nahoře. Nechali nás tedy úřad náš zastávati, ale když uplynula doba jednoho roku a nejvyšší úřady školní ve Vídni chopily se vlády za všechny provincie, nechali nás tak pěkně na holičkách, jako bychom byli jakživi při žádné rakouské škole ani nebývali. Po celý rok zachovávali jsme ve své škole nejpřísnější klid a zdrželivost, než ani slova spokojenosti neustědřili nám při odchodu; ba, což jest obzvláštní známkou humanity ministerstva vyučování, živá duše nám na konci roku neřekla, že máme odstoupiti. Každý nádenník dostane výpověď osm neb čtrnáct dní před svým vystoupením, avšak my vážili jsme ještě méně než nádenníci a zvěděli jsme toliko z novin, že pražské novoměstské gymnasium má býti od r. 1850. též H. P. piaristy obsazeno.

Když bylo ministerstvo vyučování r. 1848. poněkud obnovoeno, oddávali jsme se naději, že klášterní gymnasia zaniknou, leč naopak teprve nyní do opravdy rozkvetla! Lidé, kdož jste se pro svou trošku pedantské úctnosti nebo vzdělání báli revoluce, vizte, jak zřizováním klášterních gymnasií pracuje se pro barbarství více než několika revolucemi!

Že nezdořilost ministerstva vyučování k nám odstupujícímu suplentům novoměstského vyššího gymnasia nebyla neúmyslnou, seznal jsem později z několika zkušeností, jichž bylo mi ještě zažití v mém poměru ke školním úřadům. Toto stalo se koncem školního roku 1849. Mezi tím strávil jsem tento rok zcela příjemně, ba šťastně. Po prvé byl jsem konečně prost pout řeholních, prost závazku hrát si na pokrytce, prost dobrodiní, jichž mohl jsem přijímati a užívatí jen s výčitkami svědomí. Nebylo mi již o polednách oblékati černou uniformu, již jsem se stával náhle soudruhem přemnohých jinak smýšlejících a jinak cítících, nemusil jsem již před jídlem a po něm spínati ruce k modlitbě a při modlitbě ústy pohybovati, nemusil jsem již pozorovati, s jakou tváří přichází převor do konventu, je-li příznivě či nepříznivě naladě¹⁾, nemusil jsem se již stýkati s lidmi, z nichž mnohý byl mi protivným, ba s každým, kdo nosil pečeť otroctví směle na čele. Jakmile měl jsem po škole, vzal jsem klobouk a spěchal ve kruh své rodiny, jemuž jsem byl přírodou i srdcem náležel, nebylo mi již před jídlem a po něm se modliti, nýbrž jen srdečně pozdraviti dobré rodiče a sourozence. Starý můj otec sňal sice vždy před jídlem svou černou čapku, aby se pokřížoval, ale to mne nevrušovalo, právě tak jako on se nestaral dále o to, ukájím-li svůj hlad a žízeň bez oficiálního pozdvižení ducha k Bohu.

¹⁾ Je podivuhodným, jaký pocit nicotnosti chová takový podřízený řeholník vůči svému představenému. Nebyl jsem zajisté, jak vysvítá z několika výše zmíněných scén s mým převorem, mužem bledé bázně, avšak vědomí, že mám ve svém převorovi svou pozemskou prozíratelnost a dlouholetý zvyk hluboké poníženosti před ním byly příčinou, že jsem vždy naň zíral s jistým respektem, kterýž mne jinak, poněvadž jsem v něm viděl cosi otrockého, rozčilloval. Vyhýbal jsem se tedy převorovi vždy, jak jen bylo možno.

V takových věcech, říkával, že já ve svém způsobě tomu lépe rozumím, on však že pro sebe zůstane již při starých mravech. Zde doma nepředkládaly se drahé pokrmy, nýbrž velmi skrovná strava, tu nebylo duplicí, jako v klášteře, t. j. dnů, v nichž jídáva se ex officio dvojnásobně než jindy, jídlo bylo jen prostředkem, nikdy účelem, mohlo tudíž býti velmi prostým, ale nebyl bych vyměnil oběda v otcovském domě za žádnou knížeckou a tudíž také za žádnou klášterní tabuli, když jsem byl již tak dlouho jídal v babylonském zajetí. Byl jsem šťasten, že jsem se zbavil tolika zbytečných představených. K čemu jsou také muži, jenž sám ví, jak kráčet vlastní drahou života? Není-li to směšným, musí-li jeden muž prositi druhého o dovolení, aby směl jíti do divadla, nebo nemusil vůbec přijít k večeři! Je ovšem pravda, já nepřicházival často bez potřebného dovolení a přehlíželo se to, ale jak snadno mohli někdy kárati takovýto abusus! Nyní konečně v pětaticátém roce mého života podařilo se mi zbaviti se obtížného poručíkování. Ne snad, že by mi byl nevázaný život potřebným, naopak, nežil jsem dříve v klášteře nikdy tak zdrželivě a pravidelně jako nyní ve světě, ale již vědomí, že mohu čas svůj rozdělití a jakkoliv a kdekoliv jej strávití, dostačovalo k mé spokojenosti. Kouření bylo v klášteře přísně zapovězeno, kdežto já kouřival celý den a trpěli mi to. Tato shovívavost vrušovala mne, jelikož jí nikdo nepotřebuje, koná-li něco nevinného. Tak život můj zbaven byl těžkého břemene a stal se volným, pravým životem. —

Zvláštním pramenem radostí staly se mi v tomto roce moje přednášky na pražské universitě. Přednášel jsem dějiny filosofie. Po prvé mohlo se v Rakousku se stolice učitelské volně mluvití, a tu stálo věru také za to, započítí přednášky tam, kde se jindy v dobách předbřeznových přestalo. Tak jako každý tehdejší učitel světových dějin došel až k francouzské revoluci nebo dokonce jen k reformaci a nastávající list dějin zůstal pro něj i pro jeho žáky jakýmsi noli me tangere (nedotknutelným) — tak i tehdejší docent dějin filosofie končívával Leibnitzem nebo Wolfem a novější dějiny od Kanta pro „nedostatek času“ vynechával. Po

čal jsem ihned Kantem a již v druhém semestru mohl jsem přednáseti Hegelovu logiku; kdo zná tuto velkolepou myšlenkovou stavbu, rád uvěří, že zájem mých žáků co hodinu stoupal. Tak vděčných přednášek neměl jsem ještě nikdy, důkaz to, že i u nás máme smysl a zájem pro nejvyšší vědu, dostává-li se nám jí jen. Slíbil jsem sice svým žákům, že budu příštího roku pokračovati ve výkladu Hegelova systému, jenž do roku 1849. byl znám na pražské universitě jen dle jména, — avšak vysoké ministerstvo vyučování ve Vídni neuznalo toho za nutné a přednášky moje zastavilo. Nechtě pokládají moji milí posluchači z roku 1849. brožurku, kterou jsem pod titulem: „Die Katastrophe und der Ausgang der Geschichte der Philosophie“ vydal u Hoffmanna a Campeho, za malou náhradu slíbených přednášek.

Zvláště však osladila mi v roce 1849. život můj konečně ta okolnost, že se provdala má nejmladší sestra, již jsem něžně miloval jako své vlastní dítě a že novomanželé, hodlajíce se právem z počátku uskrovniti, měli se přestěhovati do mého podkrovního bytu, tak že jsem měl naději v nový krásný život rodinný, kterýž jedině může člověka v pravdě oblažovati, naději, jež však, žel, splnila se mi jen na krátký čas. Uvádím tento svůj poměr k své nejmladší sestře proto, že se dotýká v dvojím směru mého vystoupení a mého vyobcování z katolické církve. Jedenkrát vyčítal mi převor, že jsem oddával svou sestru ¹¹⁾, a tudíž konal kněžskou funkci, kdežto jsem se v roce 1849. stranil každé jiné funkce, ba ani do kostela nechodil. Výčitka byla oprávněna, avšak chybu, již jsem spáchal, zavinila láska bratrská. Ačkoli je pozhnal nevěřící kněz, přece by to bývalo nejšťastnější manželství, kdyby nebyla smrt ¹²⁾ tak brzo svazku toho rozvázala. Vrátil se později k této smutné události, poněvadž se jeví jedním z nejosudnějších následků mojí exkomunikace.

¹¹⁾ Sňatek vykonán 22. května 1849. Byla to poslední Smetanova církevní funkce.

¹²⁾ Sestra Dra. Smetany zemřela na souchotě již 6. prosince roku 1850.

Koncem roku 1849. začaly na obzoru mého života vystupovati temné mraky. Býval jsem odmršťován se svými žádostmi za nějakou profesuru a přednost dávána lidem, z nichž jeden býval mým adjunktem, druhý mým žákem aspoň v hodinách opakovacích, jež jsem dával jako adjunkt. Suplování na novoměstském vyšším gymnasiu byli jsme výše zmíněným zdvořilým způsobem zbaveni, a taktéž moje prozatímní postavení na universitě chýlilo se roku 1849. ke konci, poněvadž byl pro filosofii v Praze jmenován jeden řádný a jeden mimořádný profesor filosofie. Tak jsem odcházel ode všad s prázdnou. Budiž mne dalekým podezřením, jako bych ze sobeckých ohledů byl nespokojen s tímto obsazením, naopak, s řádným profesorem filosofie Dr. N. byl jsem osobně spřátelen a ztrávil jsem s ním za svého pobytu v Praze mnoho příjemných chvil. Avšak bolelo mne to v zájmu vlasti i mládeže naší, že onen druhý byl kněžourského smýšlení. Na universitě měli by vyučovati jen svobodomyslní, nepředpoklati mužové, a bylo by pak i u nás universitě podstupovati těžký boj s kněžourstvím; když však toto má své zástupce i mezi učiteli universitními, pak má rozhodnou převahu nade vším volným vzděláním. Jak však věda prospívá v rukou kněžourských, je známo z dějin jesuitismu. Zůstávají sice pozlátka a cetky věci, avšak zakrňuje duch, tak že živé, pokračující a dále se ženoucí vědění stává se odumřelým, stagnujícím smrdutým bahnem.

Právě tak jako kněžourské smýšlení, nemá se na universitě roztahovati ani smýšlení servilní, jest to vůbec přílišnou rozmařilostí přesazovati do Rakouska lidi servilně smýšlející. Vlast moje aspoň bude málo vděčnou muži, který jí oblažuje takovými lidmi. Prozatím bylo by nám milejším trochu méně učenosti a druhým vštěpovati, je dnes nepotřebnější vědou. Homer a Ovid, jakož i jiní mrtví mohou trochu počkati. Avšak svobodomyšlných učitelů nechtějí soustavně. Potřebují ještě dnes jen dobrých poddaných.

Za takových poměrů mohl jsem se klidně vzdáti naděje v nějaké zaopatření přiměřené mému dlouholetému pěstování vědy. Ačkoliv jsem mohl předvídati,

že se tak stane, přece se mne to na konci roku 1849. těžce dotklo. Tak dlouho žil jsem vědě a škole a nyní byl jsem najednou hanebně odstrčen, vyloučen z řad vzdělavatelů mládeže, nyní, kdy přišla doba, po které jsem toužil, jejíž nevyhnutelnosti jsem vždy pro zdar vědy požadoval. Věda i její vyučování prohlášeno za volné, a já, kterýž jsem obdržel v dobách předbřeznových z Vídně pokyn, abych se ve svých volných projevech mírnil, nesměl jsem již vyučovati, mezi tím, co byli povoláni a ustanoveni lidé, kteří by onoho napomenutí jakživ nepotřebovali. To bolelo!

Nejbolestnější bylo mi pomýšlení, že se musím nyní vzdáti svého vědeckého zaměstnání, abych se jinak postaral o svoji existenci. Tak ztroskotat se nejvyšší úkol mého života, vykonati něco pro filosofii, poněvadž k tomu je potřebí nejen dlouholetého pěstění, nýbrž i dlouhého, pokojného života. Pracovati pro svoji existenci stalo se mým úkolem, kdežto jindy jsem byl zvyklý, pokládati ji jen za prostředek. Tímto smutným obratem svého postavení byl jsem velmi sklíčen, bylť to jeden z nejbolestnějších okamžiků mého života, když jsem vyjmul z knih znaménka a uložil jsem je ze psacího stolu do skříně, abych snad již nikdy jich nevyndal.

Až dosud, žel, dělo se tak. Jak klidně a nerušeně beze vši trapné všední starosti, v pravé filosofické práci mohl jsme se obíratí svými filosofickými studii až do konce svého života v klášteře, kdyby nebyly — filisofie a katolicismus nesnáselivé a nesmiřitelné věci, a nežádala jedna s patřičnou důsledností zřeknutí se druhé. Poněvadž pak život přiměřený vlastnímu přesvědčení váží nekonečně více, než jakákoli práce v oboru některé vědy, nemohla mi býti nerozhodnou těžká tato volba. Skličujícím však musilo pro mne býti vědomí, že jsem povolán k určitému zaměstnání a že mám přece v životě překážky, abych toto povolání vyplnil. Nebylo by ukrutnější hry, kdyby se mohlo připustiti, že zahrává si nějaký bůh s osudy lidskými!

Žel, útočily na mé zdrcené srdce ještě i zevnější, na nejvyšší odporné rány. Sem náleží především tento kus rakouských studijních dějin.

V dekretu, jímž mi udělena suplující profesura dějin filosofie na pražské universitě, stálo výslovně, že obdržím za toto suplování dvě stě zlatých k. m. v plném obnosu. Suploval jsem r. 1849. nepřetržitě po celý rok, a obdržel jsem také celou remuneraci, po nějakém čase však i výměr filosofického učitelského sboru, abych vrátil obnos připadající na prázdniny (o prázdninách nemohl jsem ovšem přednáseti, avšak lze míti právem za to, že ten, kdo suploval deset měsíců, suploval celý rok). Nejvíce bolela mne ta okolnost, že mně vzkázal komorní úředník, tuším, že se jmenoval Klement, po mém starém otci, než jsem zpraven byl o té věci učitelským sborem: abych ihned peníze vrátil, jež jsem od komory přijal, jinak že by věc ta mohla vésti ke kriminálu. Nevím, dotklo-li se mnoho věcí v životě tak nepříjemně, jako právě tato nestydatost komorního úředníka, mého dobrého starého otce, jenž měl, ačkoliv poctivost jeho byla všeobecně uznávána a ctěna, jakousi nadbytečnou bázeň před „policií“ a „kriminálem“. S tváří zasmušilou vyřizoval mi toto surové, nehumanní poselství, jako by se chtěl tázati: Tak daleko už to s tebou došlo, že ti mohou i kriminálem hroziti? Potlačil jsem tuto hořkou bolest nad poslední svojí mzdou, udělenou mi za mé universitní námahy r. 1849. (ve příčině jichž odvolávám se na tehdejší své posluchače.)

z toho vyznati. Bylo by mne stálo jen jednu nájem peněz, jež jsem měl vrátiti, neostýchám se

Především byla dobrá rada vzácnou, neměť vstěvu v klášteře, a byl bych obdržel mnohem více než žádaný obnos; avšak to právě nesnášelo se s mojí ctí, abych něco přijal od řehole, jejíhož smýšlení jsem nesdílel. Nezbyvalo mi nic jiného, než prositi „vysokého zemského úřadu“ za prominutí obnosu tohoto. Avšak právě jako by mne chtěli chikanovati, obdržel jsem, což tak snadno se nestává, odmítavou odpověď, ačkoliv jsem „vysokému úřadu“ předložil, že jsa nyní bez místa, nemohu obnos ten vrátiti.

Radili mi, ježto jsem byl zcela v právu, toto cestou procesu hájiti, avšak já peníze si vypůjčil a je vrátil. Zdali jsem si poctivě zasloužil r. 1849. remuneraci 200

zlatých, nechať posoudí moji žáci z téhož roku. Než měl jsem zakusiti ještě více příkoří, příkoří, která mně konečně zřetelně ukazovala, že se ve Vídni chtějí zcela nedůstojným způsobem přímo na mně mstít. Vždyť mstily se — což nelze popírati — poslední dobou v Rakousku mnohé úřady v důležitějších věcech. Rok 1848. příliš hluboce urazil mnohé, aby si tito v roce 1849. a 1850. měli odepřítí příležitost, vykonati sladkou pomstu.

Kapitola dvanáctá.

Když je nouze nejvyšší. — Náhlá změna života. — Dr. Palacký, stávám se redaktorem. — Die Union.

Když styky moje se školami vysokými a vyšším gymnasiem přestaly a svazek s řeholí sám jsem byl přerušil, bylo se mi ohlížeti po nové existenci. Byl jsem úplně bez rady. Redaktor „Bohemie“ pan Klučák nabízel mi, abych převzal divadelní referát v jeho listě; odmítl jsem však toto dobře míněné nabídnutí a to již proto, že jsem se obával, že bych nemohl v tomto oboru bezprostředně pokračovati ve znamenitých pracích Bernarda Guta, Pražanům nezapomenutelného.

Snad byl bych mohl dlouholetým cvikem něco v tomto těžkém povolání vykonati, ale pak byl bych na léta svržen se své dráhy vlastního povolání, a této myšlenky nemohl jsem snést; naopak zanechav starosti o svou tělesnou existenci, začal jsem pokračovati ve svých studiích filosofických.

Rozumí se, že nouze má stále se stupňovala, vyhlídka na upomínky stále se zvětšovala. Filosofická díla knihkupci špatně platí, poněvadž tak snadno nejdou na odbyt. Povídkám pro děti, nemravnému románu, knize povrchně psané, fantasií však rozčilující, dává se bezpodmínečně přednost před každou vážnou knihou, mluvící snad o určení člověka nebo významu jeho života. Tak žádá to mravní stanovisko moderní společnosti, činící velké nároky, aby se jí neřekla pravda.

Kdybych byl věřící duší, mohl jsem se starým příslovím zvolati: „Když je nouze nejvyšší, pomoc Boží nejbližší!“ Pracoval jsem v této době tak nepokojně, že vždy, jakmile jsem od psacího stolu povstal, zdálo se mi, že již slyším nouzi na dveře klepati, tak střídaly se vědecké myšlenky, zabírající všechnu duševní činnost s temnými představami, co se se mnou stane v budoucnosti? Jednoho takového jitra zaklepalo to skutečně na moje dveře. Nebyl to tentokrát žádný nový utiskovatel, nýbrž přítel v nouzi. Pan P a l a c k ý vešel ke mně z nenadání s nabídnutím, abych převzal redakci listu, jež zamýšlel založiti s několika politicky stejně smýšlejícími přáteli. Podotkl jsem upřímně, že bych asi sotva měl vlastností redaktora, nemaje doposud nikdy účastenství při novinách, že tedy po svém svědomí jsem povinen uctivě zamítnouti nabídnutí, jakkoliv je mám za česiné, a jakkoliv i jinak málo by mě uvádělo v rozpaky, poněvadž moje politické názory většinou souhlasí s názory rakouských poslanců pravice. Když pak Palacký k tomu odpověděl, že by mi byli přiděleni lidé, kteří novinářství úplně rozumějí, že bych se povolna do svého nového povolání vpravoval, že bych si zatím při novinách mohl vybrati libovolné zaměstnání, a že vůbec volná ruka bude mi ponechána — teprve pak podal jsem ruku a stal jsem se redaktorem.

Již koncem listopadu začala „U n i o n“ vycházeti. Necítil jsem se právě šťastným v nepřívětivé redakční jizbě u p. Medana, neboť místo abych věnoval čas svůj zkoumání věčné pravdy, bylo mi často po celý den hrabat se v bídných, malicherných zprávách a bezcenných klevetách, abych nejsnesitelnější z nich pro své noviny vybral. Ve čtyřech měsících napsal jsem k vůli cti jen asi čtyři nebo pět úvodních článků; neboť každou minutu, již jsem mohl ušetřiti na novinaření, věnoval jsem takřka opět jen filosofii, nemoha teď již nikdy od ní upustiti. V celku jsem se tou dobou mnoho zabavoval, měl mnoho styků s lidmi různých charakterů, při tom všemožné slasti a strasti, jak to při redaktorství bývá. To a pravidelné cesty do redakční kanceláře (též několikrát ke komandantu Khevenhuellerovi) oživily můj organismus. takže jsem se začal ze své choroby

značně zotavovati. Byl bych snad ještě po dnes jako redaktor „Unionu“ v Praze seděl, kdyby tísnivé události nebyly náhle učinily konec mému poměru k novinám, ponechavše mne chmurným mocnostem osudu, bez ohledu na mně dorážejícího. Těch, jimž se zdálo prohlášení mého vystoupení z církve katolické tak náhlým, prosím, aby laskavě zřetel brali na motivy k tomuto prohlášení, jež se pojednou dvojnásobně počaly vyvíjeti, i na jeho pozvolné uzrávání.

Kapitola třináctá.

Filosofický sbor učitelský. — Nouze o svědectví. — Věda a její vyučování je volným. — Korespondence s mým převorem, — Od Pontia k Pilátovi.

Vystoupení moje z římsko-katolické církve je skutkem, při němž se především jednalo o motivy. Motivы tyto leží tedy dílem hloub, pokud totiž podmiňují moje vystoupení, dílem na povrchu mých zkušeností, pokud totiž určovaly dobu mého vystoupení, jeho utváření a jeho veřejnost.

Katolická církev činí nesmírné nároky býti neomylnou. Ráda této své božské vlastnosti, již si přikládá, připisuje nejširší objem, umí však velmi chytře zásadu tuto obmezovati, jakmile její obmezení podmiňuje její zachování. Hierarchové mají to rádi, vyskytují-li se hloupí věřící, kteří papeže mají dokonce za neomylného. Nebrání pranic této víře, jakkoliv nesprávnost její uznávají. Omne nimium vertitur in vitium¹³⁾ nemá pro ně v záležitostech víry žádného smyslu ani upotřebení; za to umějí, jak praveno, časem náležitě užiti elasticnosti oné zásady. Poukázali se na to, že nad římským lidem mezi všemi národy na zemi nejnejpěkněji se vládne, tu je papež neomylným ovšem jen u věcech duchovních a to v dogmatice, ba možno, záleželi nám na tom, obdržeti ještě i tu kon-

cesi, že k jeho neomylnosti podstatně patří ještě papežský jeho stolec, na němž musí po dobu své neomylnosti seděti. Ne právě tuze duchaplný předchůdce Pia IX., Řehoř XVI., žil sám v sladké domněnce, že je neomylný, žádaje, aby tato jeho domněnka stala se článkem věrouky. Italští biskupové nebyli proti tomu, aby neomylnost papežova byla pojata mezi dogmata, avšak ostatní národové trvali toliko na neomylnosti církve. Ovšem i tu je církev neomylnou jen ve věcech duchovních a to také jen v oboru dogmatiky. Zcela přirozeně. To je obor, ležící mimo každou zkušenost, v němž nelze ničeho dokázati, a tudíž ani ničeho vyvrátiti, jenž toliko absolutnímu stanovisku slepé víry je přístupen. Podivno, pro lidské vědění, jež kráčí v před s ohromnými námahami, církev přes svoji neomylnost nedovedla učiniti nikdy ani toho nejmenšího. Nemohla a kdyby byla mohla, nebyla by tak učinila, neboť toto vědění odjakživa bylo jí nepohodlným, a zatracovala je po všechny doby jako zbytečné bludařství, jež odvádí s cesty spásy. Víra věděla po vše časy, jak nebezpečným jest jí toto vědění, a že v něm bude jedenkrát pohřbena. Když rozkvetlo studium přírodních věd a tím i anatomie, prohlásila církev (ovšem tenkrát neomylná) pitvání mrtvol za hříšné. (Jsou však za to také medikové nevěřícími!)

Připisuje-li sobě církev neomylnost, byla by musila učiniti něco pro vědecké pravdy. Vědění totiž je mylným nebo neomylným (ba i filosofická i matematická věda); víra však naprosto nemůže býti v onu kategorii zařaděna, a jeví-li se jako mylná nebo neomylná, pak se již právě takovéto vědění k víře přidružilo. Tak dalece jest ovšem každá víra, i v největší nesmysl, neomylnou, t. j. má se něco (co, je lhostejným) neomylně za pravdu. Tak sobě osvojila římsko-katolická církev velmi zbytečný přívlastek, a mosaismus, mohamedanismus i protestantismus jsou v sobě právě tak neomylnými, jako je v sobě katolicismus. V sobě, t. j.: Nacházíme-li se na poli dogmatiky, jest nám toliko jedno činiti, totiž věřiti.

Zcela jinak vypadají dogmata, pozorují-li se z venčí buďto se stanoviska zdravého rozumu lidského

¹⁴⁾ Vše přílišné obrací se v chybu.

nebo pomocí historických dat. I proti prvnímu způsobu pozorování uměli se dogmatikové zabezpečiti, ustanovivše zvlášť k tomu dogma, aby prohlásilo zdravě lidský rozum následkem dědičného hříchu za porušenou mohutnost. Proti druhému způsobu pozorování je dogmatika bezmocnou. Zde nepomáhá, než falšování dějin a úplné potlačování jich studia. První je bezpečnějším, druhé lehčím prostředkem.

Dogmatikové neopomenuli střídavě obou užívati. Ale měli s tím také opravdu kříž. Co platno ku př. dogmatikovi poukazovati na transcendentálnost, anebo chce-li, na transcendentnost učení o trojici a povzbuzovati k naprosté víře v toto dogma, když z dějin lze zvědět, jak poněnáhu toto dogma vznikalo; jak z počátku Syn trochu méně byl než Otec, později jemu rovný, avšak oba více než Duch svatý, a jak konečně i tento byl povýšen na stejnou hodnost, ba, jakby se toto dogma ve svém nenáhlém vzrůstu bylo stalo brzo čtveřicí, poněvadž několik zbožných otců přálo si, aby i církev byla uznávána za božskou osobu.

Pranic se nepodivím, dovědí-li se katoličtí theologové tyto listy čtoucí něco nového o tom, co pověděno, neboť i já navštěvoval jsem katolicko-theologickou fakultu, avšak o genezi dogmat ani z daleka jsem ničeho neslyšel. Tak dějiny katolicismu, jeho pozvolný vznik a utváření jsou úplně ignorovány: snad proto, že se tím doufá v možnost ignorovati i záhubu a konec katolicismu.

Slovem, orthodoxní mají katolicismus za něco hotového, v svatém písmě uloženého, za něco božského, kacíři a odpadlíci jako já vidí zřejmě jen lidské na tomto zřízení, jež s desíti- a staletími rostlo, kvetlo, ovoce neslo, a nyní opět pozvolna odehnívá. Přes tři staletí potřeboval katolicismus, než byl „h o t o v“, a přes tři staletí jest již tomu, co odehnívá. Jest tedy katolicismus historicky oprávněn, pokud po mnohá století kultura, pokrok, věda (ovšem velmi zakrnělým způsobem), slovem dějiny světové v něm kořenily, tyto však jsou právě historickými nebo minulými, pokud od Husa a Luthera kultura, pokrok, věda (a to velmi vydatným způsobem), slovem dějiny světa nalezly úrod-

nou půdu v protestantismu. Pokud tedy katolicismus ještě nyní, kdy se byl již tak velmi přežil a jen ještě mocí mocných s jedné a bezmyšlenkovitostí a indiferentismem slabochův s druhé strany bývá podpírán, vydává se ještě za živoucí potenci, tu každý historicky vzdělaný a upřímný člověk musí jej označiti přisudkem neudržitelnosti. Je to vlastně mírnější výraz za „n e p r a v d u“, neboť tato je pravým, jemu patřícím přisudkem. Není to přece nic jiného, nežli systematický soubor nepravd důsledně k sobě navzájem přiřazených. Nelze tu dále rozváděti, jaký smysl měl tento systém pro vývoj všech poznatků nebo pro dějiny lidstva katexochén. Naznačeno jest to v listě, jež jsem psal před svým vystoupením svému bývalému převoru.

S jisté strany chtěli mi vytýkati, že jsem mluvil o „n e u d r ž i t e l n o s t i“ římsko-katolické nauky. Vskutku místu tomu ani správně neporozuměli a vztahovali neudržitelnost na římsko-katolickou církev; neboť nechápu, kterak ten, jenž vzdav se pozitivní víry z přesvědčení, že se nedá proti rozumným důvodům hájiti, tedy také ani udržeti, neměl by míti práva mluvíti o neudržitelnosti oné víry! Když Hus na koncilu vybízel kardinála, aby mu to a ono dokázal, odpověděl mu tento zcela ve smyslu římsko-katolické církve: Crede! (věř). Věru bylo by mu také to p r o b a r e (dokázati) vůči učenému Husovi asi za těžko přišlo!

Moje přesvědčení o nepravdivosti a neudržitelnosti římsko-katolické nauky, o její jednostrannosti a nedostatečnosti, ke kterýmžto vlastnostem se ještě později vrátím, pudilo mne z lůna římsko-katolické církve, ačkoliv jsem se jinak se svým smýšlením nijak netajil. Z takovýchto nedůstojných poměrů se vymaniti musil jsem a chtěl jsem za každou cenu. Že mé vystoupení se stalo koncem března 1850. a veřejně, má své příčiny, bez nichž bych nebyl ovšem ještě pomýšlel na veřejné a definitivní vystoupení z římsko-katolické církve, poněvadž jednak (jak již zmíněno) postavení mé tak se změnilo, že jsem mohl své svědomí upokojiti, jednak že mi především bylo třeba klidu, abych mohl v nerušené samotě ukončiti literární úlohu, kterou jsem si před

léty uložil. Žel, tento klid neměl mi býti údělem, nýbrž měl jsem spíše býti se svou milou rodinou zahrnut protivensstvími, z nichž ani jedno, jakkoliv jsem předvídal jich příchod, nemohl jsem odvrátiti, jestliže jsem ani na pravo, ani na levo nevybočuje, dále kráčet pří-
mou cestou důsledně, jak to žádala poctivost.

Zůstati po celý svůj život žurnalistou, bylo mi myslénkou nesnesitelnou, a tak stejně, jako rád jsem byl, mohl-li jsem novinářství nějakou hodinku uzmouti a užiti jí k studiu filosofie, nemohl jsem také odolati, jakkoliv jsem zažil již tak mnoho ponížení, vysokého ministerstva vyučování, t. j. napřed filosofického sboru učitelského v Praze ještě jednou nejpokorněji prositi, abych směl na universitě o filosofii bezplatně přednáseti a zároveň v přednáškách z předešlého roku pokračovati. Rozděloval jsem si již čas v hodiny redakční a přednáškové; poněvadž od ministerstva vyučování nebylo lze očekávati, že by mi potřebného chleba opatřilo, abych svému pravému povolání, vyučování, mohl žíti, měla mně k tomu poskytovat prostředků redakce. Tak osnoval jsem plány a těšil jsem se ještě ze života. Jak velice jsem byl klamal! Sedmého ledna 1850. dostal jsem obeslání od c. k. filosofického sboru profesorského, z něhož dodatečně jsem poznal, jak velice asi svým působením v předešlém roce jsem proti sobě popudil všemohoucí pány v ministerstvu vyučování. Proč jsem jen nikdy nemohl se odhodlati, abych u těchto lidí antichambroval a zahrál jim komedii, již oni ještě mocnějším ob čas musí zahrávati. Vsadil bych se, že by vyřízení skromné mojí prosby bylo dopadlo příznivěji! Vždyť bývalý můj převor, nabízejí mi za navrácení se do kláštera vyhlídku na profesuru, nevěděl jiné rady než: „Jedte do Vídně.“ Vídeň je tou Mekkou, kamž každému Rakušanu, který se chce něčím státi, je putovati, aby polehtal ješitnost starých byrokratů.

Nejdříve bylo mi velmi nápadným, že k vyřízení mé prosté žádosti, abych směl privátně učiti, jež jsem záčátkem školního roku očekával, bylo potřebí čtyř měsíců.

Než tak stalo se ,možná, bez úmyslu, aby slavný

předběznový hlemýžďí krok úředních věcí nebyl zcela na hlavu poražen. Dále vybídlo vysoké ministerium vyučování filosofický sbor učitelský, aby se ještě o mravnosti a počestnosti charakteru žadatelova „pevně“ vyslovil. Odjakživa mne uráželo, měl-li jsem si dáti napsati kolkované vysvědčení o své morální ceně nebo bezcenosti, protivilo a ošklivilo se mi to vždy tak, jako by duši i mysl mou chtěli zašiti do nějakého archu papíru, — budiž tomu jakkoli, — avšak přiložení vysvědčení zachovalosti je všeobecným zákonem a mně nepřípadlo chtíti činiti tu výjimku. Toliko slůvko „pevně“, jako naznačení toho, že ministerstvo vyučování samo již o počestnosti mého charakteru silně pochybuje, mohl jsem dle starého pořekadla: „Ouilibet praesumitur bonus, donec probatur malus“¹³⁾ pokládat za výraz nehumannosti nejvyšších školních úřadů, kdyby byrokratická bezmyslenkovitost a směšný kancelářský šlendrián nebyly příliš dobře známy, aby se nevědělo, že často (od starobyla) užívají slov jen proto, aby jich užili nebo protože se tak psává. Možná také, že slůvko „pevně“ obsahovalo nějakou sotisu, avšak jak praveno, je povinností každého vzdělance, v případě pochybném předpokládati lepší úmysly nebo vůbec to lepší. Avšak mně, co se týče druhého požadavku ministerstva vyučování k filosofickému sboru učitelskému, nelze tak učiniti, poněvadž v tomto případě není pochybnosti. Ministerstvo vyučování vyzvalo totiž nyní filosofický sbor učitelský, když byl již tento ve své příměluvě za moji žádost ze dne 24. října 1849. uznal moji vyučovací schopnost za úplně dostačující, aby tuto moji schopnost vyučovací znova náležitě uvážil. Toť přece zcela jasně řečeno. Sbor učitelský byl nejvyšší instancí vyzván, aby sám sebe dementoval, neboť co toto opětné uvážení má znamenati, nemůže zůstati ani nejprostšího žaka tajno. Sbor učitel-
ský měl mne každým způsobem, byť i proti svému přesvědčení prohlásiti za neschopného.

Co učinil však „sbor učitelský“? Vyplnil rozkaz ten způsobem, který byl hodným rozkazu samého. Odvolati svůj úsudek, o mně nedávno pronesený, nemohl,

¹³⁾ Pokládej každého za dobrého, pokud se neproukáže špatným.

aby se neblamoval. Nicméně porozuměl pokynu ministerstva vyučování, že se totiž jedná toliko o mé odmítnutí, i uchopil se prvního požadavku ministerstva, totiž aby se vyslovil o mé mravnosti a počestnosti mého charakteru, a dne 7. ledna 1850. nařídil mi, abych se vykákal po prvé vysvědčením mravnosti od c. k. městského hejtmanství, dále vysvědčením od generálního velmistra křížovnického a konečně vysvědčením mravnosti od konsistoře.

Tak rozumí se v Rakousku svobodě vyučování, v březnu vydobyté. „Věda a vyučování jest volným!“ K smíchu byla tato ironie, kdyby nebyla tak příliš k pláči! Zamýšlel jsem v školním roce 1850. pokračovati v přednáškách o Hegelovi, započatých v r. 1849.; avšak neobdržel jsem vysvědčení od c. k. knížecího arcibiskupského konsistoria, i byl jsem tudíž neschopným o Hegelovi přednášet. Od této konsistoře však nedostal jsem vysvědčení o počestnosti svého charakteru proto — že, jak počestnost mého charakteru žádala, opustil jsem klášter, abych proti svému přesvědčení nebral subvence a poněvadž, jak toho opět počestnost mého charakteru vyžadovala, po celou dobu nesloužil jsem mše a do kostela nechodil, nechtěje hrátí pokryteckou komedii. Kdybych byl býval tak špatným a vrátil se proti svému přesvědčení do kláštera, kde jsem tak bezstarostně, tak pohodlně, příjemně a nenuceně žil a pokřectví duchovních funkcí opět se přizpůsobil, deset knížecích arcibiskupských konsistoriálních vysvědčení, s velikými pečeti počestnost mého charakteru potvrzujícími, byl bych obdržel za jediné, jež mi nyní odpírali. Obávám se, pane hrabě Lve Thune, že to myslíte d o b ř e, avšak hraje se s počestností charakteru jiných lidí často způsobem nezodpověditelným! Aneb rozumíte snad počestnosti charakteru ve smyslu římsko-katolického konsistoria? Případla by vám pak aspoň mnohem menší vina! Prozatím však předem protestuji slavnostně proti způsobilosti a oprávněnosti pražského kníž. arcibisk. konsistoria rozhodovati o počestnosti mého charakteru, třeba jste i Vy, p. hrabě, sdělil, třeba nepřímou, konsistoři svoje rozhodnutí. — Co však mne při tom nejvíce pobouřilo, byla perfid-

nost se strany, nechci říci učitelského sboru, avšak několika jeho členů, kteří přece jako moji kolegové (pokud smí tak suplující profesor nazývati skutečné profesory) znajíce poměr můj k řeholi a eo ipso k pražské konsistoři, návrh, abych oněmi vysvědčeními se vykákal, učinili jen proto, aby tak vyhověno bylo vůli ministerstva vyučování: úplně mne odstraniti. Věděli určitě, že těchto vysvědčení ztěžka dosáhnu, leč že bych se vrátil do kláštera. Spoléhal na to. O mojí schopnosti nebylo jim pak třeba více uvažovati. Byl tento manévř poctivým?

Pod dojmem tohoto obeslání učitelským sborem filosofickým ze dne 7. ledna 1850. psal jsem tehdy jednomu ze svých přátel: „Když jsem přečetl nezastouženou to obeslání, vzkypěla ve mně žluč i rozhodnul jsem se postaviti záležitost svoji, kteráž není úplně privátní, před soud veřejného mínění, než v nejbližším klidném okamžiku již jsem si umínil a trvám na tomto předsevzetí, že zkusím všemožné smírné cesty a užiji klidných prostředků, abych vymohl své právo. Znáš mne i víš, že veřejnosti se vlastně štítím, a že si jsem dobře vědom, že účel svého života nejlépe skutečným klidným životem; než kdybych šel onou cestou nadarmo, ony klidné prostředky vyčerpal nadarmo — pak neostýchal bych se ani boje veřejného. Jsem si jist vítězství dobré věci a práva, bych při tom i zahynul, pro vědu ničeho nevykonav. To ostatně páni v ministerstvu vyučování snadno zodpovědí. Snad prospějí v praktickém ohledu. Ani věda není statkem nejvyšším.“ Jako jsem tehda předvídal, že by se státi mohlo, tak se i stalo. Chtěj nechtěj byl jsem pojednou v postavení, že jsem musil své vystoupení z římsko-katolické církve veřejně prohlásit.

Z c. k. městského hejtmanství v Praze obdržel jsem mezi tím toto vysvědčení z mravů datované ze dne 30. prosince 1849. č. 31.438:

„Z c. k. městského hejtmanství udílí se panu dru. Augustinu Smetanovi vysvědčení jako příloha k jeho žádosti za universitní profesuru, že o něm až posud v morálním ani v policejním ohledu nic nepříznivého zdejšímu úřadu není známo.“

Vysvědčení toto bylo by snad pro každého rakouského státního občana shledáno dostatečným, toliko

pro mne nebylo dostačujícím dle vysokého uvážení mých představených a tak bylo se mi starati, abych i ostatní žádaná vysvědčení si zaopatřil. Podivnou náhodou korespondoval jsem již tehda se svým převorem, jenž mne jednoho krásného jitra k největšímu mému překvapení (bylo to 30. ledna) kategoricky vybízeli, abych zřeknul se redakce „Unionu“ a vrátil se do kláštera. Jakkoliv zdá se, že tento 30. leden se 7. lednem souvisí, že převor a školní úřady dohromady sítě rozprostírají, aby kněze, který se od svého řádu mravně odtrhl, zahnali znovu do kláštera, tož přece chci připustiti, že převor nevěděl o vyřízení učitelského sboru filosofického ze dne 7. ledna 1850. mně zasláném a spíše jednal, jak se říká, o své újmě. Vymoci si potřebné mravní vysvědčení od převora, nebylo nyní pro mne úkolem snadným. Vždyť měl na mne zcela podstatný požadavek, k němuž jsem však dle své náklonnosti nemohl nijak přivolit. Za to byl by mi prosbu za vysvědčení z mravů splnil. Byl by vskutku mohl bez nesnází. Neučinil toho! Listy, jež mi psal, jsou příliš charakteristickými, abych jich čtenáři nesdělil. Nedopouštím se tím indiskretností, neboť jsou psány tak, jako bychom oba věděli, že do veřejnosti se dostanou. Podám je doslovně, jen tu a tam k lepšímu porozumění nějakou poznámku přičiňuju. První list, jež jsem obdržel 30. ledna 1850., zněl takto:

Milý pane bratře!

Od té doby, co jste s vědomím zemřelého knížete arcibiskupa zvolil si privátní byt, v němž jste novoměstským kolegiím chtěl býti blíže a zároveň mohl vedení obou svých bratrů převzít jako svých spolubydlících, ignoroval jste úplně řeholi, k níž jste se slavnostními sliby z vlastního rozhodnutí připojil, a při žádném podnětu, kterýž sebe vzdálenější bratry časem domovu vracívá, nezachoval jste se jako skutečný člen naší řeholní rodiny. Mohlo-li býti aspoň vysvětleno, ne-li také prominuto toto úplné zapírání veškerého ducha řeholního v době, kdy ještě jako profesor jste vyučoval na novoměstském gymnasiu, tož nyní odpadá každá příčina k omluvě, když jste vystoupil z řady veřejných u-

čitelů a jeden z Vašich bratrů, jak mi řečeno, dal se k vojsku.

Více však ještě než Vaše zmíněné izolování podněcuje mne Vaše účast v redakci „Unionu“, abych vážně slovo lásky k Vám pronesl. Nehledíc ani k politické barvě tohoto listu, jehož ocenění vymyká se účelu těchto řádků, nemůže a nesmí mi býti lhostejno, že list tento dle úsudku velmi kompetentních mužů bere se v nábožensko-církevní tendenci takovým směrem, kterýž obsahuje nepřímé popírání katolického života, jakž se hlásá církví a duchovními řády a právě tak zřejmé popírání křesťanské pravdy, jak je zachovávána jenom neomylným učitelským úřadem Kristovým ve své původní ryzosti a dokonalosti. I připouštím-li, že velmi málo, nebo dokonce žádného z těch článků církví nepřátelských jste nepsal, tož přece všeobecně je uznáno, že redaktor jest účasten viny pisatele v každém případě, poněvadž patří k působnosti každého redaktora, odepřítí přijetí článků protivících se vůdčí základní jeho myšlence. Vyznáváje tedy s bolestí, že jste v posledních dvou letech nijak nepřispěl k zvelebení velkého společenského účelu, jež náš řeholní ústav si vytkl, spíše v odporu s úlohou každého řeholníka — toliko negativně jste potvrzoval, že umíněnost člověka je největším nepřítelem, pýcha největší vadou a pokorná poslušnost nejtěžší ctností: tož jednotliví výše postavení mužové, jež ctím jako representanty církevní autority, prohlásili za zcela nesrovnatelné s povoláním katolického kněze, abyste ještě dále účastnil se redakce „Unionu“ v tom pojmání, v němž se až posud o náboženství a církví vyslovovala. Jak rád podporuji, účastní-li se nyní někteří z našich bratří v katolických listech jako spoluredaktoři, dílem jako spisovatelé úvodních článků, právě tak málo bych bránil, kdyby jiný na poli filosofie chtěl pracovati, pokud by jen napřed své křesťanské¹⁴⁾ božské vědomí bohyni rozumu

¹⁴⁾ Má však státi „křesťansko-katolické“ božské vědomí neboť „křesťanské božské vědomí“. Jež i každý Němec katolík má, řeholníku nepostačuje. Jest však již zvykem katolických kněží mluviti vůči kacířům napřed pouze o křesťanství, pro něž ovšem každý vzdělanec chová největší úctu.

neobčtoval. Neboť já hlásím se k názoru, jež v našich dnech jeden z nejsvobodomyšlnějších řečníků Francie vyslovil: „Náboženství a filosofie v jeden den se zrodily, v den, kdy Bůh vstúpil náboženství do srdce člověka a filosofii v jeho ducha. Mají žítí nesmrtelně vedle sebe, nemají se rozlučovati, v dobách zkoušky mají spíše hleděti navzájem se sblížovati, nežli navzájem se ničiti.“ Jelikož pak naše časy jsou zvláště dobou takovéto zkoušky, kdy má se osvědčiti věrnost k oltáři a oddanost k trůnu a v „Unionu“ takovéto pokusy zničovací velmi často se opětuji: proto jest mi žádati na Vás, abyste od listu tohoto na dobro odstoupil, i vybízím Vás zároveň tímto, abyste opět do kláštera se navrátil a tam se vědč věnoval, myslí kněžské při tom však nijak neznesvčtuje. Jelikož jste si v poslední době zvykl více izolovaně žítí, nebudu ničeho proti tomu míti, když budete se z počátku společného stolu straniti a budete se toliko omezovati na svou jizbu, již Vám vykáží na farské chodbě, kdež o všecky Vaše potřeby bude postaráno, avšak napřed se mně bez obalu vyjádřete, že „p r o f e s i o f i d e i“, jakž jste ji v den svého řeholního slibu skládal, až dosud jste zachovával a že s pomocí boží i po celý svůj život chcete zachovávatí.

Při této své žádosti k Vám řídim se neméně starostí o Vaše spasení než ohledem na čest řehole a zatím ruky Vám podávám, byste se vymanil z bezedných bludišť trnité politiky, pro niž ani povolání ani schopnosti nemáte¹⁵⁾; kyne Vám vyhlídka, že zde v mateřském domě své řehole nabudete opět postavení, kde bude Vám možno svědomitě působiti ku zvelebení pravé vědy, ku blahu svých bližních¹⁶⁾, jak dlouho Pánu životu se zalíbí.

¹⁵⁾ Nikdy jsem se netajil tím, že nemám pro politiku ani povolání ani schopnosti. Sám-li sobě dávám takovéto vysvědčení chudoby, z toho nevyplývá, že i jiný je oprávněn taktéž činiti. Činí-li tak přece, je tedy při nejmenším nezdvorným. Na převora ovšem tato kategorie se nehodí, pokud totiž mluví k svému podřízenému.

¹⁶⁾ Svědomitě působiti mohu v klášteře k zvelebování pravé vědy, takovou vyhlídku dával mi převor. Svědomitě působiti! to znamená: Byli filosofové, kteří na př. božství toliko jako něco nadzemského uznávali, jiní, jimž opět pouze něčím pozemským

S ujištěním svojí nezměněné blahovůle, jakož i své upřímné účasti na Vašem pravém štěstí životním zůstávám Váš

V Praze, dne 30. ledna 1850.

J. Beer.

Odpověď na obdržení list dal jsem převorovi ústně. Jak zněla, vysvítá z druhého listu, jež mi byl převor v několika dnech po obdržení prvního zaslal. Tu je:

Milý pane bratře!

Jakkoliv z Vaší ústní odpovědi na můj list ze dne 30. min. m. s uspokojením jsem vyrozuměl, že bezprostřední účast na každé demonstraci čelící proti církvi i náboženství, jež se Vám klade jako redaktoru „Unionu“ za vinu, rozhodně odmítáte: tož přece mne a každého zajisté mého řeholního bratra na nejvyš zarmučuje, že se nemůžete rozhodnouti k návratu do kláštera proto, že byste si sám musil činiti těžké výčitky, kdybyste přijímal jakékoli dobrodiní od řehole, s jejímž náboženským vyznáním víry se nesrovnáváte. Jsem dalek neuznávatí charakternosti, jež obsažena jest ve Vašem vyjádření; pakliže jest mi pro tuto Vaší resignaci vážiti si Vás, tož jest mi přece pro tuto příčinu, z níž prýští, Vás politovati. Neboť poznávám ve Vás zbloudilého bratra, jenž dává přednost kahanci denní filosofie před nehynoucím sluncem evangelia, jež potrvá v plné své pravdě ještě tehda, až nebe i země pominou; jenž přiznává naší svaté katolické církvi sice významnou minulost, avšak žádné vlivuplné budoucnosti, jakkoliv dle příslibení jejího božského zakladatele ani brány pekelné ji nepřemohou; jenž pokládá za nedůstojno volné rozumné bytosti kořiti se autoritě pod ochranou boží stojící neomylné církve, a jemuž přece

bylo a ještě jiní, již božství jak mimo svět tak i ve světě uznávali. Mně pak, jako učenníku filosofie, mělo býti dovoleno o těchto věcech bádati, při tom však nesmím pozbyti svoji křesťansko-katolické víry, to znamená, musím věřiti v trojjediného Boha, ve svaté v nebi v čerta v pekle a ubohé duše v očištcí atd. Jest mi vyznati, že filosofie snášejíci se s takovýmito protismyslnými věcmi, není hodna rozvázati řeménků u obuvi, zdravému rozumu lidskému jenž na př. dávno v čerta nevěří.

převaha slavného jména tak imponuje, že dnes přísáhá na učení Herbartovo, zítra na tvrzení Hegelovo, a pozítří snad již s Feuerbachem Božství ze světa vypuzené toliko ještě ve vlastním já shledává a zbožňuje¹⁷⁾). Vím dobře, že nejste ojedinelým se svým vyznáním víry mnou jen částečně uhodnutým a že Váš blud, jako byste byl v držení samospasitelné pravdy, hojně posily nabyt z mnohého kadidla, jež Vám mladší někteří členové vzájemné pojišťovny na chválu v Praze založené zapálili; i to je mi známo, že se připojili k světlamilovným theologům naší doby, kteří se od Krista a jeho církve odvrátili, i mužové zralejšího věku, kteří jinak zvučného jména a na venek počestné pověsti požívají. Avšak jakkoliv bych naproti těmto mužům jak z minulostí tak i z přítomností mohl uvésti nepřehlednou řadu jmen, jichž nositelé na církevním i literárním nebí jako hvězdy první velikosti zářili a plní nejšlechtnější horlivosti smířiti víru s vědou zemřeli; jakkoliv bych mohl Vás upozorniti na ony z našich výtečných vrstevníků, kteří jako tvůrcové krystalografie, jako vynálezcové stethoskopu, jako slavní spisovatelé o dynamické elektřině zajistili svým jménům pro vždy nesmrtelnost a v nichž přece shledáte všecku ušlechtilost a velkodušnost křesťanské víry: tož přece chci raději zúplna pomínouti všechny autority přátel a protivníků křesťanské vědy a spokojiti se s tím, že Vám poukáží na nejvýtečnější a nejšlechtnější mezi křesťanskými učenci a připomenu, že se pravá věrnost u víře dá velice dobře spojití s vědeckým bádáním a že Vám v povolání učence pranic netřeba se báti, viděl-li byste se nucena po svědomité, nepředpojaté zkoušce soustavy katolické víry doznati posláze s velikým apoštolem sv-

¹⁷⁾ Zde dovolil si převor činiti mi neoprávněnou výčitku. Nikdy jsem se nevyslovil k nikomu, že jsem dnes na učení Herbartovo, zítra na tvrzení Hegelova přísahal. Avšak význam obou mužů vyzkoumati bylo mojí neoprávněnější péčí. Mluvil-li konečně převor o zbožňování vlastního já, jest to zajisté jen tiráda, neboť nikomu z mužů oněch, kteří našli božství v jeho nejvyšším vývoji v lidském já, nikdy asi nepřipadlo tento projev božství zbožňovati. Kdyby sebezbožňování nebylo křiklavým odporem, bylo by aspoň naprosto zbytečným namáháním, jehož rozumní lidé nepodnikají.

ta: „Nestydím se za to, neb vím, v koho věřím a jsem jist, že dosti je mocným, aby „co mně svěčil, zachoval až k onomu dnu.“

Chcete-li pravdu mluvit, musíte doznati, že jste vážně nepodnikl takové důkladné, nestranné zkoušky křesťanského učení a katolického církevního zřízení ani za svých theologických studií ani v pozdějších letech, že jste filosofie zjevení ani náležitě neocenil. Jinak byste se s nehynoucí věrností držel přesvědčení, jež je vysloveno v nejvyšší kněžské modlitbě Páně: „To jest ten věčný život, že poznávají tebe jedině pravého Boha i toho, jehož jsi poslal, Ježíše Krista.“ Jelikož pak beze zkoušky nepoznáte ani hloubky ani shody katolického učení s nejvyšší životní úlohou člověka a bez tohoto poznání budete hledati spasitelnou pravdu stále jen ve školách časových filosofů, aniž byste ji opravdu našli: vybízím Vás poznovu k návratu do kláštera, byste vyhověl této nalehavé povinnosti hlubšího studia náboženského a vzdávám se proto výslovně požadavku, učiněného na Vás v posledním mém listě, abyste se již nyní bez obalu vyslovil, že chcete pevně a neodvratně stát na *Professio fidei* Tridentského sněmu církevního. Přijďte jen napřed k nám, věnujte se celou silou bádání o křesťanské pravdě, zkoumejte, jak se pravému příteli pravdy sluší, bez předpojatých názorův, rozlišujte přísně neproměnlivou podstatu křesťanství od bezpodstatných lidských jeho obměn, jež jako časem vznikají, tak i časem mohou býti přeměněny, přesvědčte se pomocí Sailera, Moehlera, Veita, jakož i jiných osvěcovaných vůdcův, že lze býti vroucím ctitelem Ježíšovým, aniž urazíme jediný metafysický zákon ducha lidského: a Vy pak uznáte sám zmíněnou *Professio fidei*¹⁸⁾ za plnost nejhlubších spasitelných pravd a budete po sv. knížeti apoštolském i tato slova opakovati: *Et non est in alio aliquo salus. Nec enim aliud nomen est sub coelo datum hominibus, in quo oporteat nos salvos fieri*¹⁸⁾.

Nepokládáte-li se sám již za oprávněna se svým ny-

¹⁸⁾ Vyznání víry.

¹⁹⁾ Není spásy v žádném jiném. A zajisté není dáno lidem pod nebem jiného jména, ve kterém bychom mohli býti spaseni.

nějším názorem o náboženství, církvi a duchovních řádech žádati od naší řeholní jednoty výživy: tož přece cítíme se my ještě vyššími motivy zavázanými přijati Vás opět tak, jak jste, starati se o Vaše duševní i tělesné potřeby potud, až každý z nás bude moci souhlasně s radostnými slovy písmá zvolati: „Tento tvůj bratr byl mrtev, a žije; ztracen byl a opět nalezen.“

Očekávám od Vás s důvěrou, že projevíte mi písemně nejdéle do osmi dnů své rozhodnutí a vyslovíte se otevřeně o svém budoucím životním plánu, k jehož uskutečnění, souhlasí-li s duchem a úlohou naší řehole, rád a radostně slovem i skutkem chce přispívati

Váš oddaný bratr

J. Beer.

V Praze, 6. února 1850.

Po tom zaslal jsem ke konci mi ustanovené lhůty převorovi list, obsahující prohlášení, že následkem svého přesvědčení o neudržitelnosti katolické nauky nemohu na dále zůstatí ani členem rytířského řádu křížovnického s červenou hvězdou ani knězem římsko-katolické církve. Po té obdržel jsem konečně třetí a poslední list od svého převora, jehož obsah jest tento:

Milý pane bratře!

Čeho jsem se od Vás po poslední naší rozmluvě obával jako možného kroku na čas a věčnost rozhodujícího, stalo se mi podle listu Vašeho ze dne 16. t. m. hroznou jistotou. Prohlašujete v něm, že následkem svého přesvědčení o neudržitelnosti nauky katolické nemůžete nadále zůstatí ani údem naší řehole, ani knězem římsko-katolické církve. To hrozné, co pro mne v tomto Vašem prohlášení jest obsaženo, zmírňuje toliko myšlénka, že jste se ještě rozhodně a náležitě církve i řehole neodřekl, že toliko se svým nynějším přesvědčením nemůžete v katolické církvi dále zůstatí, což však nevyklučuje možnosti, že změníte-li své přesvědčení, můžete opět zaujati důstojnější postavení k církvi i řádu, jemuž jste po patnácti letech náležel.

Žijeme v době boje dvou principův, z nichž jeden zřejmě usiluje o zničení základův křesťanství, kdežto

druhý tomuto hroznému počínání odporuje. Vy hlásíte se ku principu prvnímu a netušíte ani, co hlásají zřejmě denní události, že s oněmi základy křesťanství je také trvání lidské společnosti ohrožováno a podkopáváno.

Položte ruku na srdce a přiznejte se, že Vaše přesvědčení o neudržitelnosti katolické nauky naprosto není ovocem nestranného, důkladného jejího zkoumání, ani výsledkem namáhavých dogmatických církevně-historických a liturgických studií, nýbrž spíše výsledkem četby takových protikřesťanských knih, v nichž ryzí nauka církve bývá brzo úmyslně, brzo z nevědomosti znetvořována nebo překrucována, jednotlivé pravdy ze své vnitřní, nutné souvislosti vytrhávány, subjektivní názory jednotlivých křesťanských učencův zaměňovány s objektivními výroky neomylné církve a uváděny ve zřejmý odpor s uznanými zákony lidského rozumu. Kdybyste však byl spojil s poctivou vůlí k bádání a s důvěry plnou modlitbou za vyšší osvětlení vždy také zkušební důkaz o božskosti křesťanství, jenž jeví se v jeho ušlechťující a oblažující síle, jak se projevuje ve životě pravých ctitelů Ježíšových: pak byste spíše pochyboval o světle slunečním než o pravdě katolické nauky. Ještě nikdy jsem v řadě pravých vzdělavců nepoznal poctivého katolíka, jenž by byl umíraje litoval, že byl křesťanem, avšak jisto je, že již milionové se slzami a vzdechy v hodině smrtelné litovali, že věrolomně opustili toho, kterýž svou smrtí zpečetil pravdu svého slova: „Kdo jest nevěřící Synu, neužítí života, ale hněv Boží zůstává na něm“ (Jan 3., 36.) A můžete-liž s nynějším náboženským přesvědčením klidně hleděti hodině smrti vstříc? Možná, poněvadž myslíte, že kráčíte ve pravém světle; já však se obávám, že ne-li dříve, tož aspoň v hodině smrti Vaší toto klamně světlo promění se Vám v mihotavé blesky, aby osvětlilo Vám tu zející propast, ku které jste se ve svém bludu řítí. Leč nikoliv, tak daleko to s Vámi nesmí dojíti, máte a můžete již nyní poznati nebezpečnost svého bludu a vrátiti se k pravé církvi, od níž jste se v nitru již odtrhl.

Chcete-li mi podati aspoň jeden důkaz, že neštítíte se námahy poctivě bádati na poli křesťanské pravdy,

čtete přiloženou filosofickou příruční knihu od Guenthera a Veita, pobočný spis k Rugeově Akademii, a oznamte mi po jejím prozkoumání na několika listech svůj úsudek, kterýž jste si byl o ní učinil. Do té doby chci Váš poslední list tak posuzovati, jakoby ani nebyl napsán a oddati se blahé naději, že konečně přece poslechnete opětného mého hlasu, abyste se vrátil do zapřeného Vámi mateřského domu své řehole a že zde sobě připravíte důstojnou budoucnost i takový mír, jakého svět nemůže se svou rozkoší nikdy poskytnouti.

S nezměnitelnou náklonností zůstávám Váš

oddaný bratr

J. Beer.

V Praze, 23. února 1850.

List tento, datovaný 23. února, sliboval mi ke konci, že převor bude tak dlouho pokládati mé konečné prohlášení ze dne 16. za nenapsané, až bych mu sdělil na několika listech svůj úsudek o filosofické knížce Guentherově a Veitově.

Dne 26. února bylo však toto mé písemné prohlášení v jedné řeholní hodině veřejně čteno. To přimělo mne k tomu, že jsem se od toho času kláštera nadobro stranil a převorovi napsal rozhodný list. Doufám, že koncept, jež tuto dávám otisknouti, nebude se v ničem podstatně lišiti od listu, jež má převor v rukou.

Nejdůstojnější pane generalní velmistře!

A můžete-liž s nynější naboženským přesvědčením hodině smrti klidně hleděti vstříci? Vážná tato slova, jež jste mně, Vd. p., v posledním dopise byl napsal, nutí mne, abych tentokráte poněkud obšírněji odpověděl. Pokládal jsem to za přirozenější, když jste se, veledůstojný pane, oběma prvními dopisy podjal práce, abyste konečně rozhodl o dvojakém mém poměru k řeholi, do něhož jsem se dostal od té doby, co jsem opustil Váš dům.

Předpokládaje, že se Vám, Vd. p., z ohledu na Vaše povinnosti, jako představeného, jedná pouze

o nějaké mé poslední písemné prohlášení, neopominul jsem také vyjádření taková v ustanovené lhůtě předložiti. Ona výše uvedená vážná slova třetího dopisu upozornila mne teprve, že netoliko v zájmu řeholním, nýbrž i ze starosti o záhrobní můj osud vyzýváte mne, Vd. p., k návratu v náruč katolické církve. — Vskutku! může-li nějaká myšlenka člověka, jež svým nějakým chováním nebo jednáním ve zkázu se žene, zastrašiti a na osudné dráze zastaviti, jest to právě osudná vzpomínka na blížící se hodinu smrti. Mne však, Vd. p., děsí myšlenka na smrt tak málo, že mne spíše posiluje v mém předsevzetí, abych klidně dále se ubíral trnitou cestou, již nyní kráčím. Vždyť jest právě tato myšlenka od té doby, co jsem učení filosofie poznal, posvěcením mé duše, mou veškerou úměrou, mým kultem a mým posledním rozhodujícím motivem ve všech důležitějších záležitostech mého života. Než, dovolte, abych se o tomto poněkud šíře vyslovil.

Když jsem byl asi před osmnácti roky do Vašeho kláštera přijat, jak jiný byl tehdejší můj myšlenkový obzor a můj tehdejší způsob cítění a jak zcela jiným je obzor dnes, kdy morálně jsem nucen z Vaší řehole vystoupiti. Tehda věřil jsem tomu, nač brzy potom jsem přísahal a nepochyboval nikterak, že člověk smí skládati přísahu na svou víru a své přesvědčení pro celý život svůj. Bohužel bylo školní vzdělání za minulé vlády tak nedostatečné, že i já jako mnozí jiní, po jeho ukončení nemohl jsem si utvořiti dokonalý úsudek a také nikdo mi neřekl, že je přísaha neplatnou, není-li morální její splnění v naší moci. Či snad závisí víra člověka na jeho vůli? Zajisté, že ne! Po několik let žil jsem ve Vašem klášteře v oné původní dětinné víře v klidu a spokojenosti, až znenáhla horlivé a nestranné studium filosofie vzbudilo různé pochybnosti a s nimi boj v mém nitru, jež později podkopal právě tak silně mou víru jako i můj klid a spokojenost. Zjevný hlas mého svědomí žádal přísně, abych pevně setrval při tomto přesvědčení pozvolna nově se utvářejícím, katolické víře nepřátelském. Naproti tomu ozval se v mém nitru jiný hlas, jež často takto mluvil: „Zdaliž pak není každý názor světový naposledy u každého myslitele bludným?

Kde je jaká hotová pravda mezi filozofy? Což pak nemůžeš jako katolík býti poctivým člověkem, když až posud byli jimi mnozí, ba miliony jich? Pomni na ten svatý zástup katolických mučovníků, a mezi nimi na četné učené muže, kteří pro pravdu katolické nauky tak často svízelně žili, ale vždy s radostí umírali! Není to konečně náhoda, ve které víře jsi vychován? A proč bys nechtěl v této žití nebo zemřít? Chtěj jenom věřiti a budeš i moci“. — Leč proti svědomí, neúprosně žádajícimu, aby člověk nepředstíral žádné víry, kde žádné nemá, nezmohl druhý tento hlas se svými postranními důvody nic. Zkusil to tedy se sobeckostí, aby jí přesvědčení omámil. Sliboval, že mi vrátí úplný klid a spokojenost za trochu sebeklamu, nabízel mi pohodlný, bezstarostný život jako cenu za malé násilí na sobě, jehož by za krátko ani nebylo již potřebí; s druhé strany hrozil mi strašným vědomím „nevěřícího kněze“, otvíral před mým zrakem propast pro celé mé žití rozrušeného a mukaplňného cítění. — Marně! — Studium filozofie zrodilo v mé duši takovou stálost, že její moc dále zasahuje, než hrozné obrazy sebe temnější budoucnosti. Naplnilať mne tato věda takovou důvěrou v budoucí život, že hledím na tento pozemský život jen jako na rychlý, brzo mizící přelud. A když pak tento stín života zmizí a onen lepší a pravý život nastane (brzo se všem tak stane), pak bude se jevití nitro člověka i zevně, pak budou odkryty ony nejnižší často nepozorované, avšak rozhodně účinkující pohnutky přirozenosti lidské, sobectví a smyslnost, jež dávají výraz tomu neb onomu přesvědčení, pak bude každý sebeklam na svou pravou míru přiveden, byť i pocházel ne z výslovného a sebevědomého chtění člověka, nýbrž z jeho morální nálady a souhrnu jeho praktických zásad vůbec, slovem z jeho charakteru.

Pomocí tohoto nazírání v podstatu lidské přirozenosti, jež tak snadno nás činí náchylnými k polo bezvědomým domněnkám, jako bychom byli přesvědčeni tam, kde vskutku nejsme, a pomocí oné důvěry v blízký lepší život jsem zvítězil. Všechna lákadla a všeliké hrozby nepravého hlasu mého nitra zůstaly neplod-

nými. Oddal jsem se svému smutnému osudu a vzdal se s resignací spokojenosti a štěstí tohoto pozemského života, abych vydal svědectví pravdě (ovšem dle svého jen subjektivního názoru). — Když pak v roce 1848. konstituce zaručila svobodu náboženskou, učinil jsem to, co by každý čestný muž v mém postavení a s mými názory byl učinil. Vyhověl jsem známým Vám způsobem, v. d. p., žádosti svého svědomí. Od té doby bije mé srdce klidně, neboť svědomí moje nemluví ke mně již tonem výčitky. Filozofie, jejíž studium činilo mne nešťastným, pokud jsem byl ještě knězem, a od něhož nezmohl jsem upustiti, jest mi nyní nevyčerpatelným pramenem nejvydatnějšího uspokojení pro všeliké změny namahavého, stísněného života.

Toliko pokud trpké mé zkušenosti jsou dokladem toho, jak dále ještě vše se děje ve světě převráceně, jak těžko, ba skoro nemožno jest poctivému, pravdymilovnému člověku světem se protlouci, nemohu se zdržeti hluboké zkormoucenosti. Podkládají-li se mému kroku nekalé nebo nepravé pohnutky, nebo spatřují-li blahosklonní v nejlepším případě v mém konání povinnosti blouznivost, mohu se tomu pro svou osobu jen usmáti; jinak však, ze zřetele na jiné, ze zřetele na celek vůbec, musím toho jen litovati. Že i Vy, veledůstojný pane, mně posuzujete jednostranně, k tomu mám ve Vašich dopisech, ostatně laskavých, bohužel důkazy příliš zřejmě mluvící. Přijímám, vyčítáte-li mi v prvním listě umíněnost a pýchu, a netíží mne hrubě ani výčitka v druhém listě, že dnes přísahám na učení Herbartovo, zítra na tvrzení Hegelovo, neboť nikdy a nikde jsem se neprohlásil za přívržence Herbartova, Hegelova nebo jiného filozofa z té jednoduché příčiny, poněvadž nepokládám žádnou filozofii za neomylnou, jsa vůbec výslovným nepřitelem každé pretense, jež hlásá, že sama je majitelkou samospasitelných pravd. Nechci konečně popírat ani toho, že ten neb onen z mých přátel mne při některé příležitosti ve veřejných listech pochválil mnohem více, než zasluhuji. Nemůže však mně, veledůstojný pane, být lhostejno vybidnutí ve Vašem listě, abych se přesvědčil, že lze býti vroucím ctitelem Ježíšovým, aniž bychom porušili je-

diný metafysický zákon ducha lidského. Výčitka v této větě obsažená bolela mě, poněvadž pochází od Vás a je nespravedlivou a to tak nespravedlivou, že bych to spíše pokládal za výčitku, kdyby mne pouze za vroucího činitele Ježíšova chtěli prohlásiti. Tisíce našich předků právem a s úspěchem činí nároky na vřelé uctívání svými potomky; co mne se týče, nečítám Krista mezi tyto tisíce, neboť v hluboké pokoře skláním se před ním, velkým učitelem, nejlaskavějším lidumilem, nejtrpělivějším mučenníkem pravdy. Či máme my lidé vznešenějšího vzoru pro své skutky a konání v tomto životě? — O, by mohl On, Světec, v mé záležitosti rozhodovati! Jak rád bych se podrobil jeho rozsudku! Ano, vždyť on již rozhodnul. Důtklivá jeho slova: „Co prospěje člověku, by všechn svět získal a na své duši škodu trpěl“, tato důrazná slova, zaryvše se hluboko v mé srdce, ukládají mi, abych na svém již daném prohlášení setrval. A jakkoli mé vyhlídky do budoucna jsou velmi smutny, a jakkoli bych je jednoduše vrácním se do kláštera mohl proměnit v nejlepší, nejjistější a nejspokojivější: — nechci za žádnou cenu tohoto světa trpěti škody na své duši. —

Připouštím, že jsem se při všem, co tuto pověděno, ještě ani nezmínil o hlavní věci, o níž se vlastně mezi námi — smím-li tak říci, jedná. Vynasnažím se, abych to dohonil. Počítáte mne v posledním svém listě k oné straně, „jejíž principem jest usilovati o zničení veškerých základů křesťanství“. Není pravda, že k této straně náležím, již proto, že bych v tom případě musil jednatí proti svému pevnému přesvědčení. Toto spočívá totiž v tom, že křesťanství (k němuž zajisté patří všechna křesťanská vyznání), byť i pro vědu bylo téměř odumřelo, přece po mnohá století zůstává potřebným a dobročinným prostředkem národní výchovy. Ještě dlouho bude potřebí národům náboženství, a není a nemůže býti krásnějšího a vznešenějšího, než je křesťanské, a to dle mého nerozhodujícího mínění z metafysických příčin. Tyto metafysické příčiny upevňují historický význam křesťanství vůbec. Dovolím si zde uvéstí příklad. Píšete mi ve svém posledním listě mezi jiným také toto: „Položte ruku na srdce a přiznejte, že

Vaše přesvědčení o neudržitelnosti katolické nauky naprosto není ovocem nestranného, důkladného jejího zkoumání, není výsledkem namáhavých dogmatických, církevně historických a liturgických studií, nýbrž spíše výsledkem četby takových protikřesťanských knih, v nichž “ — atd. Je pravda, přiznávám, že jsem žádných namáhavých dogmatických, církevně historických i liturgických studií nekonal; chtěl-li bych však nestranně práci tu podniknouti (což musí každý, s pravdou vážně myslící), nemohl bych ani tato studia konati. Ještě pořád znám a vím z katolické nauky mnohem více než z protestantské, z křesťanství vůbec více než z mosaismu, mohamedanismu, z perské nebo egyptské věrouky, z učení Konfuciova nebo budhistův. Nechci mluvití o své katolické výchově a svých theologických školních studiích, četl jsem však přece mnohá z lepších děl katolických spisovatelů ku př. Bolzana, Hermesa, Goerresa atd., abych s jejich pomocí zbudoval si most k víře katolické, avšak ani v těchto učených a duchaplných knihách nenašel jsem toho, že by názory mé mohly souhlasiti s katolicismem. Byť to tedy ani namáhavá studia nebyla, přece poučila mne o pojmech katolické nauky více, než bych kdekoliv o nějakém jiném náboženském pojmu mohl se dověděti. Nemá-li však nestranný badatel (t. j. ten, který se nedomnívá, že jest o pravdě některého náboženství již předem přesvědčen, nebo který nechce býti předem přesvědčen pro všechny eventualy svého duševního vývoje) věnovati všem náboženským systémům stejnou pozornost? Zajisté, avšak je to možné člověku, který byl v určitém náboženství třeba jen vychován? Sotva. Filosofu toho také ani netřeba. Ve filosofii jedná se o pojem náboženství vůbec, co platí o tomto, platí o každém zvláště. V poměru náboženství k filosofii má býti kladen důraz na tuto, nikoli na ono; máme přece filosofii náboženství a žádné náboženství filosofie. Náboženství spočívá přece vůbec ve víře. Víra však zastupuje pouze vědění po tu dobu, pokud ještě nenabylo dokonalosti. Různé principy vědění bývají zastupovány právě různými systémy náboženskými. O neomylnosti některého určitého, tedy zvláštního náboženství nemůže býti

ani řeči, byť i vědění v některé době bylo dokonalým ničím. Je oprávněna katolická nauka, pro to mluví již historická její existence, avšak právě tak i na př. budhismus. Pravdivou není žádná z nich, třeba to každá o sobě tvrdí. Někjaký moment, nějakou stránku pravdy obsahuje každá, avšak nějaký moment pravdy sám o sobě není ještě pravda sama, nějaká stránka pravdy sama o sobě je pouhou jednostranností. — Vím na př., že katolicismus ustanovuje absolutní rozdíl nebo nekonečný rozdíl mezi dobrem a zlem; právě tak, že většina náboženství, jež byla v Asii a většinou jsou dosud, pokládají rozdíl tento pouze za zjev pomíjející. Jsou to úplné protivy. Obě nauky jsou tu nesmířitelné. Nestrannému musí nauka, jež je jednomu náboženství pravdou, ležeti právě tak na srdci, jako pravda druhého. Objektivní pravda může být jen v jich smíření. Uskutečnil-li se toto smíření některým náboženstvím? Nikoli. Náboženství jsou jednostranné, hotové, v sebe uzavřené útvary. V nich není zásady vývoje, jež ve filosofii bez přestání pobádá k řešení nejvyšších problémů. Však staly se již dávno protivy různých náboženství filosofickými problémy, kdež ovšem se jim dostalo přesnějšího výrazu. Co pak se týče protivy v náboženském pojmání rozdílu mezi dobrem a zlem, v novější době opět jeví se na př. v Kantovi křesťanský, v Schellingovi starý pohanský moment. Nepodařilo se ovšem dosud smíření obou těchto systémů, následuje však z toho, že se máme v tomto případě jednomu nebo druhému názoru v náruč vrhnouti? Nikoliv. Otázka tato bude tak dlouho nerozřešena, pokud nepodaří se lidskému rozumu nalézt odpověď. A nepodaří-li se to lidskému rozumu? Nuž, pak není proň vůbec žádné pravdy, pak nezbude člověku nic jiného, než následovati příkladu Lessingova. „Kdyby Bůh“, pravil kdysi tento nestranný odpůrce, „maje ukrytu ve své pravici veškeru pravdu, ve své levici vždy neunavňnou touhu po pravdě, ač již s přídavkem: i věčně věkův blouditi, pravil ke mně: vol! Pokorně chopiv se jeho levice, děl bych: Otče dej! vždyť ryzí pravda je toliko pro tebe.“—

Ale což, je-li právě určením lidského ducha, aby sám hledal a nalézal pravdu? Proto je svatou povin-

ností každého myslitele bádati o pravdě, t. j. přiváděti ke smíření různé náboženské pojmy a filosofické systémy, jež mohou být toliko jejími prvky. Avšak s urovnáním, smířením, sjednocením všude, jak na praktickém, tak i theoretickém poli vědeckém jde to ztěžka. Vzájemné uspořádání a smíření vyžadují otázky: Je Bůh nadsvětský theos¹⁸⁾ anebo pantheos? Je člověk ve svém konání svoboden anebo determinován? Jest nesmrtelnost jeho individuální nebo všeobecnou? Je duch lidský nějakou substancí anebo pouhou činností? atd. Všechny tyto protivy touží po vzájemném uspořádání a smíření. Katolická víra stojí všude jen na jedné straně těchto dilemat. Mohu-liž za těchto okolností státi se katolíkem? Právě tak málo, jako na př. vyznavačem Zoroastrovým anebo brahmínským. Bych i ta která náboženství jen velmi povrchně studoval, jest mi třeba znáti jen hlavní jejich obsah a jejich vzájemné protivy; vím-li ještě mimo to, že všechen vývoj v přírodě i v dějinách děje se toliko smířováním protiv, toliko odklizením každé jednostrannosti: pak jsem oprávněn tvrditi, že život dějin, který zakládá se toliko na rozvoji, může být podporován pouze nepřetržitým bádáním, nikterak však vymyšlenou držbou pohodlně zhotovené pravdy, byť i svatým ninbem obklopené. A bude-li bádání ducha lidského zde nebo tam odměněno, pak užijí pravdu (tak aspoň šepce božské tušení každému ne nehodnému bádání), jež nesmí být nikterak samospasitelnou, nýbrž všechny oblažující. Veškeré člověčenstvo musí oblažovati, neboť musí být pro všechny, musí být lidskou. K ní zalétati bude každá lidská myšlenka, nikdo se jí nebude moci protiviti, nikdo, neboť ona nasytí přirozenost lidskou, z jejíž původní nedostatečnosti vzniká touha po každém bádání. Proto katolická nauka není pravdou, třeba se i za ni vydává, poněvadž není vyzbrojena touto mocí pravdy, poněvadž sama chce být spasitelnou, kdežto již slovo „samospasitelný“ obsahuje protivu, urážející jak srdce tak i rozum.

¹⁸⁾ theos = bůh, pantheos = všebůh.

Obdrže tuto obšírnou odpověď, zajisté neomeškáte užiti mého prohlášení ze dne 16. února, jakž jste byl oznámil. O návratu v bývalý můj stav nemůže býti již ani řeči. Co však se má jednou státi, lépe, stane-li se dříve. Co bolestně tísní mé srdce při mém vystoupení z katolické církve, jest pocit pojící se s myšlénkou, že jsem opustil společnost, v níž jsem strávil uzrálejší polovici svého života, že loučím se s muži, z nichž mnohého jsem ctil a miloval. Jak rád bych jinak ve Vašem středu zůstal! Mimo to byl bych zbaven starostí o vezdější potřeby, nemusil bych prodávati svůj čas, mohl bych žíti vědě, pravdě sloužiti. — Leč pozor! Sloužiti pravdě! Nikoliv, toho bych nemohl. Dle božského zákona, kterýž já uznávám, má býti věda svobodná a výklad její bez překážky. Ale jak snáší se tento božský zákon s právem veta, povoleným každému převoru dle pravidel řeholních, pokud se týče literárních prací jeho podřízených? Špatně, ba pranic. Ale což, je-li převor osvěceným, vědecky vzdělaným mužem, odůvodňují-li dostatečně pokročilejší stáří jeho, bohatší zkušenosti, aby se mu ono veto přiznalo?

Nezaslouží-liž takový, aby mladší bratří oddávali se jeho vedení, jeho radě, jeho pokynu s plnou důvěrou? Zdá se tak, více však nikoli. Mám, veled. pane, všechnu příčinu k Vašemu názoru míti největší důvěru, avšak daleko výše nad to platí mi stará věta: „amicus Socrates, amicus Plato; sed magis amica veritas (Milý mi Sokrates, milý Plato; avšak milejší pravda). Kdybych se vůbec mohl odhodlati život svůj pod zvláštním vedením trávit, zvolil bych Vaše znamenité, humanní vedení, které jsem seznal ze své vlastní zkušenosti. Leč věda toho nedovoluje, nedovolujíc pokorné poslušnosti, kterouž právem u mne v prvním Svém listě pohřešujete. Ba charakter, zejména „mravní charakter“ poslušnost tuto dokonce zakazuje. Zde spisovatelé a příklady z církevních dějin málo pomohou, zde rozhodují jedině a toliko jasně, zřetelné pojmy. Mravní charakter požaduje dle svého pojmu samočinnost i samostatnost chtění. Všeho smí se člověk zbaviti, toliko nejdrahocennějšího, vůle, nikoliv, t. j. sama sebe nesmí se zbaviti. Rozumí se samo sebou, že tato samostatnost vůle podřizuje

se zároveň svědomí a zákonům spravedlivého státu. Pokory plnou poslušnost však dlužno předpisovati jen nedospělým anebo dětem.

Není možno, že bych tím, co jsem posud pověděl, překročil nějaká konvenienční pravidla; neboť stojím-li i v společenském ohledu hluboce pod Vámi, musím přece naproti pravdě a pomýšleje na poslední hodinu svého života, na kterouž jste mne upamatoval, pokládati sebe za rovna každému člověku, musím, když toho potřeba káže, ve jménu a v zájmu pravdy bez obalu se vysloviti tak, jak toho pravda sama ode mne žádá. Právě, že nemohu s pravdou si zahrávati anebo ji zapírat, proto jsem odpověděl na Vaše první dva dopisy toliko zmíněným krátkým prohlášením; v posledním dopisu obdržel jsem připomenutím mi hodiny smrti tak vážné vyzvání, že jsem uznal za nutné obšírně odpověděti. —

Ve zvláštní uctivosti Váš nejjodnanější

Smetana.

Odpověď, již jsem obdržel na tento svůj poslední list, byla neočekávaná. Jednak shledal převor nyní, že je to pod jeho důstojností, aby mně psal, a já jsem se přece tak těšil, že bude námitku mou proti pravdivosti katolicismu vyvracet. Mimo to byla má prosba za vysvědčení mravnosti vskutku proti mému očekávání, beze všeho odmítnuta, a to z toho důvodu, že „Jeho Milost nemůže uvěřiti pověstem, jež tu a tam o mně kolují“. Podivná je tahle katolická logika: Kolují o mně potutelné pověsti, avšak převor, jenž mne 18 roků zná, nemůže těmto pověstem nijak uvěřiti a p o n ě v a d ů z e m ů Ź e, nemůže mi ani dáti vysvědčení z mravů. Upřímně musím vyznati, že dávno mne nič tak neurazilo, jako tato výčitka o pověstech, jež prý o mně „t u a t a m“ proskakovaly, jakkoliv je velmi nesmyslnou a o sobě nevinnou. Rád bych věděl, je-li nějaké jen poněkud známé osobnosti, o níž by žádné pověsti nekolovaly? K čemu tato výčitka? Či myslil pisatel onoho listu, v tom okamžiku, co jej napsal, že na př. o Jeho Milosti žádné pověsti nekolovaly? Vyčítal-li kdy vzdělanec jeden druhému cos podobného? A přece není to ne-

dostatek vzdělání, co bych vytýkal pisateli oné výčitky. Ve výčitce té byl určitý účel. Svatá řehole měla být pomstěna za potupu, již jsem jí způsobil tím, že jsem k ní nechtěl přináležeti. Po prvé nedostal jsem vysvědčení mravnosti a za druhé užili této příležitosti, aby mi dali na srozuměnou, že mám tak špatnou pověst, že svatá řehole beztoho mnou ničeho neztratí. Že však řehole s touto výčitkou nemyslíla to vážně, že jí spíše diktovala zarytá zuřivost, bezohledně urážející jen proto, aby se svého vlastního jedu zbavila, dokazuje ta prostá okolnost, že několik dní před tím, než jsem obdržel tento infamní list, převor sám v jedné ústní rozpravě ke mně pravil: „Milý pane bratře, nemohu zvyknouti myšlénce, že máte být pro naši řeholi ztracen.“ Nemohl jsem později tudíž svaté řeholi zdáti se tak zcela špatným, jak by mně to pojednou nyní ráda dala na srozuměnou, avšak stará taktika katolické církve: své protivníky u věcech víry očerňovati, musila i tu, byť i v malém se osvědčiti.

Je ku podivu, jak všeobecně převládá u katolického duchovenstva zásada, jakoby každé nekatolické přesvědčení a zcela jistě každé odpadlictví vycházelo z nemravných žádostí a naruživostí a že nikterak nebylo plodem rozumu a úsudku. Jak často slýchal jsem na vlastní uši, jak katoličtí duchovní, kteří o Straussovi nic jiného nevěděli, než že prý je zlým kacířem, dovolovali si tvrditi, že Strauss byl lumpem. Jestli to zvláštní, řekl bych dědičná perfidnost katolických kněží, svoji katolickou víru s mravností a každou nevěru s nemravností stotožňovati. Tato zásada jest ovšem katolíku, jenž dovede své články víry proti útokům jen ztěžka brániti, velmi pohodlnou, hodí odpůrci na hlavu nemravné pohnutky a ušetří si tak každou disputaci i rozpaky; s druhé strany nemůže svého protivníka citelněji uraziti, jako vyčítá-li mu nemravnost. Který poctivý muž dá si takovouto výčitku rád líbiti, jak musí zastrášovati poctivce před každým odpadlictvím myšlenka, že pak fanaticové tmy, vrhnouce se na jeho dobré jméno, čest jeho v kalu pochovají?

Málo pomáhá zkušenost, již možno každý den ná-
býti, že lidé mající příliš mnoho katolické víry, často

venkoncem jsou špatnými, a protestanté nebo tak zvaní svobodomyšlníci počestnými a dobrosrdečnými. Přece lpí se pevně na oné tak vydatné zásadě, byť i směšně každému myslícímu člověku. Kdo odpadl od víry ve svůtce a čerty v pekle, ten učinil tak z nemravnosti, je nemravným; ačkoliv kdyby katolíci rozumu jednou poslechli, lze jasně a zřetelně dokázati, že ten, kdo dobro s ohledem na odplatu v nebesích koná, vyhýbaje se zlu ze strachu před trestem pekelným, nesmí být vůbec mezi lidmi mravně počítán, poněvadž konání jeho vychází z egoismu a proto podstatně je nemravným. Šeknete-li mu, že tento pojem mravnosti je pohanským a proto křesťanskému musí odporovati, dovolím si Vám podotknouti, že se nejedná o to, je-li nějaký pojem mravnosti pohanským nebo křesťanským, nýbrž o to, je-li pravým nebo falešným. Jelikož budu míti příležitost později k tomuto thematu se ještě vrátiti, poněvadž obvyklá katolická zásada, podkládati špatnosti jinak smýšlejícímu, musí být dílem náležitě osvětlena, dílem však i konstatována, přerušuji zde tu poznámku a pro úplnost sděluji list, který mně k ní dává podnět. Zní krátce a mrze, zcela opačně k srdečnému, a jak doufám, skromnému „s Bohem“, jež jsem dal křížovníkům, takto:

Vaše Blahorodí!

Ve svém listě ze dne 16. t. m. prosil jsem Jeho Milost pana velmistra, aby za čas, kdy jste naší řeholi náležel, Vám vydal vysvědčení mravnosti a odevzdal je nejdůstojnějšímu pražskému konsistoriu k potvrzení.

Poněvadž Jeho Milost od té doby, co jste se skutečně naší řehole zřekl, nemohla Vaše chování pozorovati, a nijakž nemůže uvěřiti pověstem, jež o Vás tu a tam proskakují; jinak by veledůstojná konsistoř takovéto vysvědčení potvrditi, mírně řečeno, se rozpakovala; nemůže proto Jeho Milost Vaší prosbě vyhověti. Mezi tím může filosofický sbor učitelský upustiti od svojí žádosti, abyste předložil ono vysvědčení s konsistoriálním potvrzením, a Vy tudíž zmíněného vysvědčení vůbec nepotřebujete, když jemu sdělíte, co jste byl Jeho Milosti svěřil, že jste totiž řeholníkem a knězem být pře-

stal, poněvadž v tomto případě potřebujete toliko vysvědčení od svého nynějšího kompetentního úřadu, městského hejtmanství, které již máte, a za čas, kdy jste v klášteře ještě žil, můžete přiložit jedno z oněch vysvědčení, jež jste byl dříve od Jeho Milosti obdržel. Neměl-li byste však mimo nadání žádného ze zmíněných vysvědčení, račtež toliko mně to oznámiti, načež Vám J. Milost opis posledního vysvědčení, jež jste od řehole obdržel, neomešká zaslati.

Co se týče knih, jež jste si vypůjčil z řeholní knihovny, mám Vám dle uděleného nařízení připomenouti, že tohoto roku ještě si je můžete podržeti a teprve ke konci roku je vrátiti.

V dokonalé úctě Váš oddaný

A. Mičan.

V Praze, dne 19. března 1850.

Tak dospěl jsem až tam, že jsem musil poslechnouti pořádku, oznámiti filosofickému sboru učitelskému své vystoupení z řehole a církve a učiniti ostatní dvě žádaná vysvědčení z mravů zbytečnými, abych konečně cíle svého dosáhl. Mnoho naděje k filosofickému sboru učitelskému na podporu mojí prosby skládati jsem nesměl, leč jednal-li by zákonitě a nezapomněl na konstituci.

O tom nechtěl jsem pochybovati; avšak pouze písemně oznámiti filosofickému sboru učitelskému, že jsem z katolické církve vystoupil, nijakž nemohlo dostáovati, obrátil jsem se tudíž dne 22. března, čtyři dny po té, co jsem obdržel poslední list z klášteře, na svého okresního faráře, abych si od něho vyžádal zákonného vysvědčení, že jsem z katolické církve vystoupil. Farář však mi je odepřel, poněvadž prý stojím před ním nejen jako katolík, nýbrž i jako kněz a řeholník.

Tak silně byl jsem tedy spoután, že jsem neměl ani tolik práva, jako obyčejný katolík! Prosil jsem faráře, aby mi potvrdil toliko faktum, že jsem u něho byl a vyslovil úmysl z katolické církve vystoupiti. Marně! Poslední jeho rozhodnutí znělo v ten smysl, že případ ten ihned předloží nejdůstojnější knížecí arcibiskupské konsistoři. — Tedy na této závisí, smím-li řeholi a stav

kněžský opustiti či nic? Pak dobrou noc, budoucnosti mého života! Do strašnějších rukou nemohl již můj osud býti vložen. Všem kriminálním úřadům světa chci se, musí-li tak býti, klidně vydati, toliko konsistoři ne! Z dějin je dostatek známo, jak vysoké duchovenstvo s nižšími kněžími, kteří dali příčinu k nespokojenosti, od jakživa zachází. Kdyby na oznámení mého okresního faráře konsistoř dala mě jednoho večera ve voze odvézti a civilním úřadům, na něž teď ovšem bylo bráti jistý zřetel, mě představila jako potulného, z klášteře uprchlého kněze, jenž dává světu pohoršení úplným zanedbáváním návštěvy kostela atd., kterýž tedy musí býti vzat do korekce, a já, kterýž by až do konce svého života zůstal nepolepšitelným, již nespátí denního světla a světa: myslím, že by oni pražští křiklouni, kteří se svým úsudkem o mém veřejném prohlášení tak brzo byli hotovi, k zachránění ani slovem nebyli hlesli. Tedy bázeň před konsistoři dohnala ho k onomu veřejnému prohlášení, že vystupuje z řehole a církve? Báť jsem se, doznavám, avšak nebyla to bázeň nemožná, byla to bázeň člověka, který ví, že by tak snadno sřítiti se mohl do bezedné propasti, z níž mu není pomoci. Bázeň však byla tak málo dostatečným motivem mého prohlášení, že kdyby jí ani nebylo, byl bych své prohlášení učinil. Vzbouřená nevole, že se svou spravedlivou záležitostí musím choditi od Pontia k Pilátovi a to marně, bylo, co mě pudilo, abych násilně rozdrtil nedůstojná pouta, jež měla býti mému povolání pro vědu všude překážkou, která mně již skutečně dříve na stoličce učitelské, pak při mých literárních pracích, později i v síni redakční a nyní při mém ucházení o profesuru byla takovými překážkami, — než ani tuto nevoli nemohu pokládati za vlastní důvod tohoto prohlášení, poněvadž rozvaha a klid jsou známkou mého charakteru. Klidné uvázení, že nemohu ničeho vykonati, že již dávno jsem měl úplně vystoupiti, že by dříve nebo později bez toho dle mého pevného úmyslu tak státi se musilo, že polovičatost nikdy k dobrému nevede, a že svědomí svému ulehčím, sprostím-li se úplně, ne toliko vnitřně, nýbrž i zevně té lži a klamu, jemuž jsem se tak dlouho poddával. toto klidné uvázení, jež se uplatnilo již před několika týdny, když jsem již věci ny-

nější byl předvídal, a nyní rázem opět moci nabývalo, to bylo, jež konečně rozhodlo. Hodinu po své rozmluvě s okresním farářem odevzdal jsem toto prohlášení do tisku „Union“:

„Oznamuji tímto všem svým přátelům a známým, že následkem svého přesvědčení o neudržitelnosti římsko-katolické nauky, přestal jsem býti knězem, jakož i členem rytířské křížovnické řehole, což jsem již i svému bývalému převorovi a faráři kostelního obvodu, kdež nyní bydlím, oznámil.“

V Praze, 23. března 1850.

Dr. Augustin Smetana.

Kapitola čtrnáctá.

Bezprostřední následky mého prohlášení.

Bezprostředním následkem mého veřejného prohlášení bylo v Praze vzrušení, jakéhož — jsem neočekával. Že moje prohlášení živěji se dotkne mých přátel a známých, to jsem správně předpokládal, avšak ani ve snu na mysl mi nepřišlo, že by se v nejšířších kruzích, s nimiž jsem neměl styku, tvořily strany, jež byly dílem pro mne, dílem proti mně. Bylo však více příčin tohoto vzrušení. Předně od r. 1848. nebylo vůbec ještě opravdového klidu, tak že nejmenší podnět vzbuzoval všeobecný nepokoj. Dále byl krok, ježž jsem učinil, tak nový, tak nebývalý, jako konstituce sama, tak že ti, kteří ve své bezmyšlenkovitosti státožňovali konstituci s revolucí a obě za odbyté pokládali, svatosvatě tvrdili, že musím býti po uveřejnění svého prohlášení dávno již za hranicemi aneb aspoň doma uvězněn. Lidé, kteří by při vzniku požáru spíše polínko přiložili nežli hasili, v směle drzosti roztrušovali, že když se politické hnutí nezdařilo, je nyní namířeno na náboženské, na válku náboženskou, již se beztoho na české půdě vždy dařívávalo, že jsem spojen s protestantským kazatelem K o š u t e m, a že jsem dal svým prohlášením jen signal bůh sám ví k jakým ukrutnostem. Jiní cítili se uraženými, poněvadž jsem mluvil o neudržitelnosti římsko-katolické nauky, stavěli se zděšenými, jako bych jim chtěl bráti jejich přesvědčení. Význam tohoto pokryteckého zděšení mně neušel. Lidé, kteří po mém prohlášení spustili ten smě-

šný pokřik, jako bych jim chtěl bráti jejich římsko-katolické přesvědčení, většinou tohoto přesvědčení ani neměli; avšak právě proto cítili se alespoň nepřímo mým prohlášením nepříjemně dotknuti, poněvadž bylo jim mementem, že sami v postavení více méně podobném, to jest v tom, ve kterém měli jednat dle svého přesvědčení, povinnosti své nevyplnili. Je dosti všeobecným mravním nedostatkem nynější společnosti, že způsob jednání obyčejně bývá nejméně přesvědčením určován. Nechať činí i tu jednotlivci výjimku, nechať jednájí dle svého přesvědčení, jen když činí tak způsobem, který nikomu nepřekáží, t.j. když jen se bere zřetel na slušnost společenskou. Připusťme však, že by někdo ze společnosti ve zvláštním případě hlasně a veřejně prohlásil, že tentokrátě koná svou povinnost, neboť jedná dle svého přesvědčení: tu všichni ti, jimž je pohodlnějším ze zjištění nebo smyslnosti jednání, povstanou proti tomu, jenž jim dal pohoršení. Vyčtou mu jednání dle jeho přesvědčení? Chraň Bůh, o tom nesmí se ani hlesnouti; avšak vyčtou mu něco, byť i to nejnesmyslnější, jako na př. mně se vyčtlo, že jim jejich víru chci bráti. Ti, kteří tuto víru opravdu měli, věděli velmi dobře, že bych svým prostým prohlášením nemohl nikoho o víru oloupiti. Abych zmírnil vzrušení, jež jsem vyvolal svým prohlášením, avšak nikoliv úmyslně, uveřejnil jsem 25. března druhé prohlášení tohoto obsahu:

„Za příčinou různých pověstí dovoluji si k svému nedávnému prohlášení ze dne 23. března toto připojiti:

1. Že nejsem v nijakém spojení s panem pastorem Košutem, ba že jsem ho nikdy ani neviděl, ani s ním nemluvil;

2. že jsem ve svém prvním prohlášení vyslovil toliko „své“, tudíž subjektivní přesvědčení a že ke každému jinému nebo opačnému přesvědčení, je-li jen upřímným, chovám plnou úctu;

3. že nejméně jsem zamýšlel vyvolati nějaké vzrušení, ať již jakékoli, poněvadž jsem byl povinen toliko svému svědomí ono prohlášení učiniti.

Proč však právě nyní jsem užil nejsvětějšího práva každého člověka vysloviti podle potřeby svoje přesvědčení, z toho se veřejně ospravedlním, jakmile výjimečný stav pomine. Pak vyjasní se mezi mnou a těmi, kdož nyní mne křivě posuzují.

Poněvadž ostatně své přesvědčení dne 23. března uveřejněné chovám již delší dobu, ať čtenářové „Unionu“, listu mnou redigovaného, vidí právě v tomto plnou záruku, že ono uveřejnění ze dne 23. března nebude mít na směr tohoto listu odchylného vlivu.

Dr. Augustin Smetana.“

Mezi tím úřady zakročily již v mé záležitosti, což mi bylo z dosti spolehlivých pramenů oznámeno, avšak přece snad ne tak, jakž mi bylo udáno. Mohu to sice uveřejniti, avšak nikoliv zaručiti. Nicméně kritéria vnitřní pravděpodobnosti mají pro sebe všechny zápravy. Nejprve, ježto byl vzdálen pražský městský hejtmán, sešli se policejní komisaři, aby se poradili, co činiti, kdyby knížecí arcibiskupská konsistoř žádala proti mně policejní pomoci? Resultát porady byl, že pomoci té se neposkytne. Ať již pražský policejní úřad s konstitucí sympatisuje nebo ne, rozhodně však ví, co znamená slovo konstituce a pokud v určitých případech sahá jeho moc. Zdá se, že toho vždy všechny úřady nevědí. Pražská knížecí arcibiskupská konsistoř prý ve svém sezení též den usnesla se, aby podána byla na mě trestnímu soudu žaloba, v níž jsem paradoval jako rušitel náboženství, svůdce lidu a kdož ví, co vše jiné. Trestní soud prý žalobu tu jako nepřipustnou odmítl. Konečně telegrafovalo místodržitelství do Vídně, aby si opatřilo pro své konání jisté vodítko. Ministerstvu ovšem zdálo se mé počínání pokárání hodným, jakž z ministeriálních vídeňských novin vysvítalo, avšak ministerstvo bylo by musilo ústavu ze dne 4. března zrušiti, kdyby bylo nařídilo něco více, než úplnou indiferentnost světské moci vůči mému jednání. Za to bylo církvi, resp. pražské konsistoři dovoleno, by užila proti mně všemožných libovolných duchovních trestů. Mně bylo zajisté také milejším, býti na věky zatracenu, nežli, byť i jen na několik neděl, zavřenu.

Mezi tím promluvil i oficiální tisk pražský, ovšem že proti mně. Měť již předem výhodu, neboť mu byl k ruce věrný spojenec, nemotorný výjimečný stav, kterýž pokaždé způsobil, byla-li oficiálnímu tisku dokázána nepravda, že přece tisk ten pravdu podržel. Odpověděl jsem tehdaž, pokud to jen dovoľovaly literátu připnuté okovy výjimečného stavu a slíbil jsem, že se ještě jednou později vrátím k těmto útokům pražských novin. Chci tedy nyní své slovo splniti. Napřed však hodlám tehdejší útok i obranu zde otisknouti.

Článek oficiálního listu zněl:

V Praze, dne 24. března. Prohlášení redaktora „Union“, pana Dra. Smetany, jímž svým přátelům a známým oznamuje, že pro své přesvědčení o neudržitelnosti katolické nauky přestává býti knězem, jakož i členem řehole křižovníků, způsobilo v našem městě tak řídkou sensaci, že ani tisk ji mlčením nemůže obejít. Politický tisk nemá ovšem s dogmaty víry co činiti, ani s tím, co se pouhé osobnosti týče. Co je mu tedy do záležitosti, jež z mezí obou těchto případů, jak se zdá, nevychází?

To se však v skutku právě jen zdá. Každý skutek však, který se dotýká nehlubšího vědomí, základu veškerého života mas, anebo větší masy, jemu prospívá, nebo jej uráží, náleží v obor politiky. To je tedy, co ono prohlášení činí před obecností tak významným, nechť se líbí jak chce jako pouhý výraz subjektivního názoru, že tím více jeví se býti hrubým útokem na celé vyznání, ježto jest vysloveno od bývalého kněze, od zasvěcence a ježto tomuto názoru připisuje se znak tak převládající, pudivé moci, že se nevyhnutelně stal motivem řídkého kroku v životě. Kdyby prohlášení toto i formálně vždy bylo tak sestaveno, aby v tomto směru zůstalo nepochopitelným, přece nikdo jen trochu upřímný nebude popírat, že musilo nejvyšší urazit každého, koho víže hluboce zakořeněná víra, ba jen dlouho živená pieta k jeho vyznání. Je-li již svou příkrostí odpuzujícím zjevem, slyšíme-li úsudek nějakého individua proti vyznání milionů, staletí starému, o neudržitelnosti nejvyšších jeho mravních životních základů, a sly-

šíme-li odsouzení těch milionů jako klamaných a sebe klamajících nevědomců, tož cítíme tento odpor dvojnásobně, nelze-li krok takovýto ospravedlniti nejtěžšími nejnevyhnutelnějšími motivy. Jaké motivy by však měly zde býti? Nevidíme — a my jsme publikum — žádného jiného, nežli ten, že redaktor „Union“ chtěl předejiti výčitce rozporu, již by se mu dostalo od těch, kteří ho pokládali ještě za kněze a řeholníka. Tu by bylo však úplně stačilo jednoduše prohlásiti: že dobrovolně oněch svazků se zřekl. Z jakých důvodů, jakým právem, bylo by jeho věci a nikoliv obecnstva. Bylo však více než zbytečným, spojovati s tímto prohlášením sumární kritiku katolicismu. Neboť každému jest sice víra jeho tak dlouho svatou, pokud se jí nezhostí, potom však zajisté přece ještě ví, že je mu činiti s něčím, co je jiným svatým, a spravedlivě ponechá jich při jejich právu, tak že ve svém nitru jakkoli smýšleje, zevně buďto se práva toho naprosto nedotýká, nebo se svědomitostí jim to vyvrací. Konečně, kdo se v dospělém mužném věku některé víře jako kněz, tudíž zvláštnímu pěstění její zasvětil a právě tak v dospělejším věku najednou víru tuto odsuzuje, měl by tuto těžko rozřešitelnou anthropologickou hádanku buďto hluboce ve svém nitru uzavřít, anebo domnívá-li se již, že je tím světu povinen, vynasnažiti se, aby ji co nejdůkladněji rozřešil. Kdyby pan Smetana napřed byl nám dopřál nahlédnouti do celého tohoto anthropologického procesu, jenž odůvodňuje nějak jeho obrat, a spojil pak s tím filosofickou kritiku, mnozí byli by snad překvapeni, avšak méně bylo by jich uraženo. Také lidská duše a její kultura mají své nenadálé zjevy a úkazy, jež svou velikostí a onou hlubokou vážností, v níž jako osudové lidského ducha se jeví, mohou ovšem i účastenství vzbuzovati, avšak právě to, co při tom může býti Veliké, jest to, že označují rozhraní Nejsvětějšího, což se obrází v tom kterém člověku různým způsobem; ale to je právě také vybízí k šetrnosti vůči těm, od nichž odpadají; a zbytečné urážení jich, místo aby bylo pomínuto vážným mlčením, bývá nevyhnutelně pocíťováno jako frivolnost, jako urážení práva každého jednotlivce, zachovávati si nedotknutelnou svou svatyni tam, kde

se nedotýká práva druhého. Toť je pocit, s jakým bylo přijato prohlášení p. Smetanova. Musil ho očekáváti.

Avšak kdyby byly i další, nám neznámé, osobní příčiny k onomu prohlášení, přece bylo by postačovalo jednoduché prohlášení vystoupení bez jakéhokoliv motivování.

V Praze, 24. března. Redaktor „Union“ podal včera ve svém listě, jakož i v „Constitutionelles Blatt aus Boehmen“ svým přátelům a známým zprávu, že pro své přesvědčení o neudržitelnosti římsko-katolické nauky přestává býti knězem a řeholníkem. Touto zvěstí zajisté pan Dr. Smetana svých přátel a známých nepřekvapil, neboť od té doby, co slyšeli onu pověstnou smuteční řeč v týnském chrámě od tehdejšího děkana filosofické fakulty a od doby, kdy četli brožurku týmž spisovatelem psanou: „Die Bedeutung des gegenwaertigen Zeitalters, Prag, 1848“, stalo se jim asi zcela jasným, že již nemají před sebou ani kněze ani řeholníka. Avšak mnohem zajímavějším bylo by pro všechny čtenáře „Union“ zvědět, ke kterému vyznání víry se nyní pan redaktor přihlásí.

Jak velikými byly by asi jeho rozpaky, kdyby byl vyzván, aby podal vědecký důkaz o neudržitelnosti římsko-katolické nauky, nebo jen vyvrátil Moehlerovu známou Symboliku, vysvítá již z toho, že p. doktor odjakživa jevil více síly v tvrzení než v dokazování, právě tak jako učinil dosud zcela neznámý objev, že teprve biskup Augustin, jenž, jak známo, žil na sklonku čtvrtého století římsko-katolické církve, stal se tvůrcem katolicismu a v jeho průvodě i inkvisice a odpustkářství. (Viz „Die Bedeutung des gegenwaertigen Zeitalters“. Str. 15.) Avšak ještě ve větších rozpacích ocitl by se pan doktor u volbě náboženství proň vhodného, poněvadž jako dospělý myslitel následkem vlastního přiznání musí se sřící každého náboženství. Či může-li vůbec jako vzdělaný muž, doktor mudrctví přidržeti se ještě některé náboženské společnosti, když napsal, jsa zbožným ctitelem Feuerbachovým ve zmíněné již brožurce str. 18.: „Obecný dav a jeho slepí vůdcové zůstali v temnotě a zůstanou v ní ještě dlouho, neboť jen na tom stupni, kdy národové dospívají, zani-

kaží i jejich náboženství, jako pro dospělé myslitele zanikají v každé době.“ Nezávidíme ani panu redaktorovi „Union“, ani jeho stejně smýšlejícím druhům oné vysoké přednosti vospělosti, s jakouž v hrdém přecoňování sama sebe odmítají náboženství, to nejdrazší a nejsvětější, čehož každé nezkažené srdce lidské pevně v životě i smrti se drží; chceme raději ve své nevospělosti uvažovati, jak bohužel zcela viditelně v posledních desetiletích na národech za dospělé vyhlášených vyplňují se slova, jež napsal veliký vynálezce diferenciálního kalkulu, svobodný pán z Leibnitzů již před dvěma stoletími: „Shledávám, že mínění, že není boha ani nesmrtnosti připravuje všecko k té velké, všeobecné revoluci, již jest Evropa ohrožena.“

Na to jsem odpověděl:

„Prager Zeitung“ ze dne 26. přináší proti mně dva články najednou. Humanní ráz prvního, jeho tu a tam příznivý a blahosklonný ton pobádá mne, abych odpověděl na hlavní námitku, jako by bylo stačilo místo prohlášení daného dne 23. března, jednodušší, nemotivované. Kdyby katolický duchovní v Rakousku měl právo, opustiti svůj stav kdykoliv a z jakékoliv pohnutky, nebyl by se pan zasílatel onoho článku ocitl v onom postavení, aby mohl mi vytykáti, že jsem udal tuto pohnutku svého kroku. Mně aspoň doposud o takovém právu ničeho není známo; naproti tomu však vím nepochybně, že změna názoru o víře opravňuje každého člověka bez výjimky, tedy i katolického kněze, ba což tu mnohem více znamená, ukládá mu naprostou povinnost, ze svého dřívějšího poměru vystoupiti. Žádný pozitivní zákon nesmí žádati od člověka, aby se přetvařoval. V takových poměrech nemohlo se mi zdáti udání nějaké pohnutky mého vystoupení prominutelným. Musil jsem oprávněnost tohoto kroku odůvodniti. Urazil-li jsem svým motivovaným prohlášením onoho, jehož víze hluboce zakořeněná víra k jeho vyznání, tož nechtěl jsem tomu více, než bylo mi nutno, jako totiž každý nekatolík již svou pouhou existencí katolíka (nebo též vice versa) uráží a urážeti musí. Když naproti tomu pan odpůrce mého názoru staví mne jako individuum proti stoletím,

vzniká mu z této posice pro jeho tvrzení toliko zdánlivý důvod. Stoleté stáří nějakého vyznání neubírá jednotlivci naprosto práva ho popírat, a jistě nikoho také neuvede v omylné mínění, že jest to osobování se strany křesťana, jestliže prohlašuje za neudržitelné židovství, které přece o tolik století jest starší než jeho vyznání. Toto prohlášení zakládá se přece v principu jeho víry. V obyčejném životě, tu ovšem možno snad mluvit takto: Tvůj dům je dobrý a účelně stavěn, je obyvatelný, a však můj také; ne tak u věcech náboženských. Zde platí toliko a u t — a u t (buď — anebo). Každý věřící je, jak v povaze věci leží, o pevnosti své věrouky a neudržitelnosti ostatních přesvědčen a jakkoliv dlužno ctíti snášlivost různých věřících mezi sebou v občanském životě jako nejkrásnější ctnost společnosti, a jakkoliv bývá každým opravdovým vzdělavcem i plněna, přece musí různé věrouky, chtějí-li jinak vytrvati, dle své podstaty nebo jádra držeti se nesnášlivosti. K takovému způsobu nesnášlivosti musí býti odhodláno každé náboženství, a právě tak musí jí trpěti i vůči sobě, když ji samo vůči druhým vykonává již svým pouhým bytím. Kde je tu tedy nějaké porušení práva, mám-li katolickou nauku za nepravou? Nepokládá-liž i každý katolík mé přesvědčení za nepravé a neudržitelné? Zajisté. Porušuje tím mé právo? Nikoliv! — A já bych měl v témž případě jeho porušovati? — Snad, poněvadž jsem jednotlivcem a stojím naproti milionům katolíků? — 250 milionů vyznavačů Kristových mají dle nejnovějšího sčítání křesťanskou nauku za neomylnou. Víte, kolik milionů jinému názoru holduje? — 855! Ano, tyto miliony však neprohlásily římsko-katolické nauky za neomylnou! — Mám-li tento pasus opravdu pokládati za vážnou námitku? — Ač první článek „Prager Zeitung“ ze dne 26. naplnil mne velikou úctou k neznámému zasílateli, proto přece nemohu mu připustiti, že jeho „století“ a „miliony“ proti mně něco dokazují.

Jak rád bych již nyní vyhověl vyslovené žádosti, abych vylíčil celý ten anthropologický proces, motivující můj obraz, kdyby mi za nynějších okolností nebylo se báti, že mně bude nedobře rozuměno, jako bych nechtěl tak svého dobrého práva hájiti, jako spíše akato-

lickou propagandu dělati. Jsem přece v nejistotě, zdali již tato vynucená odpověď nebude s jisté strany vykládána ve zlém smyslu? — Kéž by si spravedlivý můj odpůrce to rozmyslil a prozatím moji prosbu uvážil a pozornost věnoval druhému prohlášení, jež jsem do „Union“ dal. Neopomenu svým časem vrátiti se k jeho článku ještě jedenkrát, neboť jest mi ještě vážné slovo promluvíti proti výčitce, jako bych byl svým prvním prohlášením i ony urazil, které „víže toliko dlouhou živená pieta k jejich vyznání“. Toliko o jednom nemohu se ještě nezmíniti, o „dospělém mužném věku“ totiž v němž jsem se prý zasvětil zvláštnímu pěstění katolické víry. Táži se prostě, není-li 18letý jinoch, jaký jsem byl do řehole křížovníků přijat, bližší letům chlapec-kým než „zralému věku mužnému“, a bylo-li naše před-březnové školní vzdělání takového rázu, že by samo o sobě zaručovalo zralejší rozvahu? — Já aspoň, přiznávám se bez obalu, v době volby svého stavu nebyl jsem zralejší úvahy schopen. Než o tom chci se někdy později obsírněji vysloviti. Nechať můj velectěný odpůrce prozatím suspenduje svůj poněkud krutý úsudek, co jeho lidumilnému smýšlení zajisté nebude za těžko.

Dotýkati se druhého článku „Prager Zeitung“ ze dne 26. března, jenž vyznamenává se jako pravý opak prvního, a to sotva ke svému prospěchu, několika banálními frázemi, trochu malomocným udavačstvím a velmi nemotornou dotěrností, cítím se tentokráte méně povinným.

Dr. A. Smetana.

Ve své zmíněné odpovědi jsem pravil, že bych ještě velmi vážné slovo promluvil proti výčitce, jako bych svým prohlášením o vystoupení byl nanejvýš urazil i ty, jež „víže dlouhou živená pieta k jejich vyznání“. Ponechal jsem toto vážné slovo až k této příležitosti i holdlám je nyní vysloviti. Pisatel prvního článku „Prager Zeitung“ jest humanistou.¹⁹⁾ Proto jsem také svému odpůrci bez obalu svoji úctou vyjádřil;

¹⁹⁾ Domníval se dr. Smetana, soudě dle způsobu psaní a směru zmíněného článku, že v něm poznává známou, vysokou duchovní osobnost. (A. M.)

avšak humanista tento stojí na stanovisku, jež zaujímá ve skutečnosti společnost. Toto stanovisko však, jak celá tato moje kniha dokazuje, je nemravným. Jest pozoruhodno, jak projevilo a uplatnilo se toto nemravné stanovisko, zajisté proti vůli pisatele prvního článku oficiální „Prager Zeitung“, slovy, že jsem svým prohlášením nejvšurazil i ty, jež víže dlouho živená pieta k jejich vyznání. Vím, že pronáším tím těžkou žalobu, nazývám-li stanovisko, jež společnost skutečně zaujímá, nemravným, avšak dokažte opak! Jak to však bude možno, ukáží-li, že kláštery jsou nemravnými zřízenými a že společnost, jež trpí takováto zřízením ve svém středu, nijakž nemůže býti mravnou?

Než, kdo jsou oni, jež víže toliko dlouho živená pieta k jejich vyznání? Povím vám to, jsou to lidé, kteří ze zbožného a (poněvadž, jak psychologové vědí, zvyk od bezmyšlenkovitosti je neodlučitelny) z bezmyšlenkovitého zvyku jsou nábožnými. Netřeba, abych teprve ukazoval, zač stojí zbožnost, pojící se s bezmyšlenkovitostí. Takových lidí, kteří nevěnují jediné myšlenky vyšším zájmům života, kteří tu a tam chodí do kostela, poněvadž i jiní tak činí a již předkové jejich tak činili, takých lidí, jimž nezáleží na tom, věří-li o dvacet dogmat více nebo méně, a již náboženství pokládají vůbec za věc vedlejší (anebo dle okolností za pojišťovnu pro věčnost), jichž nejvyšší vědomí záleží v tom, že jsou tu určeni pro zisk a pro požitek a že po tomto životě žádná jistější existence nás neočekává, těchto automatů, jichž návykové náboženství nazývám rouháním, měl jsem já, kterýž (proč bych toho veřejně neřekl?) jsem zasvětil všecek svůj život bádání o věcech božských, šetřiti a jich neurážeti! V srdci jsouce plni indiferentismu ke všemu vyššímu, osvojují si zdání, poněvadž konečně slušnost a sousedé toho žádají, že mají také své vyznání. Tuto třídu lidí, myslí pisatel příslušného článku, že musí proti mně chrániti, poněvadž ví, že je nejčetnější třídou společnosti. Bohužel je v příčině náboženské i tou třídou společnosti, jež je nejvíce zavržení hodna. Mnohem výše cením si sebe zuřivějšího fanatika ultramontanismu. V jeho strhané, pitvorné tváři přece poznávám rys lidský, zájem pro něco vyššího, kdežto z chytrá-

cké, úlisné bytosti moderního člověka úplně ve světskost pohříženého, který má náboženství jen ze zřetele na slušnost a ze zvyku, vysvítá civilisovaná zhovadilost lidská, totiž egoismus a smyšlnost ve vši své dokonalosti.

Ne nezajímavými jsou dva posudky, jež vyslovily brzo po mém prohlášení o tomto či vlastně o mně dvě osobnosti v Praze vysoce postavené, jedna civilní a druhá duchovní. Jelikož úsudky tyto ukazují, jak logicky se ve vyšších sférách smýšlí, a poněvadž něco podobného ještě i v obecnstvu bylo několikráte vysloveno, cítím se povinen více o nich promluvit. Usudek světského velkého pána, (humannějšího než vysokého duchovního, neboť civilista vůbec nikdy o svém bližním tak nepříznivě nesoudí jako pop) zní v ten smysl, že vystoupení z konfese je věcí srdce a že nikterak nechápe, jak se kdo může s takovým aktem tlačiti na veřejnost.²⁰⁾ Kdyby tento výrok pronesl nějaký cizozemec, zkrátka někdo, jenž by s rakouskými poměry pranic nebyl obeznámen, mohl by se mu jako nutně pochybený přijmouti; nikoli však, pronesl-li jej rakouský státní úředník a to vysoce postavený. Vystoupení z konfese možno pokládati ve většině případů právem za věc srdce, avšak i vystoupení z katolického stavu duchovního? I vystoupení z kláštera, jemuž jsme se pro celý svůj život slavnými sliby připojili? — Bylo by to hezké, kdyby se to pokládalo za věc srdce. Avšak již můj okresní farář, jenž mi odepřel dáti vysvědčení o mém vystoupení z římsko-katolické církve, nepokládal toto mé vystoupení za věc srdce. — Povím vznešenému pánu krátký příběh. Krátce před mým veřejným vystoupením ohlásil se jeden kapucín u svého kvardiana, že přestupuje k protestantismu; kvardian dal kapucína dopravit do vzdáleného kláštera, kdež byl dán pod přísný dozor. Jest mně doznati, že se svým obmezeným podanským rozumem nemohu spřátelit se v těchto poměrech s kategorií: věc i srdce. Když pak kněží, kteří již po mně stav svůj opouštěli, mé prohlášení četli, bilo jim srdce radostí, zvlášt když zvěděli,

²⁰⁾ Zvěděl jsem tento výrok z velmi spolehlivého pramene; ostatně bylo úsudek tento častěji slyšeti.

že světské úřady mlčky uznaly mé právo. Potud bylo mé vystoupení ovšem věcí srdce, avšak právě proto musilo se státí veřejně.

Mnohem nepříznivěji a sprostěji zněl druhý úsudek. Když totiž bylo jedné vysoce postavené duchovní osobnosti v Praze o mém prohlášení referováno (jak z velmi bezpečného pramene vím), odpověděl: Inu, je to špatný chlap, zrušil smlouvu, co s ním máme dělat? Musíme ho nechat být! — Táží se prostě Nejdůstojnějšího, má-li za špatné chlapy také apoštoly, kteří dříve židy a později pro své přesvědčení o neudržitelnosti židovství stali se křesťany? Zrušiliť také smlouvu, totiž tu, kterou žid při své obřízce se svým Bohem uzavírá. Nejsou-li však apoštolé pro své vystoupení ze židovství špatnými chlapy, proč jím mám býtí já? Či platí pro apoštoly jiná logika nežli pro mne? Než, nechci se tázati theologa po logice. hodlám jen zkoumati poněkud blíže podstatu církevní smlouvy. Že není asi zcela zabezpečena, dokazuje již ta okolnost, že sám stát, jenž od jakživa katolicismu ve všech věcech poskytoval ochrany, stav se konstitučním, netroufá si smlouvy církevní chrániti a naléhati na její splnění, kdežto by toho zajisté při žádné jiné smlouvě i mezi dvěma privátními osobami učiněné neprominul. Jakou smlouvu jsem asi dle mínění vysokého církevního hodnostáře porušil? — Tu, kterou jsem učinil s církví, když jsem přijímal svěcení na kněžství? — O tom mluvil jsem již dříve. — Či tu, v níž jsem vešel, složiv slib řeholní? O platnosti této smlouvy ještě při příležitosti promluví, kdež dokáží nemravnost klášterního slibu. Nezbyvá jiná smlouva, než ta, kterouž jsem se zavázal římsko-katolické církvi při křtu. Táží se však: Možno tuto smlouvu pokládati za mravnou? Vždyť jsem v ni vůbec nevešel! Ale přece jiní za tebe! Zajisté, jsem-li však povinen dostátí tomu, co jiní za mne slíbili? Podívno! Než jen dále. Církev osobuje si právo novorozence beze všeho křtem oblažovati a do svých rubrik zapisovati. Táží se znovu: Kdo dává církvi právo, aby disponovala takto s náboženstvím nových příchozích na svět? Snad rodiče novorozenců? To by se mohlo na nejvýš připustiti tehdy, kdyby děti po celý svůj život zůstaly dětmi. Avšak náboženství, božské

zjevení opravňuje církev k tomu, by křtila v lůně jejím zrozené? Zajisté že ne, neboť pak mohli bychom za to míti, že žádný z pokřtěných nemůže již od víry odpadnouti. Božskost křesťanského zjevení je však nyní pro každého, mimo církev stojícího, při nejmenším pochybnou, a jen vlastní přesvědčení a ne cizí slib měl by do křestní matriky býtí zapisován. Avšak katolická církev od jakživa, kde musila skutečnost opustiti, zachraňovala ráda aspoň zdání a tak čítá mezi své i takové lidi, kteří po celý svůj život se nestarají o římsko-katolickou církev, kteří však byli křtěni, a kteří za katolíky se hlásí (ovšem někdy ze strachu před smrtí teprve na smrtelném loži) dle velmi ušlechtilé zásady: Neprospívá-li to, — škoditi to nemůže. Nemůže-li tedy římsko-katolická církev spoléhati na počet těch, kteří teprve na smrtelném loži ohlížejí se po náboženství a pro katolického kněze posílají, poněvadž se rozpomínají, že byli křtěni, jest péče její obrácena především k přicházejícím, nikoli k odcházejícím a potud nutno ovšem o ní říci, že jí neběží o pouhé zdání. Odtud ta ustavičná snaha, aby dostala žactvo pod svůj dozor, t. j. aby pokračovala v osobivosti, s jakou křtí dítě, poněvadž chce, aby dospělo nikoliv k všeobecně lidskému, nýbrž jedineč k specificky římsko-katolickému vzdělání. Kolik katolíků by jinak ještě bylo, kdyby teprv dospělí byli křtěni, když nabyli všeobecně lidského vzdělání? Kolik by se jich knězi do očí nevysmálo na otázku při křtu: Odříkáš se satanáše a všech jeho skutků? místo aby odpověděli: Ano! A přece by mohla církev toliko s dospělými platné smlouvy uzavíratí.²¹⁾ Tak nebyly by aspoň jednostrannými a nemohly by aspoň jednostranně jako ode mne se stalo, býtí zrušeny. Tak se to má s církevními smlouvami. Nikdy nemohu připustiti, že ten je špatným člověkem, kdo zruší jednostrannou smlouvu, jež vlastně ani smlouvou není, neboť znamená to asi jen tolik, že uvalené na nás nespravedlnosti chceme se zbaviti.

Nikdo však nebude žádati ode mne, kterýž ani v ne-

²¹⁾ Jež by však podmíněně musily býtí sestaveny, jelikož víra není věcí mrtvou (u mnohých katolíků arci ano), nýbrž žije, vyvíjí se, mění atd.

omylnost papežovu nevěřím, aby mně imponovala neomylnost bikupská!

Než tento svět měří dvojím loktem. Jak často bývá v novinách, že „princ X ožení se s princeznou Y a za tou příčinou přestoupil již k řeckému nebo protestantskému náboženství“. Nikdy neslyšel jsem od některého kněze ni slovíčka zavrhování takového kroku, kdežto mně myšlenka měniti náboženství pro sňatek zdála se strašnou! Zač asi mají tito lidé náboženství, mohou-li je ne z přesvědčení, nýbrž ze světských ohledů libovolně v jiné vyměniti! Není-li to posmívati se a rouhati se svému Bohu, náboženství a poměr k Bohu netíti a za nic nemíti? Tuto vystoupíž pisatel prvního článku „Prager Zeitung“ proti mně se svým měřítkem frivolnosti; tu nebude na prázdno měřiti. Než jak mohu žádati, aby oficielník horlil proti adoptovanému nevinnému zvyku společnosti! Ano, opustí-li někdo své náboženství z přesvědčení, ano, pak bude všecken svět naplněn velikým rozhořčením a oficielník přistoupí řka: „Jsme všichni rozhořčeni.“ Je hanebno opustiti náboženství z důvodů, a ještě hanebnější, důvod ten udati! Ano, mění-li kdo náboženství své za příčinou uzavření sňatku, toť něco jiného, zvláště je-li vysoce postavenou osobností, pak dovolíme i my, aby důvod ten byl udán.²²⁾

²²⁾ Z mnohých anonymních listů, jež mi byly po mém prohlášení doručeny, stůžž zde na ukázkou:

Pane redaktore!

Hloupějšího kousku nemohl jste opravdu ani vyvésti, jako jste učinil svým oslovským prohlášením. Což neznáte toho, všem sedláckům známého přísloví? totiž: „Chceš-li býti filosofem, buď si jím pro sebe, avšak pro svět buď křesťanem!“ Vždyť svým hloupým prohlášením pášete zlo, pro něž není jména — Vy — jenž jste byl postaven na kathedru — a co si mají mysliti bývalí Vaši žáci? Jaká to nestydatost od Vás! Vy krátkozraký hlupče — chcete býti najednou chytřejším a moudřejším než tv nekonečné milliony lidí, jež byly před Vámi a s Vámi ještě žijí? Jak můžete dokázati neudržitelnost římsko-katolické nauky? A jak se zdá, chcete jako prase bez náboženství na zdař bůh žíti. Nazýváte list svůj „Union“. Krásná to unie, chcete-li raději míti vše páté přes deváté. Patříte do blázince — a dobře uděláte, ztratíte-li se raději bez prodlení daleko — daleko od Prahy, a to tak daleko, pokud Vás jen nohy ponosou. — Neboť

Vyskytovaly-li se v prvním útoku „Prager Zeitung“ ještě stopy humanity a blahovolnosti, druhý článek, jak na první pohled bylo vidno, psán byl knězem. Ovšem že mi z daleka nepřipadá, bych proti všem novinářským článkům, mně nepřátelským vedl zbytečnou polemiku, avšak rád přidržuji se konkrétního, abych pojednal o všeobecných poměrech. Tak mívál jsem často příležitost pozorovati, jak za služeb božích ti nadmíru zbožní anebo licoměrní kouleli očima na všechny strany, jsou-li také jejich sousedé nebo sousedky pobožnými a jakým způsobem. Kněžour, který druhým článkem po mně hodil, má náboženství, mnoho náboženství, avšak to nestačí mu k dosažení věčné blaženosti, on, jako ony staré báby v kostele se ohlíží, zda ostatní lidé mají též náboženství a jaké. Při tom raduje se, že přijdu do velkých rozpaků při volbě sobě vhodného náboženství. Mínil totiž, že je předepsáno, že každý rakouský státní občan musí se přiznati k nějakému panujícímu a trpěnému náboženství, já však jsem vyslovil jednou mluvnici, že za všech dob pro vyspělého myslitele určité náboženství přestalo, jak asi tedy sobě pomohu? Chci velebnému pánovi starosti o mou spásu rozplátni, nesmí se však lekatí toho, co mu řeknu. K jakému náboženství se hlásím? K pražádnému! — Strašné! Člověk bez nábo-

mohlo by se Vám státi zaslouženě něco mrzutého. To Vám praví upřímný a prostosrdečný laik a to — jen prostý sedlák od českých hranic.

N. S. Jest také velmi špatné a neodpustitelné od Vás, že nám nejdražší a nejsvětější statek, co nás v životě i smrti utěšuje, a čeho každý rád k své útěše se drží — chcete loupiti — a sebe jako spojence — kanalie Voltaira představujete, kterýž říkával: „Zničíme hanebné, nestydaté (prostý „sedlák od českých hranic“ zná také Eerasons l'infame) atd. (t. j. křesťanské náboženství). — Fuj, fuj, pane doktore to je velmi špatné od Vás — nevyhnutelné následky padnou všechny na Vás — a musíte sám sobě za vinu klásti, strhne-li se nad Vámi hromobití. S ubohým, prostým nestudovaným mužem není co žertovati v těchto vážných věcech náboženských — mějte se dobře na pozoru!! Co má ubohý a trpící, než jedinou útěchu náboženskou — a tu mu loupíte, neodvoláte-li také opět veřejně své veřejné výpovědi. Pořád se neostýcháte mnoho nesmrtelných duší vražditi — jaké odměny za to asi zasloužíte? Ve ctihodné řeholi křížovníků byl by Vás dozajista čert ne vzal? Zdá se, že Vám vlastně sestry jsou milejšími než bratři.

ženství, kterýž nadto se tím ani netají, že žádného nemá? Je-li to vskutku tak strašným? — Nuže, připomínám distichon Schillerovo: „Welche Religion ich bekenne? Keine von allen, die Du mir nennst, und warum keine? Aus Religion.“²⁴⁾ Pravda, velební pánové, jaké konfusní věci někdy napíše takový básník! Jak rád bych byl odpověděl druhému dotěravci z „Prager Zeitung“ na otázku: k jakému náboženství se hlásím: K n á b o ž e n s t v í h u m a n i t y! On však ho nezná! Nečetl spisku mého: „Die Bedeutung des gegenwaertigen Zeitalters“, nepozoruje, neví, že i takové náboženství existuje.

Ano, k náboženství humanity se hlásím, ať si je uznáváno nebo ne. Ono jest to, kterému náleží budoucnost, ono nebude vedle života kráčet a se vyvíjet, nýbrž které bude pronikat život. Křesťanské náboženství dle svého základu je náboženstvím humanity, avšak dále než po základ to křesťanství nepřivedlo, ačkoliv k tomu mělo do dnes času na dva tisíce let. Křesťanské náboženství je ve svém základě náboženstvím humanity, neboť mělo lásku a humanitu za princip, avšak nedovedlo princip tento zdůvodnit a ze života odvodit. Proto ani na život skoro nijak neúčinkovalo, a stalo před ním jako abstraktní, nepochopitelné přikázání. Křesťanské náboženství samo se utvářelo v řeckou, římsko-katolickou a konečně protestantskou církev, ze kterýchž prostřední stala se pravým opakem křesťanství, které chtělo býti náboženstvím lásky a požehnání, totiž náboženstvím klateb a plamenných hranic. Dejte dnes římsko-katolické církvi moc, již měla ve středověku, a ona zítra ve všech městech, kde jsou kacíři, postaví své hranice a bude pokračovati na dráze fanatismu, který již tolik a žalu na pokolení lidské uvalil! Jak neskonale povzneseným nad toto nelidské, temné náboženství středověku je náboženství humanity, jež vychází nad lidstvem jako nově červánky, jež zná již na tomto světě věčnost a nepomíjejícínost Boží, jež božství v člověku hledá a nalézá, jež nevidí v strastech tohoto světa školy utrpení, nýbrž

²⁴⁾ Jaké náboženství vyznávám? Žádné z těch, která mně jmenuješ, a proč žádné? Ze zbožnosti!

nutný konflikt, kterému božské ve svém zápase s pozemským podléhá, a jež se tedy vynasnažuje, tyto strasti, nehodné člověka, nikoli rozmnožovati, nýbrž zmírňovati, ba úplně odstraniti! Také neukazuje toliko na budoucí život, na budoucí odměny a tresty, ono zasahuje již v tento život, proniká a ozařuje jej, má své pevné kořeny ve vědě, může tudíž i v životě kvést a nésti ovoce. Náboženství humanity je náboženstvím, jež dosud jsouc vlastním jen několika lidem, pronikne-li jednou v lid, rozšíří se rychle celým světem na znamenání svého božství, najde všude ochotné víry a přetvoří všechen svět. Zrozeno však bude vědou v její dokonalosti, filosofií, došedší k cíli. Poněvadž nyní poslední filosofické názory světové od Spinozy k tomuto cíli filosofie se přibližují, ožilo ve všech filosofech tušení humanismu, a básníci nové doby přidružili se k tomuto novému náboženství. Schiller a Goethe, zvláště pak Herder. kněz humanity, hlásili se k tomuto náboženství, kteréž kázal již Lessing, když hlásal, že všecko náboženství v podstatě je vlastně jen láska k pravdě. Kant, Fichte, a Hegel postavili základy k tomuto náboženství budoucnosti, Schleiermacher pak, Hoelderlin a jiní nadchnuli se po způsobu věstců krásnými vidinami příštích dob všeobecné, vše pronikající lásky. K náboženství těchto mužů a k žádnému jinému se nehlásím a pravím tak — bez „rozpaků“. Ctím vyšší moci lidského života, a poněvadž s božským vážně to myslím, poněvadž ono celou mou duši proniká a všecko mé žití zaměstnává, proto nemůže mně býti v životě po ruce jako nějaké řemeslo, z něhož bych žil, a proto nemohu dělati z něho hasť, aniž mohu odívati je v nějakou skutečnost, mimo v láskyplné slovo a v láskyplný čin, jak to také jmenování mužové učinili.

A — kdyby to i byla jen autorita, zářící ze jmen oněch mužů, kdyby to nebylo mé vlastní přesvědčení, důvěřoval bych jim více, než všem biskupům rakouským dohromady, kteří ovšem jsou jiného mínění. Kant na př. nejen odůvodňuje Wolfovu větu, že člověk může býti mravným bez určitého náboženství, ale dokazuje ještě, že mravnost je podmínkou pravého náboženství. Jinak ovšem zní tu na př. názory rakouských biskupů

za předsednictví arcibiskupa knížete Schwarzenberga, jenž ve svém prvním pastýřském listě k pražské arcidiecési staví víru (ovšem že římsko-katolickou) za p o d m í n k u m r a v n o s t i, takže nevěřící, tudíž každý nekatolík, je nevyhnutelně také nemravným! Že perfidní tato zásada, nevěru s nemravností spojovat, v římsko-katolické církvi jest běžná, dokazují skoro veškeré spisy katolickými kněžími ve věcech nevěry uveřejňované. Tak obsahuje zmíněný pastýřský list i toto místo: „Náleží k největším zlům naší doby, že nabyl vrchu počet oněch, kteří zdravých nauk nesnesou a pravdě sluchu nedávají, nýbrž oddávají se samým bájkám, jež jejich chtíčům jsou po chuti“. Tedy opět jsou to chtíče, dle katolického názoru nemravný živel v člověku, které svádějí k nevěře! Čistě theoretické přesvědčení to býti nemůže, toho velební páni římsko-katolické církve nikdy nepřipustí! Filosofické systémy, poskytující nejsnadněji přesvědčení o nepravdě katolici-smu jsou vnitřně „bájkami“ vymyšlenými, jen aby zlým chtíčům lichotily. Sumární, avšak ne právě šťastná kritika to vědy, jež mimo katolickou půdu široce a hluboce kořeny rozloživši, v nekatolickém ovzduší své květy rozvíjí a ovoce nese! Avšak budiž. Ať si tito šlechtní Thebané káží! Mezi tím obrací se vždy více lidí k báhorkám a opouštějí zdravé nauky a pravdu, kterou nemohou snést, t. j. počínají býti v těchto časích rozumnými a přestávají věřit v odpustky, čerta, v koulení očima matky boží v Rimini a v podobné „zdravé nauky“ a „pravdy“!

Jak by se humanismus, k němuž se tedy bez rozpaků hlásím, přibližně znenáhla vyvíjel, ukázal jsem ve svém spisku: „Die Bedeutung des gegenwaertigen Zeitalters“. Vysoce postavený duchovní prohlásil tento názor přímo za bláznovství a ukázal mi tím, jak většina katolických kněží ve svém názoru o světě a jeho vývoji souhlasí s Voltairem, aniž to ví a chce. Řekni někdo nějakému trochu staršímu, dobře dotovanému katolickému knězi, že věříš, že přece jednou tu na zemi zvítězí ctnost a že všeobecná láska všechno lidstvo spojí, on docela zapomene, že dle jeho vyznání víry všichni lidé mají se státi jediným stádem s jediným pastýřem a

vzneseně bude se usmívati nad tímto mladickým blouzněním. Zakusil jsme toho častěji! Toť je přece nejlepším důkaz, že tací mají víru jen povrchní, že pranic nejsou jí proniknuti, ačkoliv způsobují veliký povyk, postavili se někdo proti této jejich víře! Že touto vírou nemohou býti proniknuti, učí jejich praktické chování. Přirovnějme jen bujný život, jež vedou aristokratičtí hierarchové s prostým učením bible a narazíme na nejkřiklavější odpor! Že však tato povrchní víra přece bývá tak silně chráněna, má svou dobrou příčinu v lidské povaze, která v 999 případech z tisíce zůstává rozhodující až ku smrti člověka pro jeho konání, aniž duch s to jest, aby získal i jen kus půdy této lidské přirozenosti, aby na něm, jako na pozitivním, nikoliv nahodilém základu vytvořil charakter. Této povrchní víře velmi se podobá alespoň co do ceny jiná prazvláštní víra mnohých katolíkův, jež se mi v životě často přiházela. Jsou lidé velmi zbožní, kteří pilně chodí do kostela, mnoho se modlí, proti každému kacíři a nevěrci vášnivě vystupují a při tom přece v hloubi svého srdce, pokud se týká nesmrtnosti, života po smrti, spravedlivé odplaty dobra a zla atd. jsou nejhoršími skeptiky. Ano, často jsem tyto lidi takřka urazil, když jsem s nimi s důvěrou o příštím životě mluvil. Upozornil jsem je pak na odpor, jež jako dobří katolíci svými pochybami způsobují, mínili, že věří ovšem všemu, co církev k věření předkládá, tudíž i v nesmrtnost člověka, ale že přece ještě nikdo z „onoho světa“ se k nám nevrátil a nelze tudíž naposledy přece jen vědět, není-li smrtí všemu konec či ne. V takových chvílích, v nichž se lidé rádi ukazují takovými, jakými jsou, objevilo se však vlastní jejich vyznání víry, z něhož bylo možno poznati, že jim náboženství bylo pouhou pojišťovnou pro dobu posmrtní. „Je-li co na onom světě“, znělo jejich vyznání, „tož jsem se zapotřil; končí-li vše smrtí, nu — však mne víra mnoho nestála“. Jak rozdílně cítí a myslí žák humanity! On ví, že pokolení lidskému již zde na zemi lepší dni nastanou. Jeho věčnost neleží za hrobem, on o ní ani nemůže pochybovati, neboť ona započala již zde ideou humanity. Veškero lidstvo má se státi a stane se jedinou rodinou a jako v žádné pravé rodině neplatí právo, poněvadž

láška je objímá, tož má a přestane naposled i v té velké rodině právo, aby platila láška. Již v mládí svém blouznil jsem pro tuto ideu humanity a vždy zjevil se v mé duši prostý závěr: Mohou-li se často dva lidé tak vroucně milovati, proč pak ne i tři, a čtyři a na konec všichni? Dle přirozených zákonů musí sice cit, přenesený na mnohé pozbyti na vroucnosti, však láška, podpírána vzájemnou láskou všech, nechat zůstane. Nechat lidé nestaví se k sobě tak cize, stavy a právními ohradami od sebe navzájem jsouce rozdělování; neboť že v této rodině jsou právě tito lidé, v oné zase právě oni, je náhoda, a příbuzenství lidí je vroucnějším dle rozumu než dle krve. Jak šťastným jsem byl, když mi věda potvrdila tušení mladosti! Lidstvo má býti a bude ve svém rozkvětu jedinou rodinou, poněvadž již ve svém kořeni jí bylo. Jest jedna ještě velmi málo známá věta metafysiky, jež však může nám podati nejlepší vysvětlení, že každý účel z jeho vlastního vyplnění vyplývá. Lidstvo bylo již v jistém smyslu tím, čím má býti, totiž rodinou, proto může se jí opět státi; ano m u s í se jí státi, neboť bez přestání vše se tlačí ku předu a lidstvo dosáhne ještě vyšších, vznešenějších cílů než života rodinného, poněvadž povstalo ještě z hlubších a vroucnějších poměrů, nežli je život rodinný. Nesmíte ceniti toto náboženství humanity níže, byť ani i nebylo uváděno mezi uznávanými! Nemá sice pozitivního obsahu ve smyslu katolicismu, je však jediným náboženstvím, které spočívá na základech objektivních, které nepotřebuje víry, poněvadž ví. A až nastanou doby, kdy po všech dnes uznávaných náboženstvích nebude sledu, bude ještě náboženství humanity či humanita právě nejvyšší potřeby ducha ukájeti, bude „nejdražším a nejsvětějším statkem, na němž každé lidské srdce v životě i ve smrti bude trvati“. Avšak přirozeně je nutno, aby napřed národové dosáhli onoho stupně vyspělosti, jehož ve všech dobách jednotlivci dostoupili, aby odtud uznali všechna pozitivní náboženství za pouhá lidská díla a v náboženství humanity vycitovali nejvyšší, jaké existuje.

Ve své polemice proti druhému článku „Prager Zeitung“, článku samého, smím-li tak říci, ani jsem se nedotekl. Nyní však přicházím k místu: „Jak velkými

byly by asi rozpaky jeho (totiž mé), kdyby byl vyzván provésti vědecký důkaz o neudržitelnosti římsko-katolické nauky, vyplývá již z toho, že pan doktor jevil od jakživa více síly v tvrzení než dokazování,“ Odpovídám, že jsem provedl žádaný důkaz ve svém prvním a posledním listě k svému bývalému převoru, dále v brožurce: „Die Bedeutung des gegenwaertigen Zeitalters“ a konečně celým spisem: „Die Katastrophe und der Ausgang der Geschichte der Philosophie“. Poněvadž troufám si s dobrým svědomím předpokládati, že pisatel druhého článku jsa snadno přístupným, zcela jistě četl moji brožurku, již citoval; táži se, proč můj odpůrce již dříve nevyvrátil těchto mých důkazů tam uvedených? Nepadá jeho obviňování na něho samého? — Takovou byla polemika oficielního pražského listu proti mému spisu.

to psaním Tě snažně, otcovsky a přísně napomínáme, abys v prodlení osmi dní se rozmysliv, vrátil se opět do lůna této nábožné rodiny a spolubratří Svých, kteří, ač křivým pokusem bratrovým velice zarmoucení, nicméně hotovi jsou s radostnou myslí a bratrským objetím na přímluvu Naší, Veledůstojnému Představenému a Konventu učiněnou, upřímně se vracejícího Tebe opětně přijmouti, a abys porušení dvojnásobné smlouvy napraviv, kajícím svým návratem uraženou svatou matku Církev opět potěšil.

Z Konsistoře Arcibiskupské Kapitoly v čas osirelé Stolice v Praze, dne 29. března 1850.

Frant. Vil. Tippmann,
gen. vikář kapitoly.

Bylo to tedy prosté vybidnutí, abych se vrátil v bývalé své poměry, abych uraženou sv. matku církev radostí občerstvil. Odpověděl jsem k tomu se vsí zdvořilostí toto:

Veledůstojná kn. arcib. konsistoři!

Nejpokorněji podepsaný dovoluje si, odpovídaje na vyzvání ze dne 29. března, tímto prohlásiti, že tohoto vybidnutí nemůže uposlechnouti. Víra člověka nezávisí na jeho chtění. Víru však, již nemáme, předstírati, zapovídá zákon mravní. Což bylo by římsko-katolické církvi zpomoženo pokrytcem, kdybych se vrátil? A jaký osud by mne pak na onom světě čekal? Již Kristus učil: „Ne ten, jenž mi říká: Pane, Pane! vejde do království nebeského, ale ten, jenž plní vůli toho, kterýž mne poslal.“ Tato svatá vůle je člověku psána do svědomí, a této svaté vůli jsem svědomitě vyhověl, když jsem se zřekl bývalého svého stavu. Ublížil-li jsem svým krokem komu s některé stránky, velmi toho lituji; nebylot to mým úmyslem, jak jsem, tuším — podal již toho důkaz, svým druhým veřejným prohlášením a nejnověji zase vystoupením z redakce „Union“, že jsem svým prohlášením ze dne 23. března nepomýšlel na nijakou

Kapitola patnáctá.

Přípisy, jež poslala mi knížecí arcibiskupská konsistoř po mém prohlášení.

Dne 29. března obdržel jsem od knížecí arcibiskupské konsistoře přípis, který jsem však odmítl, poněvadž latinská adresa jeho zněla „členu řehole křížovníků a knězi Aug. Smetanovi.“ Konsistoř nadepsavší svůj přípis nyní po německu, vynechala všechna epitheta, kteráž jsem svým prohlášením ze dne 23. března zavrhl; otevřel jsem tedy list mně více než lhostejný a četl toto (List je psán latinsky, podáváme zde ihned český překlad. Pozn. vyd.):

Ve jménu Otce i Syna i Ducha svatého! Amen.

Poněvadž z úřední a kanovnické zprávy Veledůstojného a Nábožného Pana Velmistra rytířské řehole Křížovníků s červenou hvězdou, Jakuba Beera, Nam oznámeno jest, že Ty, (jemuž tento list posíláme), Nábožný Pater Augustin Smetana tohoto Sv. Řádu kněz, netoliko jmenovaného Řádu, k němuž profesí slavnou přísahou stvrzenou pod slibem, nýbrž i stavu kněžského, k němuž svátostí posvěcení přivtělen Jsi, svazky zvláštní opovázlivostí roztrhnouti Jsi se pokusil a proto když jsi byl od výše jmenovaného Představeného Tvého marne k návratu otcovsky napomenut, dle souhlasného uznání bratří z této rodiny až do Tvého umoudření Jsi vyloučen: My tedy o kanovnické zřízení se opírajíce, tím-

demonstraci proti římsko-katolické církvi, nýbrž toliko na hájení svého nejsvětějšího lidského práva.

V Praze, dne 4. dubna.

Se zvláštní úctou atd.

Na to obdržel jsem 8. dubna druhý přípis od konsistoře, jímž podruhé a naposledy byl jsem vybízen, abych v dřívější svůj stav se navrátil. Zároveň bylo poukázáno na kanonické tresty, jichž by proti mně bylo nutno užiti, kdybych snad se zdráhal. Jinak neobsahuje přípis ten nic zvláštního, kromě toho, jako bych dle prvního přípisu dvě smlouvy, dle tohoto posledního pak, tedy po osmi dnech, již tři smlouvy byl zrušil, což bylo asi jen nejdůstojnější konsistoři pochopitelným.

Doslovně zněl druhý přípis takto (originál opětně latinský. Pozn. vyd.)

Ve jménu Otce i Syna i Ducha svatého! Amen.

Tvým psaním, dne 4. t. m. Nám doručeným obdrželi jsme žalostnou zprávu, že k napomenutí ze dne 29. března t. r. ve příčině Tvého návratu ve veled. rytířskou Řeholi Křížovníků s červenou hvězdou a k stavu kněžskému z uvedených příčin nemůžeš se vrátiti, kteréžto příčiny přece úplně zralé a hluboké zkoušky křesťansko-katolických dogmat duchem všech stranických vlivů prostým vyžadují. Pročež Tě opírajíce se o ustanovení kanonická, tímto listem opět, avšak naposled rozhodně otcovsky a vážně napomínáme, bys se vrátil jako kající syn v prodlení osmi dnů do svaté Církve katolické, kterouž jsi porušením trojnásobné smlouvy urazil; poněvadž by nám nad zbloudilým synem zarmouceným ničeho nezbývalo, než po bezvýsledném uplynutí lhůty napomenutí kanonického takové opatření učiniti, jaké ustanovují svatí kanonové katolické Církve v tom případě proti tomu, kdo polepšiti se nechce. Dáno z Kapitolní Konsistoře. V Praze, dne 8. dubna 1850.

Frť. Vil. Tippmann, gen. vikář Kapitoly.

Na to jsem neodpověděl, a tak obdržel jsem dne 22.

dubna svoji exkomunikaci pro rovnoprávnost v obou zemských jazycích otištěnou od nejdůstojnější konsistoře a úředně doručenou.

Doručenka zní:

Panu Augustinu Smetanovi, Dru. filosofie v Praze.

Jako příloha doručuje se Vám exemplář církevní exkomunikace ze dne 23. dubna 1850, proti Vám odtud vyslovené a všeobecně uveřejněné.

V Praze, dne 24. dubna 1850.

Z kníž. arcibiskupské kapit. konsistoře.

František Tippmann, generální vikář.

M. Willer, rada.

Exkomunikace měla býti teprve 23. dubna veřejně publikována; přípis, datovaný 24., doručen mi však byl již 22., bezpochyby proto, aby mi byla poskytnuta ještě v posledním okamžiku příležitost k návratu.²⁵⁾ Dělo se tak z humanity, či obávala se knížecí arcibiskupská konsistoř v předvečer mé exkomunikace, že publikace nepřinese žádoucího výsledku? Věřím v to druhé. A konsistoř neobávala se nadarmo. Lidé, jichž po deset až dvacet let nebylo v Praze v kostele viděti, dostavili se dne 23. dubna v hojném počtu, aby slyšeli tento „skandál“ anebo „jundu“ veřejné exkomunikace v devatenáctém století! Klatba, jakž byla se všech kazatelů hlášána a na všech kostelních dveřích připevněna, zněla takto:

František Vilém Tippmann,

z milosti Boží a sv. apoštolské stolice biskup ze Sataly in part., kapitolní generální vikář, posílá důstojnému kleru a všem věřícím křesťanům pražské arcidiecése pozdrav a pokoj v Pánu.

Ctihodní bratří a milovaní věřící! Mezi tím, co ještě truchlíme nad osiřelým arcibiskupským stolcem, dopustil Pán ve své nevyzpytatelné moudrosti jinou

²⁵⁾ Za tím však již dlouho před tím v kostelích pražských byly nařizeny modlitby za návrat Smetanův v lůno církve a tištěné vtisících exemplářích rozdávány. Smetanův otec sám jako kostelník musil u sv. Jindřicha toto rozdávání obstarávati. (A, M.)

nejvyšší politování hodnou událost, jejížto oznámení je mi smutnou povinností.

Augustin Smetana, který 15. června 1814. z katolických rodičů zrozen, k své prosbě v rytířský řád křížovníků s červenou hvězdou byl přijat, 29. října 1835. ve farním a klášterním chrámě sv. Františka složeným slavným slibem témuž řádu za člena pro všecek svůj život se zavázal a po absolvovaných theologických studiích na presentaci svého převora 6. srpna 1837. na kněze byl vysvěcen, a kterýž dle vlastního vyznání 16. března t. r. ve svých theologických studiích jen skrovných a povrchních vědomostí nabyl, naproti tomu však četbě křesťanství nepřátelských spisů novější doby tím mocnější vášní se oddával, dovedl si r. 1848. jako dočasný supplet novoměstského pražského vyššího gymnasia vymoci dovolení, aby směl bydlet mimo klášter. Od té doby jeho smýšlení církvi nepřátelské v jeho řečích, jednání a konání vždy zřetelněji vystupovalo, zvláště pak, když řídil redakci veřejného listu. Toto přimělo důstojného převora, aby zbloudilého bratra 30. ledna, 9. a 23. února t. r. písemně vybídl k návratu do kláštera, aby zde vážnými odbornými studii zanedbanou důkladnou znalost katolického učení dohonil a došel k přesvědčení, že není spásy leč v Kristu. (Skutkové apoštolů, 4., 12.) Leč s rozhodností odpověděl ve své zaslepené pýše, že nadále ani členem řehole, ani knězem katolické církve býti nemůže.

Bylo-li již toto jeho prohlášení pro mě a kapitulní konsistoř zdrcující, tím hloaběji uráželo náboženský cit, když zmíněný řeholní kněz opovážil se katolickou vírou — která ve všeobecném rozvratu a ztroskotání lidských nauk jako jediná nezničitelná pravda tak skvěle se osvědčovala a milionům vyznavačů jest nejdrazším statkem — ve svých novinách označiti jako neudržitelnou a prohlásil zároveň veřejně, že z řehole a stavu kněžského vystupuje.

Veřejné toto pohoršení uložilo mně a kapitulní konsistoři povinnost, odpadlíka dle církevních pravidel prve upomínáním na jeho slavné sliby a jeho kněžskou povinnost co nejvážněji a otcovsky upozorniti,

aby do lůty přesně mu určené do svého kláštera se vrátil a vážným studiem a vroucí modlitbou přičinil se ztracenou milost víry opět nalézt. Zároveň byl veledůstojný převor vybídnut, aby kajicně se navrátilivšího přijal s bratrskou láskou.

Poněvadž však všechny prostředky poskytované mateřskou láskou naší svaté církve, poučení a napomínání zůstaly bezvýslednými, proto poslušni dalších církevních ustanovení, po úradě s nejdůstojnější vždy věrnou metropolitní kapitolí, ocitáme se v truchlivém postavení, že nad tímto nešťastným řeholním knězem jest nám vyřknouti církevní klatbu. — Prohlašujeme tedy s hlubokým žalem výše jmenovaného řeholního kněze Augustina Smetanu veřejně před tváří všech věřících za křivopřísežného a odpadlého syna katolické církve, odnímáme mu všechna vykonávání svatým vysvěcením a biskupskou právomocí udělené moci a vylučujeme jej z jednoty naší katolické církve, ve jménu trojjediného Boha Otce, Syna i Ducha svatého. Amen.

Následkem toho zapovídáme všem duchovním této arcidiecése připouštěti jmenovaného Dr. Augustina Smetanu v katolická shromáždění, k výkonu nebo přijímání některé sv. svátosti; Vás pak, katoličtí věřící! varujeme jménem Kristovým před jeho řečmi a spisy s podotknutím, abyste se nedali másti touto pohoršlivou událostí, nýbrž abyste se tím více dali povzbuditi k vážnému a zralému přemýšlení o pravdě naší sv. víry. Nechať valí se divoké vlny časových událostí proti církvi Ježíšově; jí není se čeho báti, lodička Petrova neztroskotá na žádném úskalí, ani nezahyne! Neboť jejím stožárem je, jak sv. Ambrož (lib. de Salomone c. 4.) praví, kříž, na němž Ježíš Kristus povznesen, na její palubě sedí Bůh Otec jako kormidelník, její plachty řídí a vede svatý Duch, který všemi proudy času směřuje k bezpečnému cíli. Co tedy může odlučovati od církve katolické, již Bůh na věky založil a svým všemohoucím přispěním po všechna staletí jako pravou církev Ježíšovu proslavil? Kdež jinde, ne-li v ní nalezneme pravdu poznání boží-

ho pro svého ducha, bezpečnější pokoj v bouřích světa pro své srdce, spásu a milost svojí duši v přívalu potopy? Proto buďtež silnými v Pánu a v moci jeho síly! Vezměte celé odění Boží, abyste mohli odolat pokušení v den zlý, (Ephes. 6. 13.), abyste zůstali pevnými ve víře, nezvratnými v naději, plodonosnými v lásce, bohatými skutky dokonalosti, účastni pro Sebe a Svě potomky až na konec života neocenitelné milosti, moci náležitě pravé církvi Kristově, moci zůstati dítkami katolické církve, v ní spásy svých duší dosáhnouti, k čemuž bez Svě zásluhy jste v ní povoláni.

Ostatně, milovaní v Kristu! budiž nás dalekým, abychom odníмали v marnivé samolibosti hluboce padlému soustrast prikazovanou naším náboženstvím lásky, spíše prosme zaň Otce milosrdenství, jenž nemá líbo stí v smrti bezbožného, ale aby se odvrátil bezbožný od cesty své a živ byl, (Ezech., 33., 11.), aby ho světlo milosti uvedlo k víře a v lůno naší spasitelné církve, od níž se ke své zkáze odálil. Amen.

V Praze, o slavnosti našeho sv. zemského patrona Vojtěcha 1850.

František Vilém Tippmann,

biskup ze Sataly a kapitulní generální vikář.

Zdá se, že na lid publikace exkomunikace neučinila odstrašujícího dojmu, neboť s posměchem vyrazila většina p o s t f e s t u m ven, takže staré ženy u dveří chrámových vším tím byly zmateny. Vědělyť, že bude v kostele kněz na věčné časy zatracen a nechápaly tedy ve své zbožné víře, jak toto neštěstí, pro něž není ani jména, jiným lidem může býti k smíchu. Jeden zřetel humanitní mohla však slavná konsistoř v této záležitosti dáti na jevo. Téměř čtyřicet roků byl můj otec kostelníkem, posledních 34 nebo 35 let u sv. Jindřicha. Bylo tedy celé jeho bytí a vědění, celá jeho bytost s církevním životem srostlá. Jsa každému členu obce, jmenovitě návštěvníkům kostela od let dobře znám a pro svoji všeobecně známou poctivost i všeobecně a vysoko nad svůj stav vážen, neméně pak pro svoji dobrotu srdce a neunavnou úslužnost mladými i starými milován,

musil se dožítí toho, že v témž kostele, kde tak dlouho byl posluhoval, před tímto obecenstvem jemu tak známým, kněžskými spřátelenými měla býti veřejně vyslovena klatba nad jeho synem od církve odpadlým, kterýž jindy vždy byl jeho radostí a pýchou! Kdyby byla konsistoř chtěla vykonati skutek humanity, zde měla dosti příležitosti. Kdo byl trestán uveřejněním mé exkomunikace v chrámě svatého Jindřicha? Vinný syn, jemuž konečně bylo velice lhostejno, byl-li prohlášen za vyobcovaného z církve v tisíci nebo v devíti stech kostelích, nebo nevinný otec, který již od mnoha let neměl rozhodujícího vlivu na jednání svého 36 letého syna, jehož zbožnost a oddanost k církvi pánům z konsistoře dílem dobře známa byla, dílem posledními událostmi dobře známou se stala? Nepochybně tento. Ano, bylo-liž to, nemluvě o humanitě, i jen spravedlivým? Či chtěli starému otci jen proto způsobiti žal, aby jím i syn byl zasažen? Pak neminuli se s cílem. Nemohu však věřiti tomu, neboť takové jednání bylo by více než nehumanním, bylo by ďábelským —

DOSLOV.

Zde končí se paměti. Další běh života vyobcovaného kněze bylo již jen samé utrpení, duševní i fyzické. Ztratil brzy po své exkomunikaci otce, který byl mrtvicí raněn, i onu sestru, vřele milovanou, o které píše ve svých pamětech, zachvácen byl i sám stejnou nemocí (plicní) a ohrožen na svém životě. Proto na radu lékaře vzal vychovatelské místo v Altoně, aby přišel na jiný vzduch, ale ještě téhož roku (1850.) vrátil se do Prahy s nemocí zhoršenou. Ulehnuv byl neustále obtěžován návštěvami nižších i vyšších duchovních, kteří jej přemlouvali, aby se navrátil zase do lůna církve, že prý jej Bůh zase uzdraví.... Aby nemohli kněží po jeho smrti rozhlásiti, že přece jen učinil pokání a do církve se vrátil, přátelé jeho na jeho žádost ve dne v noci bděli u jeho lože umírajícího. Konečně 30. ledna 1851. vysvobodila smrt nešťastného kněze ze všelikých útrap.

Pohřeb Smetanův (1. února) ukázal, jak všeobecně známým stalo se utrpení Smetanovo a jak všeobecně ctěnou byla jeho mravní statečnost i bezúhonná povaha. Na deset tisíc lidu přišlo doprovodit tělo vyobcovaného kněze, a na povel studentstva, které nedbajíc zákazu profesorstva dostavilo se korporativně, ty tisíce obnažily v hluboké úctě a v němém pohnutí své hlavy, když přátelé Smetanovi vynesli rakev z domu smutku....

Smetana pohřben byl na evangelickém hřbitově v Karlíně; loni (1900) pozůstatky jeho přeneseny obcí pražskou na Olšany spolu s ostatky Šafaříkovými. Rozdíl mezi obojím přenesením byl ten, že Šafaříkovo přenesení dalo se slavně, Smetanovo tiše, takřka tajně....

Filosofický význam A. Smetany.

Na začátku 19. století vzniká v duševním životě národů evropských zvláštní, nový proud myšlenkový, který náhle zachvacuje lepší lidi vzdělané Evropy, ruší klidný tok jejich života, budí v nich problémy životní, jichž dříve nebylo. Hnutí to šíří se stále víc a více, až zachvacuje i vrstvy lidové, a viditelným výsledkem jeho je revoluce r. 1848. Hnutí toto nevyvolala snad revoluce červencová, ta byla jenom vnějším signálem, který označoval na venek věnění myšlenkové, jež tu už bylo a které mělo hluboké podklady sociální.

Svatá aliance, která původně namířena byla proti převaze Francie, brzy rozprostřela křídla nejčernější reakce po celé Evropě. Reakce oné nebyla ušetřena ani země tak svobodomyšlná jako Anglie. Strach před revolucí byl hlavním motivem veškeré politiky vnitřní. Strach tento zvyšován jsa vědomím bídného stavu financí státních zvrhoval se u státníků v úplnou nemoc. Co jen trochu vybočovalo z obvyklých kolejí, bylo nejsurovějším způsobem potlačováno. Literatura dána pod censuru. Literáti, kteří se hlásili k novému směru, pronásledováni, žalařováni. Také ostatní společnost byrokracii v jejím řádění podporovala. Strach před státními převraty, aby nebyli vyrušeni ve svém klidném, požívavém životě, měnil bývalé osvícence ve fanatické pobožnístkáře, vracel je do lůna církví, které brzo pochopily svůj úkol a spojily se se státním absolutismem, aby klidnému buržoovi zajistili bezstarostný život. Ideály mravní a náboženské pokládány za nedotknutelné, až pod jejich záštitou nevedl se život příliš mravný.

Samozřejmě, že tento tlak vzbudil silný protitlak. Proti surovému absolutismu vznikl ideál svobody, proti

mravní a společenské zbahnčlosti a neupřímnosti živoucí touha po pravdě a upřímnosti.

První, kdo ozval se proti tomu tísnícímu duchu ve společnosti, jest anglický básník lord Byron. V Německu známo jest toto kritické hnutí pode jménem „Mladého Německa“. Vliv Byronův pojil se tu s rozvojem nové filosofie idealistické ve zvláštní mohutné hnutí. Literární representanti „Mladého Německa“ tepali maloměstské šosáctví v Německu, jež podporovalo reakci. Literatura stala se silně tendenční, plnou ironie proti společnosti. Čím dále, tím více se stávala političtější, socialnější. Revoluce červencová a vliv socialistů francouzských uvedl je na dráhu sociální úplně. Od pouhého světobolu, kritiky přistupuje se ku řešení úkolu člověčenstva, o jeho budoucnosti, slovem filosofuje se o společnosti. S počátku nacházelo toto hnutí velkou oporu ve filosofii Hegelově, obzvláště v jeho filosofii státní. Než filosof Hegel neměl pro mladé hnutí smyslu. Brzy ukázal, že mu vlastně filosofie je pouhou řadou formulí, jimiž dovedl omluviti nejtemnější reakci (v Prusku). Ale mladým nespokojencům byla filosofie životem samým, potřebou srdce; oni chtěli filosofii zreformovati svět. Hegelovo působení v Berlíně způsobilo mu právě nejvíce odpůrců mezi „Mladým Německem“.

Mladé hnutí nemohlo se spokojiti s filosofii, která omlouváním reakce se stávala konservativní, ono potřebovalo filosofie radikální, která by jejich citům a ideálům dodala výrazu. Vzniká t. zv. Hegelovská levice; Strauss, Feuerbach, Stirner, Marx, to jsou jména, která značí filosofii co možná radikální.

Také národ náš nezůstal ušetřen onoho proudu. Vystoupení Máchaovo značí počátek kritického hnutí v Čechách. Hlavním representantem hnutí jest Havlíček a representantem filosofickým Smetana. Svými kořeny tkví vlastně Smetana v hnutí německém, pro něž byl dobře připraven znalostí klasické literatury německé. Právě když navštěvoval fakultu filosofickou (logiku a fysiku) a ještě v prvních letech života klášterního, působily v německém světě veliký rozruch se-

brané feuilletony Ludvíka Boerna (vydané 1829-1834). Tendence spisů Boerneových působila zajisté mohutně na mladou duši Smetanovu. Od něho čerpal Smetana lásku k ideálu Svobody, jíž zůstal po celý život věren, a nenávisť proti vši reakci. Od něho bral také ona ostrá a případná slova, jimiž zahrnoval jak reakci politickou, tak i theologickou. Ovšem povahy obou byly tak různé. Boerne byl člověk citový, povahy vášnivě, který společnost, jež mu ublížila, nenáviděl vši svou duší. Smetana byl duch více hloubavý, jeho základním tonem nebyla nenávisť, která by vyhledávala chyb, kde jich nebylo. Rozdíl obou povah nejlépe jeví poměr jich ku Goethovi. Boerne ze svého úzkého obzoru, v jaký ho uzavírala jeho vášnivost, Goetha až šosácky podceňuje, kdežto Smetana, jemuž v předpojatošti bránila jeho čistá láska ku pravdě, Goetha a klasickou literaturu klade vysoko. On člověka nebral s úzkého stanoviska politického, on bral člověka v jeho poměru ke světu vůbec, a tím stal se mu Goethe a literatura klasická blízkou, příbuznou.

Smetana vůbec byl ducha více abstrakčního, který se v něm silně rozvinul jeho samotářstvím. Jemu nestačilo vášnivě odsuzování různých zjevů společnosti, on chtěl se domakati posledních příčin. On nezůstal na pouhém indiferentismu náboženském, jako většina duchů „Mladého Německa“, v jeho duši hrál problém náboženský úlohu hlavní. Jeho pochybnosti náboženské nebyly vzbuzeny příčinami malichernými, při nichž hlavní roli hraje pohodlnost. K pochybnostem náboženským přiveden byl jedině tím, že jako theolog co možná důkladně chtěl býti poučen o náboženství. Poněvadž náboženství křesťanské spočívá na zjevení, chtěl bibli poznati a porozuměti jí do posledního puntíku. A právě ta horlivost uvrhla ho do propasti skepticismu náboženského, z něhož se více neprobral. Právě v té době mladému theologovi dostaly se do rukou knihy Straussovy (Das Leben Jesu, 1835-36) a Smetanu v jeho pochybnostech ještě utvrdily. Straussem uveden byl Smetana do myšlénkového okruhu Hegelovy levice. Její radikální ráz odpovídal životní náladě Smetanově a hlavně její odpor proti historickému,

konfesijnímu náboženství. Jako Strauss hleděl později i on náboženství nahraditi uměním.

Ovšem jako v onom kritickém hnutí vůbec, tak ani v Hegelově levici nebylo myšlének jednotných. Názory různé, ba protivné, stály tu vedle sebe. Již tehdy byly to hlavně dva proudy filosofické, které prostupují celou vzdělanou Evropu, totiž ty, jež v posledních létech tak markantně se projevíly filosofií Nietzscheovou na jedné a filosofií hraběte Lava Tolstého na straně druhé: tedy pohanský naturalism, individualism a proti němu křesťanský altruism nebo socialism. Již před revolucí francouzskou národohospodářskými teoriemi a teoriemi některých mravních filosofů anglických utvořen názor světový, individualistický, který spočívá na staré morálce hedonistické a jest pro nejširší uvolnění individua třeba na úkor celku společenského. Učení to brzy rozšířilo se ve Francii i v Německu, kde zvláště ostře vysloveno je v Hegelově levici Stirnerem („Der Einzige und sein Eigenthum“).

Zároveň s tímto učením a v oposici proti němu šíří se učení druhé, které klade důraz ne na jednotlivce, nýbrž na nějaké sdružení společenské, buď na národ nebo vůbec celou společnost lidskou. Ve Francii pro tuto náladu utvořeno slovo socialism. Tam také názor tento z pouhého citového nadšení propracován socialisty v úplné soustavy sociální. V Německu již Kant svým moralismem ve filosofii připravil půdu. Působením Fichtovým a francouzských socialistů vzniklo hnutí sociální, jehož hlavními representanty jsou Lasalle, Marx a Engels. Smetana druží se k tomuto směru altruistickému, avšak proti nim klade theorii filosoficky důslednější.

Smetanovi nestačí pouhá hospodářská theorie. Socialismus bez povšechné lásky, která člověčenstvo činí jednou rodinou, jest nemožný. Proto Smetana chce proměnit charakteru a smýšlení člověka. A zdůvodnění tohoto názoru hledá Smetana právě ve filosofii. Tím odsunul se od levice Hegelovy, která spíše naladěna byla materialisticky. Jeho pantheismus má čelit

theorii individualistické, která jedince vytrhává z jeho společnosti, z celku.

Vlastně tedy filosofie Smetanova jest náboženstvím, náboženstvím ovšem novým (náboženstvím humanity) které zbaveno jest oné církevní, konfesijní omezenosti. Obyčejně se tvrdívá, že náboženství a filosofie jsou docela různé pojmy, které se úplně vylučují. Kde přestává náboženství, tam prý začíná filosofie. To jest názor liberalistický a nesprávný. Pravá filosofie má cosi s náboženstvím společného. Individualism prováděn důsledně vede k negaci altruistické morálky a k atheismu. To vidíme nejlépe na Nietzscheovi a ještě jasněji na individualismu literárním (Przybyszewski). Individualismu nezbyvá jiné pozitivní měřítko nežli požitek, rozkoš. Má-li však skepticismus jeho býti úplným, nucen jest se obrátiti se proti veškerému snažení po pravdě, jak to zřejmě řekl Nietzsche: „Warum immer Wahrheit, warum nicht lieber Unwahrheit?“ Na to nelze odpověděti, než náboženským přesvědčením, vírou v cenu pravdy. Že se však obyčejně touha po pravdě pokládá za cosi náboženství protivného, má příčinu v tom, že my hledíme na věc se stanoviska církve, která o tom rozhodla dogmatem o zatemnělosti rozumu následkem dědičného hříchu. Než tak tomu není, na př. u náboženství asijských, zejména v náboženství indickém a perském, kde člověk toužící po pravdě, filosofující o světě, pokládán byl za člověka vyššího, obzvláště ctnostného. Tím nabývá filosofie významu mravního a náboženského, a tímto přesvědčením o významu filosofie byl Smetana proniknut naskrze. S tohoto stanoviska dovedeme chápati jeho duševní boj a jeho vystoupení z církve.

Smetana veden tedy touto čistou touhou ku pravdě obrátil se k vlastním klasikům filosofie Hegelovi, Herbartovi, Schellingovi a Kantovi. Jako na všechny tehdejší duchy filosofické i na Smetanu působil Hegel nejvíce. Fenomenologie ducha a Logika Hegelova učinily na Smetanu z celé soustavy Hegelovy dojem největší. Z jejich vlivu Smetana se nikdy nevyprostil, a Hegelovu dialektiku osvojil si úplně. Jako u všech, kdož přijali jeho dialektiku, také u Smetany viděti značné její

nedostatky. Než nesmíme přehlížeti také její výhody. Neboť ona Smetanu naučila na svět hleděti se stanoviska vývojového a tím leckde přibližuje ho době moderní.

Smetana také prohloubil učení Hegelovo o vývoji a promyslíl je do všech důsledků.

A co bylo z počátku příčinou závislosti na Hegelovi, to bylo také semenem jeho samostatnosti. Hegel hleděl si přítomnost vysvětliti vývojem minulosti, Smetana však obracel se také k budoucnosti, tedy k vývoji celému. To vedlo Smetanu k tomu, že neuznal filosofii Hegelovu za dokonalou, nýbrž že pokládal ji za součást, a to velmi důležitou filosofie vlastní, filosofie budoucnosti. Co Smetanu od Hegla nejvíce odráželo, byla Heglova filosofie morální. Smetanovi nestačilo pouhé přemítavé pohlížení na to, co se děje¹⁾, kde rozdíl mezi etností a hříchem jest vybledlým přeludem. Jemu spíše imponoval Kant, který klade etnost, mravnost za cíl lidské snahy. Co zase Smetanovi vadilo při Kantovi, bylo jeho ostré odloučení rozumu theoretického od praktického, tedy naprostý nedostatek jednoty ve věděni. A to bylo právě ideálem Smetanovým spojení vážný názor Kantův na mravnost se soustavou Hegelovou. Heglova protiva hmotného a rozumového jest Smetanovi protivou konečna a nekonečna, pozemského a božského, egoismu a lásky, otroctví a svobody. Žádost lidská vztahuje se ku konečnému, pozemskému, poznání však k nekonečnému, božskému. Jako však představa soudem stává se ideí, tak žádost stává se vůlí, konečně nekonečným, egoismu láskou. Tedy jednota konečného a nekonečného nenastává v člověku jedině poznáním, nýbrž také jednáním mravním. Tím jest dán značný rozdíl filosofii Smetanově od Hegla. Hegel chtěl svět zlogisovati, Smetana zase přivedl k platnosti princip mravní. Tedy v nové filosofii, ve filosofii budoucnosti bude hrát

¹⁾ Prof. Krejčí v Besedách Času ze dne 1. prosince 1900 IV. str. 74. pokládá tento výrok za Smetanův a cituje k tomu Geist etc. § 406. Citátu onoho ve jmenovaném paragrafu jsem našel (jedná se v něm o reprodukci), ale znám tento výrok ze Smetanovy „Katastrofy“, kde Smetana ho vykládá jako názor Hegelův a Schellingův, a jak z celého patrně, s ním nesouhlasí.

hlavní úlohu jednání mravní, láska, poznání bude jen prostředkem. Filosofie ona nesmí se vzdalovati života jako dříve, nýbrž musí přeměnití charakter člověka k novému životu. Bude to tedy novým náboženstvím, kteréž očištěno bude poznáním, a tím pozbuje oné církevní jednostrannosti a bude náboženstvím svobody, neboť nebude se otrocky klaněti Bohu, nýbrž bude s ním splyvati v lásce.²⁾ Bude to asi nějaký cit vzrušeného nadšení, které cítí umělec při vnímání výtvoru uměleckého, které však tak jako u umělce má v zápětí pud tvoření, jednání.

Vlivem probuzenských idejí Kollarových a hlavně Šafaříkových přenáší uskutečnění a uvedení této filosofie, tohoto náboženství v život na Slovan y. Dle jeho theorie vývojové má to býti vyšší stupeň člověka, jakýsi nadčlověk. Jen že nadčlověk slovan-
ský jest jiný než Nietzschevský, jak pěkně to naznačuje prof. Masaryk. „Český člověk nadčlověkem se stává nadsmyslností a pravou láskou k bližnímu; člověk smyslný nedoveďe se obětovati všeobecnému, v němž kotví právě vlastní jeho povýšení; jen kdo vše dovede obětovati, dovede pokračovati, český nadčlověk nežije vůlí k moci, ale vůlí k obětování, cítí kolektivní vinu, pokládá zlé viny druhých za činy vlastní, zlé mu je nepřitelem společným; český nadčlověk miluje potlačené, i když se mu protiví jejich surovost, potlačovatele nenávidí, i když ho vábí svou vzdělaností.“

Celý vývoj světový a všecka historie dle Smetany kotví právě v oné protivě konečného a nekonečného. Ve

²⁾ Prof. Krejčí na místě již uvedeném obrací se proti názoru prof. Masaryka, který tvrdí, že Smetana podstatu pravého náboženství shledával v tvůrčí lásce. Dovojuje to tím, že tato láska nemůže působiti zde na světě, nýbrž teprve v době záčlověcké. To ovšem není správné, neboť tuto tvůrčí lásku měli v život přivésti dle Smetanova ponětí historie Slované. Že Smetana náboženství pokládal za něco nižšího, jest sice pravda, ale tím označuje jen křesťanské náboženství historické, které boha odloučilo od člověka, takže chce-li člověk býti zbožným, musí k bohu zírati v pokoře a závislosti. Proti této etnosti, která se mu zdála jen triumfem absolutismu v náboženství, Smetana jako stoupenec revolučních idejí r. 1848, měl nechuť. Velice si však Smetana vážil náboženství indického, kde filosofie a svoboda splyvala v jedno s náboženstvím.

vývoji přírody vidíme stálou snahu dosíci jednoty mezi oběma protivami, až konečně docházejí ony dvě protivy jednoty tím, že člověk konečné a nekonečné, božské a pozemské uvědomí si jako jednotu. Ovšem toto uvědomění není dáno rázem, ale historií lidskou stává se jasnějším. Jakmile pouhé tušení jednoty dosáhlo jasnosti vědecké (Hegel), nastává obrat dějin v ten smysl, že člověk nejen má poznávatí onu jednotu, nýbrž i celým životem a jednáním jednotu tu tvořiti. Jako většina revolučních filosofů před r. 1848. pokládal také Smetana rok 1848. za onen okamžik, kdy dějiny mají provéstí onen obrat. Revolucí r. 1848. byl nadšen a za zlé měl studentům theologie, kteří se na revoluční ruch studentů ostatních zvědavě dívali z oken. Avšak brzy se zklamal a pochopil, jak bezcílná bylo revoluce, jak lidé jsou příliš špatní, egoističtí, aby se mohli obětovati pro všeobecnou. Mínění svoje o úplném obratu opravil tak, že z elementů vyššího života prosvitnuvších ve zmatech r. 1848. vzroste teprve dalším vývojem historickým plný strom života.

Jak již dříve bylo řečeno, onen život nový měli vzbuditi Slované. A Čechům mezi Slovany Smetana přisoudil úkol zvláštní. Čechové měli ostatní Slovany pro nový život připravit. Na Česích jest, aby zmocnili se vzdělanosti germánské a přetvořenou ji odevzdali ostatnímu Slovanstvu. Vzdělanost postupovala od východu z krajin asijských přes Řecko a Řím na západ a nyní obnovená a prohloubená má vydati se zase od Germánů přes Slovany na východ. Ale nyní má vzdělanost vydati ovoce života. „Duchovní noc všech národů na zemi má ustoupiti duchovnímu dni jednoho velkého sbratřeného pokolení, celá stará noc má se rozjasnití v nebeský den, až jednou po uplynutí dlouhých, ale šťastnějších století všechn tento nový život pozemských věcí svého konce dojde a zpět klesne v neznámou noc, jež potom nastane.

Ač ve své koncepci celkové jeví se Smetana utopistou, přece v jednotlivostech v historii nejbližší jeví veliký bystrozrak. Mají-li země České míti nějaký úkol historický, musí v nich ovládnouti živel slovanský. Německý živel jest v těchto zemích jen podružný. Mají-li úkol

svůj Čechové vykonati, musí býti svobodni, jejich úkolu bude se dařiti jedině ve svobodném státě. Spojení státu Českého s Rakouskem dáno jest mu historicky; jako ještě není na čase, abychom mohli, spolehajíce na vlastní sílu odtrhnouti se od Rakouska, tak na druhé straně musíme se brániti proti splnutí s centralistickým Rakouskem, které jest proti vši naší historii. Spolkový stát Rakouský byl Smetanovi jediným možným útvarem státním Rakouska, v němž bychom neživořili, nýbrž žili plným životem národním. Smetana nikterak nepřál velikým centralistickým státům, kde vše podléhá absolutismu politickému i pod formou konstituční a absolutismu duševnímu. On již tehdy jako by tušil ony neblahé následky sjednoceného Německa, pod kterými dnes sténá celá Evropa. Smetana byl odchován německou kulturou a chápal velmi dobře, že snahy Pruska jsou opačné snahám jižního Německa, a že spojení Pruska s ostatním Německem bude jen veliký krok nazpět.³⁾

J. Tervý.

³⁾ Kromě těchto „Zápisníků“ napsal Smetana dvě brožury. „Die Bestimmung unseres Vaterlandes Böhmen“ (přeložena ve Studentském sborníku z r. 1897 r. III.) V Praze r. 1848, a „Die Bedeutung gegenwärtigen Zeitalters, dále „Der Geist, sein Entstehen und Vergehen“ vydáno po jeho smrti z r. 1865. v Praze. „Katastrophe und der Ausganz der Geschichte der Philosophie“ v Hamburgu r. 1850. —

Smetana, jako stoupenec Hegelův zapomenut byl přičiněním Herbartovců. Dastich o jeho spisech r. 1865 uveřejnil nepřátelskou (někde až vášnivou kritiku) v časop. Kroku. Teprve zase prof. Masaryk upozornil na Smetanu a vydal o něm pěknou studii v Naší době r. 1897. O jeho filosofii přírodní napsal článek Dr. Rádl v České myslí r. 1899, r. I. Nyní píše o Smetanovi prof. Dr. Fr. Krejčí v Besedách Času a Soukup v Paedagogických rozhladech.

OBSAH:

	Strana
Kapitola první.	
Mojí rodiče. — Dorůstání ve stínu církve. — Gymnasium. — Ročníky filosofie. — Moje dispozice ku stavu duchovnímu.	11
Kapitola druhá.	
Moje filosofická studia. — Rozšířený obzor. — První pochybnost	15
Kapitola třetí.	
Theologická studia. — Studium astronomie. — Další pochybnosti. — Exegetická studia. — Páter K... — Můj slib a kněžské vysvěcení	19
Kapitola čtvrtá.	
Zacházení před slibem a po slibu. — Inspector juniorum. — Pastorální theologická studia. — Jak je mi Schillerův verš záhubným. — Exkurse z theologických studií v době před- březnové	27
Kapitola pátá.	
Moje první kněžská stanice. — Peníz otčenáškový. — Čertův ocas a rohy. — Xantippa na faře. — Myšlenky o celibátu. — O škole národní	35
Kapitola šestá.	
Moje druhá kněžská stanice. — Jsem nástrojem bez vůle. — Ně- mecký básník je mi opět záhubným a příčinou mého vypovězení	44
Kapitola sedmá.	
Poměry v Chebu. — Sekta Severinianů. — Žena ďáblem po- sedlá. — Moje kázání. — Křesťanské napomenutí. — Jesuit- ský kousek a reflexe o něm	48

Kapitola osmá.		Str.
Neočekávaná událost přivádí mě opět do Prahy. — Jsem za doktora promován. — Nové povolání mého života. — Supluji při stolici filosofie a poznávám, jak mnoho ještě ve vědění mi chybí		56
Kapitola devátá.		
Osudný — nikoliv, slavný rok 1848. — Jsem zvolen za děkana filosofické fakulty. — Přestupek proti způsobnosti. — Otázka bet jako inaugurace pokroku. — Reč v aule. — Pražské události v týdnu svatodušním. — Reflexe o pokrytectví ve společnosti		60
Kapitola desátá.		
Opouštím byt ve svém klášteře		76
Kapitola jedenáctá.		
Mé zkušenosti v roce 1849. — Supluji na vyšším gymnasiu. — Kapitola o protekcionářství. — Mé přednášky na universitě		79
Kapitola dvanáctá.		
Když je nouze nejvyšší. — Náhlá změna života. — Dr. Pala- cký, stávám se redaktorem. — Die Union		89
Kapitola třináctá.		
Filosofický sbor učitelský. — Nouze o svědectví. — Věda a její vyučování je volným. — Korespondence s mým převo- rem. — Od Pontia k Pilátovi		92
Kapitola čtrnáctá.		
Bezprostřední následky mého prohlášení		123
Kapitola patnáctá.		
Přípisy, jež poslala mi knížecí arcibiskupská konsistoř po mém prohlášení		143
Doslov		152
O filosofickém významu Dra. A. Smetany. Úvaha J. Ter- děho		153

